

A tartalomról:

Prof. Prato római nagyrabbi beszéde a Pro Palesztina Szövetségben — Zelk Zoltán: Esküvő — Komlós Ottó: Don Izsák Ben Jehuda Abravanel — Patai József: Herzl, Év szálltán... (Versek) — Prof. Klein Sámuel: „Kényszerűségből...” — Patai József: Isten, ha nyájad volna... — Dr. Vidor Pál: A párizsi világkiállítás palesztinai pavillonjában — Patai Edith: Munkás-Mészöly Béla — Masaryk halálának visszhangja a zsidó sajtóban — Jaroslav Vrchlicky: Abiság — Dr. Donáth Gyula egyetemi tanár: Megjegyzések a magyar delegátus jelentéséhez a zürichi Jewish Agency üléséről — Dr. Friedmann Ignác levele — Dr. Fodor Lajos: „A Pesti Hitközség sorvadása” — Sós Endre: Sorvad-e a Pesti Hitközség? — Patai József: „A hang Jákob hangja” — Szegedi vita a „sorvadás”-ról — Gedő Lipót: A vak fiú éneke — Új könyvek — Munkácsi Bernát — Miklósi György: Rohanunk... Futunk... Ballagunk... (Vers) — Peterdi Andor: Jeruzsálem utcái (Vers) — Dr. Wolf Gyula: S a teve mégis repülni fog... — Patai József: Hazatérők — Vezessük be a zsidó iskolákban a szefárd héber kiejtést — Dr. Glücksthal Samu — Tollhegyről — Zsidó humor — Dr. Abrahámsohn — Krónika és szemle — Huszonkilenc illusztráció és négy műmelléklet

HERZL ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVO SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
1-199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350. Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser ét-
terme. Szobák minden komforttal, teljes
penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

König *süfódéje*

ארמה כשר

VII., Dob-utca 33.

Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket
a legpontosabban házhoz szállítok.

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFI. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14 *

IRÓGÉP

RÉSZLETRE IS

EURÓPA IRÓGÉP VÁLLALAT

HEIMER JENŐ

BUDAPEST, V., HONVÉD UCCA 1

TELEFON: 1-110-22

JAVITÁS, KARBANTARTÁS, KÖLCSÖNZÉS
SOKSZOROSÍTÁS

Olcsón és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatházában

Király-utca 49 (Szemben a
Nagymező-utcával)

Ami a szülőknek legjobban érdekl

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Hangszerek, zongorák

részlete is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben

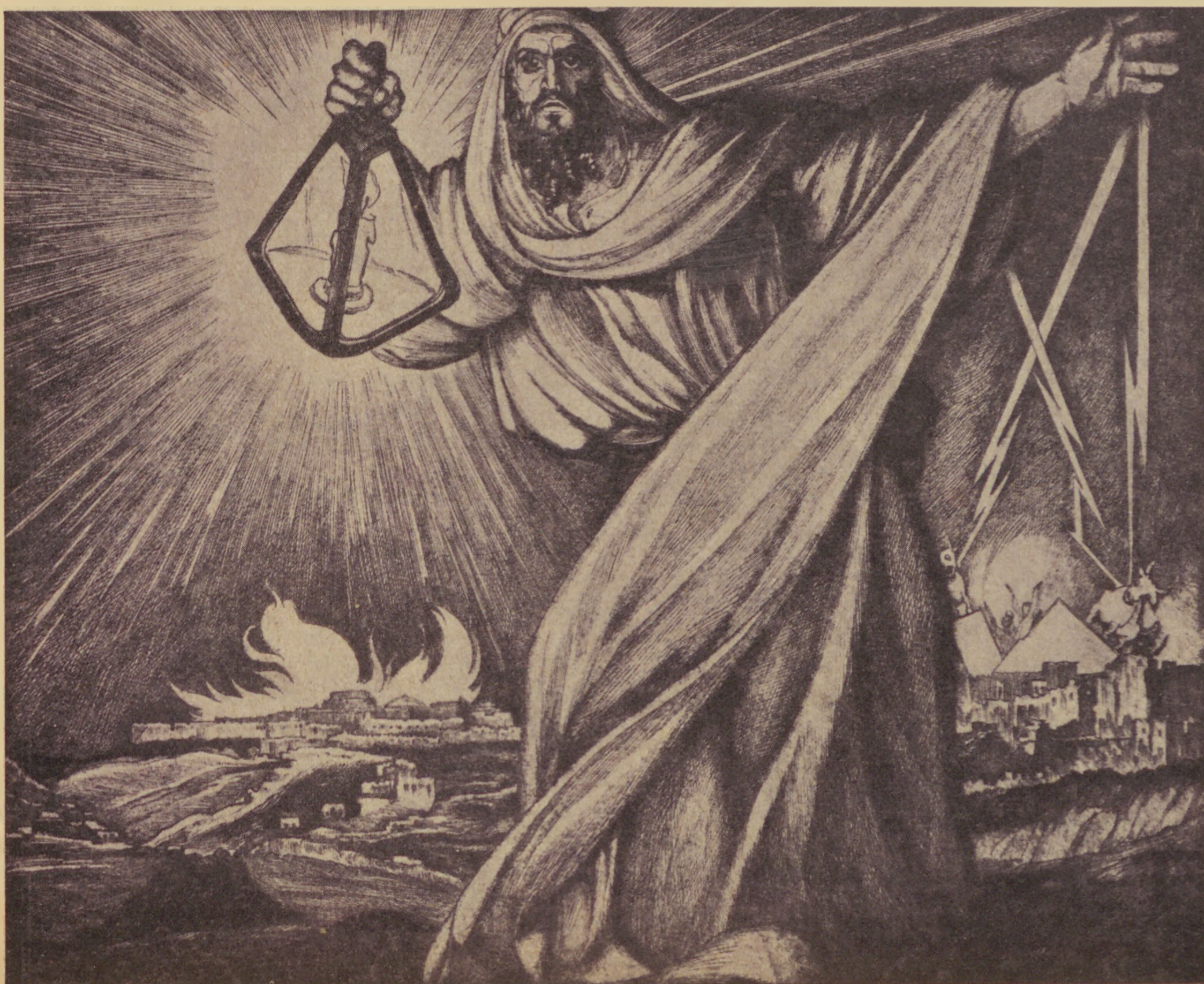
Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59

J. Raskin (Newyork): Ábrahám — „Nézz a csillagokra... Így leszen ivadékod...”

J. Raskin (Newyork): Cefanja próféta: „S keresni fogom Jeruzsálemet lángokkal...”

Munkás-Mészöly Béla: Spanyol falu

Munkás-Mészöly Béla: Spanyol táj

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVII. ÉVFOLYAM, 1937 OKTÓBER

PROF. PRATO ROMAI NAGYRABBI BESZÉDE A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGBEN

Az olasz birodalom nagyrabbija, akit Mussolini „excellenciás” címmel tüntetett ki, évtizedek óta lelkes harcosa a Palesztina-építés eszméjének. Ennek adott kifejezést olasz és héber nyelven tartott budapesti beszédében is, melyet nagy jelentőségénél fogva egész terjedelmében közlünk.

Igaz szeretettel köszöntöm a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségét és megkülönböztetett tisztelettel annak elnökét, dr. Patai József barátomat, aki ezt az illusztris gyülekezetet összehívta, a testvériség érzéseinek megható kifejezéséül, mielőtt a szép fővárost elhagynám. Mondhatom, hogy édes ízzel a számban távozom innen. Gyönyörködtem Budapest sok szépségében, mellyel az Úristen megajándékozta. És örömmel láttam a zsidó intézményeket, melyek annyi jószívról tesznek tanuságot. Sajnálom, hogy az iskolákat zárva találtam és így nem volt alkalmam meggyőződni, vajjon ezekben a szép testekben megfelelően szép lélek lakozik is? Él-e bennük a zsidó kultúra, él-e bennük a feltámadt héber nyelv?

A szétszórtság különböző nyelvekre tördelte Izrael népét, de van nekünk egy nyelvünk, a szív nyelve, melyen prófétáink szóltak. Ezt értenünk kell mindenütt. Ez a szétszakadt zsidóságnak összeforrasztója, egyesítője.

Ezért elsősorban héberül szólok hozzátok. És azok számára, akik talán nem értik a Biblia ősi nyelvét, olasz hazám zengzetes idiomájára fordítom a szót. Ámbár félek, hogy így is akadnak, akik értetlenül állanak majd a kettős kapu előtt, melyet feltárni igyekszem, ha már a magyar nyelv kertje zárva maradt előttem.

Bizton hiszem, hogy szavaim, melyek szívemből fakadnak, szívekbe fognak hatni.

Az e heti tóraszakaszban olvastuk fel a zsinagógában ezt a mélyértelmű verset: „A rejtett dolgok az Úristennél vannak, a nyitottak pedig nálunk és gyermekeinknél.” Hogy mit akar a Gondviselés rejtelmessége Izrael népével, milyen végzetet írt le jövődő útja számára, azt mi legfeljebb csak magunkra vehet-

jük megadással és alázattal. De a nyitott dolgok a mi kezünkben vannak és gyermekeink kezében. Ezt nem bízhatjuk a felső hatalomra csupán. Itt nekünk kell cselekednünk, dolgoznunk, nekünk kell az utakat építenünk.

Negyven esztendő mult el, amióta az utolsó próféta: Herzl, aki ebben a városban született, megnyitotta az első cionista kongresszust Bázelen. Negyven év! Szinte a sivatagi vándorlás negyven évére emlékeztet. De mit tettünk mi e negyven esztendő alatt? Ha számotvetünk önmagunkkal, mondhatjuk talán: sokat cselekedtünk. De ha a lehetőségeket és adottságokat mérlegeljük, azt kell mondanunk: semmit! Ha azt kérdezzük magunktól, követtük-e a próféta szavát, megtettük-e kötelességünket, igazán le-sujtó a válasz. Ki hallgatott Herzl szózatára? Csak a szegények hallgattak rá. Csak az idealisták. A gazdagok gúnyjal elfordultak tőle, vagy néma közönnyel haladtak el mellette. A rejtett dolgok Isten kezében vannak. Hogy a zsidó újjászületés nagy álma ilyen szűk határok közé szorul, mint amilyet most élünk terjesztenek, lehet fájdalmas, de nem döntő. Ki tudja, mit rejt magában a jövő? De mindenesetre érthetetlennek kell mondanunk, ha most éppen azok tárgyalják leghevesebben ezt a határszűkítést, akik semmi áldozatra nem voltak hajlandók Palesztina felépítéséért, akik csak gáncsolni tudtak és segíteni nem akartak, akik akkor is ellene volnának a zsidó államnak, ha az magábfoglalná az egész történeti Szentföldet a Jordán mindkét partján. Mert ők hamis félelemből vagy félreértésből ellenzik a kis és nagy Palesztinát egyaránt.

Én a magam részéről, ha követ lettem volna a zürichi kongresszuson, elleneztem volna a felosztást. De mégsem a határokat tartom a legfontosabbnak a zsidó államnál, hanem a zsidó lelket. „Zsidó állam” csak akkor az, hogyha zsidó nyelv, zsidó kultúra, zsidó törvények uralkodnak benne. Épp úgy, mint Olaszországban, olasz nyelv, olasz hagyomány és olasz törvény, vagy Magyarországon magyar nyelv, magyar kultúra, magyar törvény. Zsidó ország csak Izrael

Tórájával ország. Mi nemcsak zsidó földet kívánunk, hanem zsidó lelket is, kulturát, nyelvet, hagyományt és törvényt. Aki fel akar menni a Szentföldre a szombat megőrzésének szándéka nélkül, maradjon inkább ott, ahol van, ha el is kell pusztulnia. Talán túlságosan kemény, amit mondok, de dr. Fischer Benjámint pesti főrabbi, mint az igazság emberét idézett: És én megnyitom előttetek szívemet és feltárom meggyőződésemet, úgy, ahogy bensőmben érzem.

Mi nem azért megyünk Palesztinába, hogy ott új gettót alkossunk és odaplántáljuk a szétszórtság gettóit, hanem azért megyünk, hogy megújítsuk a kultúránkat, nyelvünket, lelkünket. Nagy tévedés azt hinni, hogy a cionizmus nemzeti irredentizmus. *Izrael lelkének irredentája ez elsősorban.* Sóvárgás ez az ősi zsidó léleknek befogadására és a szent nyelv palástjának a felöltésére.

Nehéz feladatot kell megoldani, de ez Izrael népének sorsa a történelmen keresztül. A könnyű dolgok más népeknek jutottak, a nehezek nekünk. Aki zsidó akar lenni, kell, hogy hős legyen. *Élni a galuthban már maga is heroizmus.* Mi zsidók mindig az ár ellen evezünk és ma a sport kultuszának idejében tudják, mennyivel nehezebb az ár ellen evezni, mint az árral. A zsidó élete áldozatokkal teljes élet. Aki nem tud áldozatokat hozni, az kivonja magát Izrael közösségéből. És áldozatot kell hoznunk akkor, amikor kétezer év után fel akarjuk építeni a Szentföldet.

Palesztina az összekötő kapocs, az összefogó lánc a szétszórtság zsidósága között. Sokaknál eleven valósággá lett ez az ideális lánc. Engem és dr. Patait még egy kedves kapcsolat fog össze. Nekem is van egy fiam a Szentföldön a szellemi élet építői között Tel-Avivban és neki Jeruzsálemben a Scopus hegyén dolgozik a fia. Itt fekszik előttem nagy héber könyve a Vízről. Így képzelte Herzl, hogy valamikor új szálak fognak szövődni az egész diaszpóra zsidósága között a Palesztina megújításán dolgozó hozzátartozók révén. Szinte rokoni kapcsolat ez.

Patai József felidézte a prófétai víziót Ráchelről, aki siratja gyermekeit. Ráchel szíve-lelke, mindnyájunk anyja várja gyermekeit, amint Jeremiás jövődölése szól. És amint a hitközség fejei előtt is kiemeltém: a Tízparancsolatok között örök ércbe van vésve az Ige: *tisztelt apádat és anyádat.* Nincs semmi ellentét ebben a parancsolatban. Tisztelnünk kell az apát, azt a hazát, amelyhez hozzá van kötve sorsunk, melynek kultúrájában, nyelvében élünk, de ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk a távoli anyát, aki vár reánk: *Erec Izraelt.* Sokszor eltávolodnak az anyától messze országokba. Sokszor vétkeznek is ellene. De az irgalmas anya várja megbocsájtással és szeretettel gyermekei visszatértét. Mi Olaszországban nyugalmas életet élünk egy fenkölt kormányzat uralma alatt, mely külön törvényben biztosította a zsidóknak a jogot, mely szerint nemcsak hogy szabadon gyakorolhatják vallásuk törvényeit, hanem résztvehetnek a zsidóság egyetemes kérdéseiben és így természetesen a Szentföld újjáépítésének munkájában is.

És úgy tudom, itt Magyarországon is ugyanez az

eset forog fenn. És csak a magyar zsidóság akaratán múlik, hogy kövesse nagy szülöttjének, Herzlnek igéit.

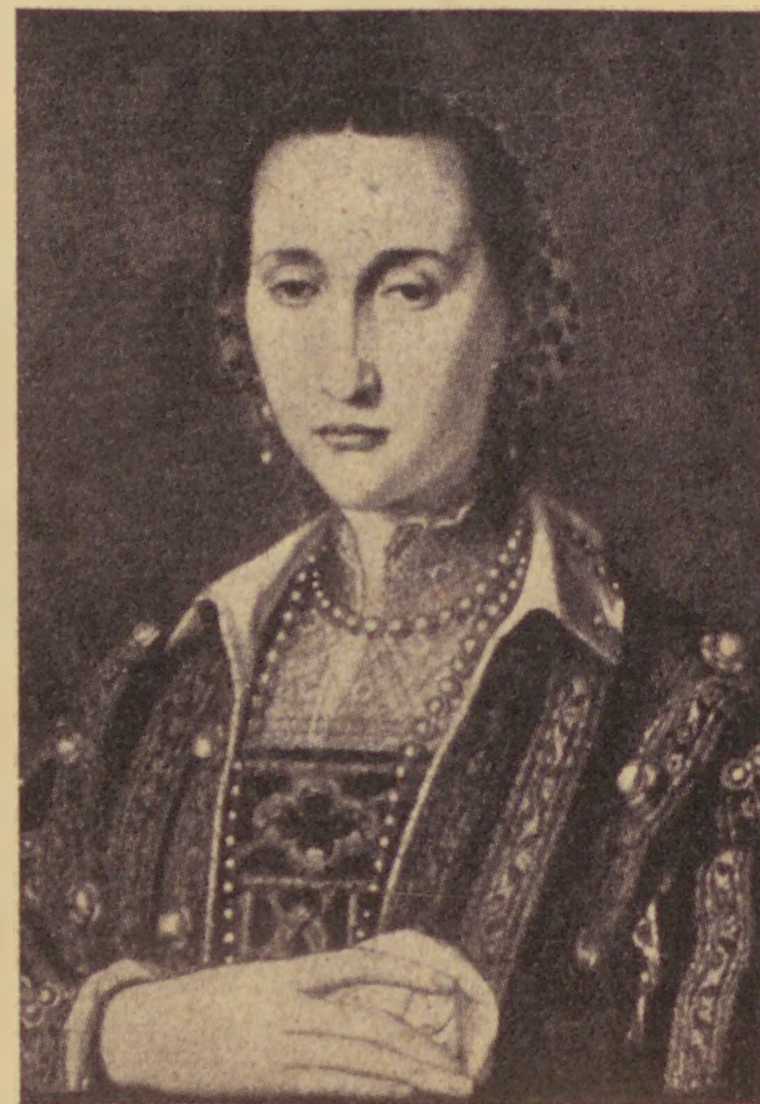
Herzl nemcsak a Zsidó Állam újjáépítésének eszméjével tette magát halhatatlanná. Ő is tisztában volt vele, hogy Palesztinában a zsidóságnak csak egy része találhat elhelyezkedést. *A lelki újjászületés igéjét azonban az egész zsidóságnak hozta.* „Cionizmus visszatérés a zsidósághoz a zsidóországba való visszatérés előtt.” — Ez a belső visszatérés jelenti a zsidó renaissance áldását, mely önértetet, tudást, elmélyedést vitt a legszélesebb rétegekbe, az asszimiláció önmegtagadása és zsidótlansága helyébe. *A legnagyobb pusztítást a zsidóságban a tudatlanság okozta.* Ez idegenítette el népétől, hagyományaitól. *Cion nemcsak talajt jelent, melyen a zsidó nép újjáépül, hanem Tant is, amely a zsidó népet összekovácsolja a világ minden szélén.* „Cionból tan indul ki és Jeruzsálemből Istennek igéje.”

Köszönetet mondok mindazoknak, akik ezt az esztét oly emlékezetessé tették nekem. A Pro Palesztina, a Magyar Cionista Szövetség elnökei, a Wizo vezetősége, a Keren Hajeszod elnöke, a magyar zsidóság Jewish-Agency delegátusa, az Egyetemi Bizottság elnöke, a pesti hitközség főrabbi, héberül, magyarul, franciául, németül köszöntöttek. De ezuttal csak az ifjuság képviselőjének akarok külön válaszolni, aki szép zengzetes olasz nyelven köszöntött itt engem.

Dr. Braun felidézte egy emlékét, amikor chanuka ünnepén Firenzében a cionista zászló lobogott a templomban és a Hatikva dala hangzott fel a frigyszekrény előtt. Szinte könnyekig meghatva idézte fel ezt a jelenetet, amely nekem is drága emlék maradt. Valóban úgy érezzük, hogy a *zsidó templomból kell kiindulnia a Szentföld felépülésének.* Szimbolumául annak, hogy Erec Izrael csak a *Tóra alapján* épülhet fel és nem lebeghet a levegőben, mint különböző változó világfelfogások martaléka. A zsidó vallás az az erkölcsi talaj, melyen jövőjét biztosíthatja Izrael országa. Ez a Zsidó Állam egyedüli rendületlen fundamentuma.

Ugy érzem, hogy ti itt egyet értetek velem ebben is. Áldjon meg benneteket az Örökkévaló Cionból és lássátok Jeruzsálem szépségét!

Ravenna hercegnő, akinek Abravanel tanácsadója volt száműzetésében. A berlini hitközség Abravanel - kiállításából

ZELK ZOLTÁN: ESKÜVŐ

Hányszor határoztam el már, hogy regénnyé formálom gyerekkoromat, mennyire vágyom a varázslatra: viszontlátni a m.....-i templomudvart, amint kirajzolódik a teleírt oldalokból, virágtalanul, kopáran, a barna templomfalakkal. Amint varjúsárnyakkal száll le az alkonyat s megérinti az esti imára gyülekező öregek arcát, a péntek estéket, mikor a templomot körülfogó lakásokból gyertyaláng, halszag és elnyúló, örömében is sírángozó dallam libeg elő, s a koldusokat is, a megérkező vándorokat, akik hóban mosakodnak, mielőtt a templomba lépnek, s a „májriv“ után éjfélig vitakozó bölcseket, az öreg könyvek barna színét s a pergament szagát... Ha mindezt elővarázsolhatnám s közéjük magam is, a riadt, sötétszemű gyermeket, akinek lelkét nehéz dallamok, árnyak és gyertyák kék lángjai nevelik, s e gyermekszív félelmét a „kapun túli“ világtól, melybe alig mer átlépni, hol, úgy hiszi, rá törnek az úton futkosó, kalapnélküli gyermekek...

Miért vágyom erre a varázslatra, miért szeretném, hogy már ne bennem, de előttem éljen e fojtottság, e szorongás? S miért, hogy képtelen vagyok e varázslatra, csak ritkán szólok gyerekkoromról s akkor is úgy, mint aki társainak elbeszéli egy utazását, találkozását emberekkel, egy-egy óráját, éjszakáját?

Most is, hogy magam elé idézem gyerekkorom, úgy vágyok szólni róla, mintha barátok közt ülnék s forgatom, nézegetem az élém lebegő képeket: melyiket mutassam meg, melyikről szólnak, barátaim?

A nyarat sohasem töltöttem a templomudvarban, Sz.....-on éltem ilyenkor egy bátyám házában. Ez szabadabb vidék volt, lankák, kertek és folyó voltak a szomszédaink, ezek a nyári hónapok jelentették a gyerekkort életemben. Az imádkozók jajgató dallama helyett, a fák éneke költött fel reggel, csak itt mertem játszadozni, futkosni az udvaron s a folyóparton. Nyár végén apám értem jött, hogy hazavigyen, de akkor, egyik háborús esztendőben, nem M....., hanem K....., a kis felvidéki városka felé vitt minket a vonat.

Apám egyik rokonának esküvőjére utaztunk, déltájban érkeztünk meg. Bár semmi csodálatos nem történt velem K.....-án, mégis felejthetetlen út volt ez, felejthetetlen nap! A kis, földszintes szálloda szobájában ültünk s vártuk a környék falvaiból jövő rokonokat, a lakodalmas népet. Micsoda emberek! Szakállasan és feketébe öltözötten, mint otthon, a templomudvaron, de csizmában, naptól piros arccal és gyűrött, kemény kezekkel! Tekintetükben semmi szorongás, semmi dúltság s csomagjaikból bivalytúrót, fekete kenyeret és sajtot bontottak. S apámat, a m.....-i kántort úgy vették körül, úgy szorongatták a kezét, mint elvándorolt fiúkat, aki királyfi lett a messziben s most visszatért közéjük...

Csak képekre emlékezem s az ámulatra, amivel e csodálatos népet figyeltem: a „chüpe“ nem díszes bársony volt, mint nálunk a templomban, hanem négy rúdra kötözött tálisz, amit a magasba emelve tartottak. S mennyivel szebb volt ez így! S az apám hangja is mennyivel szebb volt akkor, a szálloda udvarán, amint a csizmás, szakállas emberek karéjában énekelt, ő eskette a két fiatal, milyen boldogok voltak ők s mindnyájan, hogy a m.....-i cházén énekelte a „boruch hábó“-t.

S később, bent őgyelegtem a teremben, ahol fiúk és lányok táncoltak s mert nem foghatták meg egymás kezét, a zsebkendők egy-egy csücskét szorongatták ujjaiuk között... Így táncoltak. A másik teremben az öregek ültek,

csak férfiak, ide lopóztam én, apám ölébe kúszva s szótlanul bámultam a pirosra mart arcokat a sötét szakállak között. Apám ismét énekelt, jiddisch és héber dalok röpködtek, gyönyörű hangjának szárnyaival, láttam én, itt van ő igazán otthon, ezek közt az emberek között, akik könnyezve, boldogan hallgatták, s ha elhallgatott, a nagyapám kezét szorongatták, s néki mondták a „skajach“-t.

Miért mondom el mindezt? S miért a meghatottság, amivel emlékezem? Talán, mert először láttam boldognak és büszkének ezt a népet — s azóta sem... S milyen szép, szelíd és holdog büszkeség volt ez! Milyen megható, arra voltak büszkék, hogy az ő fiúk a messzi, nagyvárosi hitközség kántora lett... S milyen megható, szelíd boldogság volt a nagyapámé, aki ott ült éneklő fia mellett.

S talán, ma úgy érzem s akkor is sejthettem, nemcsak a fajtámat láttam bennük, de a szorongás, a dúltság nélküli lelket: a nép lelkét, amilyen lehetett s amilyen lehetne, ha néppé válna...

Éjfélre járt, mikor fölébredtem, a másik teremben a zene már úgy hallatszott, mint egy aludni készülő madár csipogása. Nemsokára el is hallgatott. Az öregek pedig álmosan, leejtett szempillákkal üldögéltek s úgy ringatóztak, mintha hajóban ülnének. Apám szomszédja, egy környéki falu metszője megszólalt:

— Emlékszel, Duved Hers? — kérdezte apámtól — mi már voltunk itt, K.....-án, esküvőn?

Apám elmosolyodott s már ő beszélt tovább. Tizenháromévesek voltak akkor, gyalogosan vándoroltak a téli országutakon, az v.....-i jesiva felé. Bizony, jónéhánynapos út volt az s elég üres volt a tarisznyájuk. Megérte az alapos kerülőt mégis, hogy K.....-át is útba ejtették, hiszen megtudták útközben, hogy esküvő lesz ott. s így végre majd jóllakhatnak egyszer... A városkában aztán kiderült, hogy egy szerencsétlen „koldus“, a község bolondja esküszik... Bizony, sültkrumpli volt az esküvői vacsora...

Az álmos emberek felvívulva a történeten, hangosan nevetni kezdtek. Csak én szomorodtam el, a sirásig elszomorított, amint magam elé képzeltem a téli utakon vándorló, éhes gyerekeket... S ekkor már én is úgy éreztem, hogy mégis királyfi az én apám... Még jobban hozzásimultam s így aludtam el újból, egészen hozzátapadva. S így aludtam akkor is, mikor az éjszakai tájakon át rohant velünk a vonat, haza, a templomudvar felé!

Az Abravanel-Hagadából
A zsidók szaporodása Egyiptomban

KOMLÓS OTTÓ: DON IZSÁK BEN JEHUDA ABRAVANEL

Születésének 500 éves jubileumára (1437—1508)

Fél évezred választ el hennünket e nagy zsidó tudós-
nak és államférfiúnak bölcsőjétől, de jelentősége még ma
is a maga nagyságában áll előttünk. Születése ötszázszten-
dős fordulóját hálás visszaemlékezéssel ünnepli az egész
világ zsidósága, amelynek történetében méltó helyet foglal
el a zsidó heroizmusnak e bátor megtestesítője. Különösen
a német zsidóság értékeli egyéniségét, mert Abravanel-
ben*) saját szomorú sorsa jelképét látja és szeretettel idő-
zik alakjánál, hogy vigasztalásul és erősítésül szolgáljon.
A berlini „Jüdisches Museum“ kiállítást is rendezett „élete
és művei“ emlékeiből.

Működése annak a dicsőséges spanyol fénykornak a
végére esik, amelynek kezdetét a 711-es arab hódítás jelzi.
Egy új, jobb kornak hajnala volt ez az esemény, mert a
több évszázadig tartó nyugati-gót elnyomás után a zsidó
szellem az iszlámnak türelmes légkörében kibontakozha-
tott béklyóiból és a zavartalan politikai szabadság szellemi
téren termette meg a gyümölcsét. *A zsidó és az arab
szellemnek syntezeise nyomán, amely napjainkban nagy-*

*) Munkásságával részletesebben foglalkoztam Don
Izsák Abravanel működése és korához való viszonya (Bu-
dapest 1937.) c. tanulmányomban.

Abravanel Próféta magyarázatának címlapja

Abravanel Bibliamagyarázatának címlapja

jelentőségű kérdéssé lett, valamikor csodálatos virágzás
állt be. Minden területen óriási munkálkodás; világtörté-
nelmi jelentősége pedig abban áll, hogy az iszlámot meg-
ismerteti a keresztény Európával. Az arab uralom meg-
dőlt, azonban megváltoztatja a helyzetet; a fanatizmus
eszközöket nem kímélve szítja a zsidógyűlöletet. Az 1391.
évtől kezdve vérrel íródtak a zsidó történelem lapjai. En-
nek a politikailag és gazdaságilag hanyatló kornak elnyo-
mástól és irigységtől izzó légkörében született Abravanel,
töretlen megőrzője még az előző kor fényes kultúrájának.

Őseit a mondai hagyomány Dávidig vezeti vissza,
ugyanaz tudni véli, hogy elődei közvetlenül az első temp-
lom elpusztulása után vándoroltak Spanyolországba. Enév-
nek legelső jelentős viselője Abravanel nagyatyja, aki rö-
vid ideig marannosz volt. Ennek fia Portugáliába menekült
és itt született Lisszabonban, 1437-ben Izsák Abravanel.

V. Alfonso portugál király, akinek uralma utolsó
aranykora a zsidóknak e földön, felismeri rátermettségét
és pénzügyminiszterévé teszi meg. Magas tisztjével járó be-
folyását testvérei segítségére használja fel, foglyokat sza-
badít ki és felkelti IV. Sixtus pápa figyelmét a zsidók hely-
zetének megvizsgálására. II. Joao kegyetlen uralma Abra-
vanelre is végzetessé lesz Braganza herceghez fűződő ba-
rátsága miatt, akit a király felségárulás gyanúja miatt ki-
végez. Abravanelnek menekülnie kell. Beszédes bizonyítéka
társadalmi rangjának az az egykorú portugál nyelvű részvét-
levél, amelyet ő a megölt herceg fivéréhez intézett.

Minden vagyonát otthagya, Spanyolországban talál
menedéket. Irodalmi munkába kezd, de már a következő
évben, 1484-ben Ferdinánd és Izabella udvarába hívják

meg, hogy a pénzügyek intézője legyen. Nyolc esztendőn át teljesít jelentős szolgálatokat az uralkodói háznak, míg be nem következik a végzetes esemény: a győzelemittas király, miután az iszlámot leigázta, 1492, Ab hó 9-én Spanyolország területéről minden zsidót kiűz. Abravanel minden fáradsága sikertelen, a királyt nem képes határozata visszavonására bírni, *megosztja azért testvérei sorsát és követi őket a száműzetésbe.*

A menekülők egy részével Nápolyba megy, itt II. Ferdinánd szívesen fogadja udvarában, ennek utódjánál, II. Alfonzonál is kegyben áll. Amidőn pedig a franciák elfoglalják Nápolyt, Abravanel követi menekülő pártfogóját Sziciliába. Ennek halála után Korfuba tér, majd Monopoliába. Velencébe költözik 1503-ban és Portugália—Velence közötti világkereskedelmi szerződés létrehozásával államának igen jelentős szolgálatot tesz. 1508-ban fejezte be földi pályáját, Padovában temették el.

Abravanellel dicsőséggel szakadt meg Spanyolországban az a vonal, amely a zsidóságnak kiváló államférfiakat és szellemi munkásokat adott. Kiindulópontján *Chasz dai ibn Saprut* állt, aki Magyarországon keresztül küldött levelet a kazár uralkodóhoz messze földre, ahol egy feltámadó zsidó királyságot sejtett, amely fegyveresen fogja megvédelmezni a zsidó becsületet.

Tudományos tevékenysége két szempontból tűnik ki: jelentős *bibliamagyarázó* és *vallásfilozófus*.

A zsidóságban minden szellemi tevékenység középontja a Szentírás volt, ez volt a vallási diskussziók alapja és ezt próbálták az ésszel összhangba hozni. Kerek ezer esztendeig tartott, amíg ennek magyarázata az exegézis történetének legelső fázisa: a midrás a maga kétféle haláchikus és aggádikus irányával irodalmi formában kialakult. *Szaadja gaon* az első, aki a versnek a valódi egyszerű értelmét tekintette a legmértékadóbbnak. A Szaadjától megkezdett szigorú szövegmagyarázó irányhoz tér vissza Abravanel. A hagiographák kivételével *végigmagyarázza az egész Szentírást* és elsőnek ír bevezetést az egyes könyvekhez, amelyeknek probléma-keresésében sokhelyütt a racionális *kritika* síkján mozog. Az arab kultúrkörön kívül keresztény hatások is vannak benne, *számos keresztény tudóst idéz kommentárjaiban, az ő műveivel pedig több mint harminc keresztény tudós foglalkozik.* Kommentárjaiba beleviszi kora eseményeit és államférfiúi tapasztalatait az exegézis hasznára fordítja.

Bölcséleti alkotásaiban *Majmuni* tanítványa, akinek a *Tévelygők Utmutatója* című művét magyarázza és tanításait nagyobbára átveszi. Olykor azonban támadja mesterét és nem fogadja el a profetizmusnak s a csodáknak racionális magyarázatát, hanem inkább a *miszticizmus* felé hajlik. Kora reménytelenségét a messiási eszme erős kihangsúlyozásával próbálja enyhíteni.

Páratlanjellemű férfiú volt. Csupa szilárdság, szívósság és töretlen akarat. Nem képes ezt életviszonyainak új meg új fordulata sem elnyomni benne, sem a kényszer, amely annyiszor ad vándorbotot kezébe. *Négy állam életében tölt be fontos szerepet* s klasszikus példáját adja annak, hogyan képes a zsidó az otthont adó nemzetét *hűséggel* szolgálni, ha neki megfelelő jogkör áll rendelkezésére. *De semilyen magas emelkedés kedvéért nem áldozta fel testvérei iránti együttérzését. Ő maradhatott volna a hűtlen anyaföldön, de amikor minden vagyonuk felajánlása sem használt, ott-hagyta azt a földet, amelyen ősei több mint ezer évig éltek és kultúrájával szervesen összenőttek.*

Működését Chaschkes, Alfréd Nossig, Santo Simo, legutóbb pedig J. L. Landau drámában dolgozták fel, de mi legfenségesebbnek tartjuk azt a drámát, amelyet ő egyéniségével alakított és életével valósított meg.

PATAI JÓZSEF: HERZL

*Én nem láttam őt, de sötét szakállá
Rárezeg szívem minden bánatára.*

*Szomorú szemébe én sohse néztem,
De rámsugárzik sajgó tündöklésben.*

*Nem láttam őt, de fényében ha járok,
Oldódnak bennem világok, határok...*

*Itt szülte anyja, dédelgette apja,
Itt nézett büszkén először a napba.*

*Itt állt a ház, a helye jeltelen,
De glóriásan képe megjelen...*

*Mint Messiás áll, néz nyájszámoláskor,
S magábarezzen minden hűtlen pásztor...*

*Itt ömlött belé ősi betűk árja,
Itt lendült lelkén látomások szárnya.*

*Megváltó álmait itt szötte, róttá,
Itt borult szívére a nagy Zsinagóga...*

*Én nem láttam bús fejedelmi léptét,
Nem láttam, biborát hogy széjjeltépték.*

*Nem láttam, fáradt feje, hogy hanyatlott,
Hogy bámulták balgák, csufolták latrok.*

*Nem láttam őt zord Élet-Halál-vártán,
Csak föltámasztó varázs-szava szállt rám.*

*S elémbé hozza sokszor áldott álom,
És leborulok halkan: „Én Királyom!”...*

PATAI JÓZSEF: ÉV SZÁLLTÁN...

*Év szálltán fölveszem halottas ingem,
Élet Ura!
Igy buknak évek, mulik minden.*

*Évek szekeren hányszor száll még szolgád?
Mindegy Uram!
Csak közel Hozzád, közel Hozzád!*

*Legyek trónkocsid fáklyahordozója,
S peregjen fény
Bús tévelygőre, szomjazóra...*

*Legyek Igédnek harsonás heroldja,
S ha hallgatok,
Haragod lelkem föl ne oldja.*

*Vessen ki átkod megátkozott földre,
Hadd nyeljen el,
Alaktalanul, összetörve.*

*S ha föltámadás hívó kürtje harsan.
Ne halljam én,
Korhadjak örök kárhozatban.*

*Aszott csontom csak csalt férgek sirassák,
Ha elhagynálak,
Isten pecsétje, szent Igazság!*

PROF. KLEIN SÁMUEL

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM TANÁRA:

„KÉNYSZERŰSÉGBŐL . . .“

— ÜZENET A PESTI ZSIDÓSÁGNAK —

Most, hogy három év után újra magyarországi zsidó testvéreim között jártam, — egészen újszerű dologról értesültem; arról, hogy az Erec Jisraelben letelepedett zsidók *kényszerűségből* mentek oda. Volt olyan vélemény is, hogy csak *legnagyobb* részben kényszerűségből mentek oda. Az ítéletnek ilyen megfogalmazása azt mutatja, hogy a kényszerűségből véghezvitt cselekedet mindenestre kisebb értékű, mint az önszándékból eredő elhatározás; azok tehát, akik ma Erec Jisraelben laknak, vagy legalább nagyobb részük, kevésbé értékes művet visznek véghez, mint az önszántukból a gálutban maradt testvéreik s ilyenformán maga az ereci munka is kevésbé értékes, mint az, amit testvéreik a szétszórtságban véghezvisznek.

Talán nem lesz felesleges, ha ezt a felfogást kissé kritikusabban megvizsgáljuk. Először is, jó zsidó testvéreim, bizonyára mindannyian tudjátok, mit mondtak régi zsidó bölcseink a „Perek“-ben, hogy az *egész emberi létezés* meg az egész élet tisztára *kényszerűségből*, על כרחו van. S mégis, hogyan álltatok ott mindannyian ezeken a szent és félelmetes napokon s hogyan könyörögtetek ezért a kényszerűségből, nem önnön akaratotokból vállalt Életért, a csupasz Életért magatoknak és minden hozzátok tartozónak! Így tehát mégsem lehet olyan értéktelen valami még az sem, amit kényszerűségből szerez meg, vagy kap az ember itt a földön.

De talán még azt is tudjátok, amit nagy talmudi mesterek fűztek a tóraadás fejezetének azon szavához: „És ott állottak a hegy alatt“ azt jelenti ez — így szól az aggáda —, hogy Isten följük emelte, mint egy óriás kádat, kiszakítván gyökereiből a Szináj hegyét és szólt nekik: „Ha elfogadjátok a Tórát, jó, — ha nem, — itt lesz a temetőtök!“ Mire Izráel kijelentette: Megtesszük! Egyszóval ezt a Tórát, mely népünk legnagyobb kincse, ezt a Tórát, melynek nevében ti szóltok és fenti ítéleteketek meghozzatok, — ezt a Tórát is csak *kényszerűségből* fogadták el őseink. Persze azt mondhatjátok: hisz ez csak aggáda, nem egészen így volt a dolog! Tévedtek; az aggáda mesterei évszázadok történeti tényeiből levont nagy igazságot állapítottak meg: Izráel népe soha nem fogadta volna el a Tórát a maga teljességében, ha a gálutok és a hozzátartozó szenvedések nem ijesztettek volna rájuk, ha nem lebegett volna fejünk felett a Szináj mint egy nagy „felfordított kád“ és nem hallottuk volna a fenyegető szót: Ha el nem fogadjátok, itt lesz a ti temetőtök. Szóval, kényszerűség a szó legegyszerűbb értelmében, — s mégis büszkén valljuk magunkat a Tóra népének és dicsérjük Istent, aki kiválasztott minket és nekünk adta az ő Tóráját és ezzel örök életet ültetett közénk.

Megállapítom tehát, hogy a kényszerűségből véghezvitt cselekedet, ha azáltal jót érünk el, egyáltalán

nem von le annak a cselekedetnek és a megszerzett jónak az értékéből; s még ha csakugyan csupa, vagy nagyrészt kényszerűségből odajutott ember építi és szerzi is meg Erec Jisraelt az egész zsidó nép számára, még ez sem von le semmit az ő munkájuk, de legfőképp nem Erec Jisrael értékéből.

De nézzük csak még egy kicsit tovább a dolgokat:

Talán ti is hallottatok, jó magyar zsidók, a mi *chalucainkról*, azokról a fiúkról és lányokról, akik immár vagy húsz év óta jöttek és jönnek oda mihoz-zánk; akik otthagyták és otthagyják azt a kellemes, meleg otthont, mint amilyen a tiétek, elhagyják az iskolát, az egyetemet, eldobják nem egyszer a diplomát, a doktori oklevelet és elmennek kemény paraszti munkára és kérgeskezű földmunkások lesznek — nem kényszerűségből, hanem a lelkük zaklatott szavára hallgatva. És talán arról is tudtok, hogy kimentek Erec Izraelbe férfi vagy ifjúkorban lévő tudósok, akiknek meg volt és meg lenne ott köztetek is a betevő falatjuk, vagy talán még annál több is, — elmentek, hogy a Tóra szavát és tudományát ott, éppen ott a Szentföldön kutassák és terjesszék, mert úgy érezték, hogy ez is a Nép és a Föld felépítéséhez tartozik, s tették ezt nem kényszerűségből, hanem saját maguk legbensőbb elhatározásából. Tudok egy esetről, hogy magasállású keresztény (nem magyar) bíró szólt egy ilyen Erecbe induló tudósnak: „Én megérttem Önt, Ön követi a hívó szót, hogy népének szolgálatára legyen, — igaza van, hogy ezt teszi!“

Csak ti, jó pesti zsidók nem akarjátok ezt elismerni, mert úgy vélitek, csak kényszerűségből cselekvő emberek vannak ott. De talán mégis igazatok van: *Mert valóban kényszerűségből cselekedtünk*, csak hogy nem külső kényszer nyomása alatt, hanem *a lélek meg a szív, az ész meg az érzések kényszerítő szavának hatása alatt* — és így építjük mi a mi népünket, meg a mi földünket nem éppen magunknak, hanem *Nektek is*, — majd meglátjátok, *Nektek is!*

És higgyétek el, még az sem lealacsonyító kényszerűség, mikor vagy negyvenezer német zsidó, elhagyván a hűtlen hazát, *éppen Erecben* keres magának új hazát és új életet, vagy ha annyi sok száz szülő *éppen Erecbe küldi* fiatal fiait, lányait — most itt a hajón is együtt utazok egész csoporttal; hiszen küldhetné máshová is, ahol bizonyára könnyebb volna az életük, — igaz, hogy elvesznének a zsidóság számára. Csak hogy itt is kényszerűség van: *lelki kényszerűség*, s talán ez a legszentebb forrás, amelyből emberi és zsidó szent cselekvés fakadhat.

Hagyjátok tehát azt az ítéletet, mely oly könnyen hagyja el ajkatok, engedjétek át az ítélethozatalt a történetnek és a történet Urának, aki ezeken a szent napokon ítél mindannyiunk felett, s aki bizonyára meghocsátja a ti könnyelmű ítéleteketek is, — hiszen talán nem is egyéb az, mint *önigazolás*, mivel hogy oly nagyon-nagyon keveset tettetek Erec Jisrael és népünk építéséért — és majd ad nektek is *szívet*, hogy *lelki kényszerűségből* álljatok ti is a mi építőink közé, — és higgyétek el, mi szívesen látunk titeket is.

Isten Veletek!

(A 10 bűnbánó nap negyedikén, a „Galil“ hajón.)

PATAI JÓZSEF: ISTEN, HA NYÁJAD VOLNA...

Kabbalisztikus elbeszélés a „Lelkek és Titkok” most megjelent illusztrált jubileumi kiadásából

— Hallod már a nyáj kolompolását, Méir? — kérdezte a Baal-Sem hátrafordulva verejtékező vézna tanítványa felé, aki tisztelettudóan három lépésnyi távolságban követte a mestert az erdő sűrűjében felfelé kapaszkodva.

— Nem hallok semmit — felelte a tanítvány —, csak madarak éneklését, lepkék, darazsak zümmögését.

— Ez is ima és istenszolgálat — szólta a Baal-Sem —, de én már hallok a nyáj kolompolását is. Mindjárt fenn leszünk a csúcson.

Összehajló ágak és bokrok között törtek maguknak ösvényt felfelé. A nap sugarai átrezegtek a sűrűsége és felborzolták a száraz leveleket és cserjéket, mik recsegve ropogtak lépteik alatt. Messziről felriasztott őzike menekült és ámulva megállt. Halk szellő könnyű illatokat hozott. A lélegzetük egyre lihegőbb lett.

— Tudod-e, mi a madár verse a Dalok fejezetében? — fordult hirtelen a Baal-Sem a tanítványhoz.

Az aszkétaarcú ifjú felvillanó szemekkel nézett a mesterére. Sugárzó tekintetében is benne volt a felelet: hogyné tudná a Dalok fejezeteit? Gyorsan hadarta:

— „A madár is talál házat és a fecske az ő fészket, hová elhelyezi fiókáit, a Te Oltárodát Seregek Ura, Királyom, Istenem.”

— Ha ilyen sietve mondod — szólta szelíden a Baal-Sem —, akkor az nem dal többé. Tudod a szöveget, de érted-e az értelmét? Hallok, hogyan dalol a madár a fán? Nyugodtan, örömteljesen, bizakodással és vidám melódiáját elviszi mindenfelé a szél... És a szél dalát tudod-e?

Most már lassan, ritmikusan idézte Méir a Dalok fejezetéből:

— „Szólok Északnak: add ide és Délnek: ne tartsd vissza, hozd fiaimat messziről és leányaimat a föld széléről...”

— Minden csak erről dalol, csak erről — ismétli a Baal-Sem —, a madár, az őzike, a szél, a Nap...

Mintha egyre könnyebbé, vékonyabbá válna a levegő és a szellő frissebb fűszerszagot sodorna feléjük. Felérték a csúcra. Széles tisztás terült el előttük. És mintha hirtelen megnyílt volna a láthatár. Köröskörül a lengyel hegyek lánc. Alattuk kis falvak, szétszórt alacsony házikókkal, apró majorokkal. A kakukfüllatos tisztás szélein gyapjas juhnyáj legelt, kövér kolomposoktól összeterelve. Középen egy szikla tövén csörgedező forrás mellett szikár testű ifjú nagy botjával a levegőben hadonászva táncolt. Sűrűfürtös fejét egyre felfelé szegezte, mialatt folyton hangosan dalolva ismételte:

*Isten, hogyha nyájad volna,
Legeltetném ingyen,
Őrizném én ingyen...*

Ég felé emelt tekintettel, dalolva táncolta körül a sziklát, a forrást, majd a mellette lévő árkot ugrotta át, oda-vissza, oda-vissza, egymás után, egyre hangosabban és hevültebben felkiáltva:

*„Érted teszem, Világ Ura!
Érted teszem, Világ Ura...”*

— Ő az, a pásztor, — mutatta ujjával a Baal-Sem a

tanítványának. — Látod, az ő istenszolgálat magasztosabb fokon áll mindnyájunkénál. Áttöri az egek ablakait tiszta lángolásával... Mózes nevét hordja ez a pásztor, talán Mózes lelkét is... Megváltója lehetne a világnak.

— Próbáljunk közelebb menni hozzá — szólta Méir kíváncsiságtól égő szemmel.

A táncoló pásztor észre sem vette a két idegen közeldését. A Baal-Sem szelíden megszólította:

— Beszélni szeretnék Veled, Mózes pásztor...

— Napszámos vagyok és időm a gazdámé — hangzott a rövid felelet.

— Csak néhány percig — kérlelte a Baal-Sem.

— Bércmunkás vagyok, minden percem az uramé.

— És ha táncolsz és ugrálsz? — kérdezte a Baal-Sem.

— Azt a Világ Uráért teszem, azt szabad.

— Én is a Világ Uráért akarok beszélni veled.

A pásztor rámeresztette sötét nagy szeméit. Aztán fel-emelte botját és újra táncolni, ugrálni kezdett hangosan, hevesen énekelve:

*„Isten, hogyha nyájad volna,
Legeltetném ingyen!...”*

Mikor egy pillanatra megállt, — a Baal-Sem megragadta a karját és mélyen a szemébe fúrta tekintetét.

— Jer le velem a nagy forráshoz. Ott beszélek neked a Világ Uráról...

A pásztor engedelmeskedett. Mintha Baal-Sem szemének sugarai megkötötték volna. Leeresztette botját és csendesen követte a mestert, a tisztás másik szélére. A Baal-Sem megfogta a kezét.

— Tudd meg hát, Mózes pásztor, hogy a Világ Ura száműzetésben van...

— Miért? Hogyan? — kiáltott fel megdöbbenően a pásztor, kiszakítva a kezét és összeszorítva az öklét.

— Mert száműzetésben vannak a gyermekei. Jer le velem a nagy forráshoz és alámerülünk tiszta vizében...

— Ezt mindennap teszem.

— De most a Világ Urának megváltásáért teszed. És áldást mondasz reá.

— Nem tudok áldást mondani.

— Majd utánam mondod.

A pásztor kábultan követte a Baal-Sem lépteit. A forráshoz érve háromszor alámerültek a vizében. A napsugarak gyorsan felszáritották testükről a vízcseppeket, aztán leültek hárman a forrás körül, melynek sima tükrében tiszta kéken tündökölt a mennybolt és benne az égi titkok három keresője.

— Nyisd ki a „Mennyek Kapuját” — szólta a Baal-Sem a tanítványához.

A pásztor összerezzen, égi csodákat várva. A Baal-Sem reámutatott a vastag Imakönyvre.

— Ismered a szent betűket?

— Nem volt, aki betűre tanítson.

— Figyelj hát ide, pásztor. Méir felolvassa a Három Virrasztás rendjét és én elmondom neked a te nyelveden.

Halkan, szomorúan csergedeztek a szavak a tiszta forrás peremén:

— „Hang hallatszik a magasságban, kesergő, síró ének...” Mikor a Szentély elpusztult, egy hang jött és felébresztette sírjaikban az ősatyákat: Ősatyák, ti szenderegtek és nem tudjátok, gyermekeitek száműzetésbe mennek, kezeik hátrakötve, nyakukon malomkő. Keljetek fel, ébredjete!... És felkelt először agg Ábrahám s kiáltott: Világ Ura, te tudod, Igazság útján jártam előtted, tízszer tettél próbára és én megálltam mind, — hol vannak a gyermekeim? nem hallok hangjukat e földön, melyet esküvel ígértél számunkra... És felelt a Legszentebb, áldott legyen: Ábrahám, Ábrahám, lelkem kedveltje, elhagyták a szent Frigyet és bálványokat imádtak! „Akkor töröltessenek el Neved szentsége miatt!”...

— Igaza volt Ábrahámnak — rezzent fel a pásztor. A Baal-Sem reámeresztette tekintetét:

— Így szóltak az ősatyák és ősanák mind. Csak Ráchel emelte fel hangját sírva és zokogva: Mit vétettek ellened gyermekeim? Bálványt vittek a házadba, Világ Ura, vetélytársat? Én többet túrtam, többet. Mikor Jákob hét esztendő-t szolgált értem szerelmében, titkos jelt adott át, hogy atyám, Lábán, meg ne csalhassa. De mikor éjjel láttam, hogy atyám Leát küldi Jákob sátorába, átadtam a titkos jelt testvéremnek, hogy meg ne szégyenüljön... Vetélytársat vittem hajlékomba és legyőztem féltékenységet. És Te, Világ Ura, féltékeny vagy bálványképre és nem tudsz megbocsátani?...

— Igaza volt Ráchelnek — szólt közbe a pásztor felhevülve.

— És Ráchel sírt és zokogott és nem akart vigasztalódni. És a Sechina is felemelte hangját és vele sírt... És felébredt hatvanszor tízezer égi angyal és mind vele sirtak... És felhallatszott a sírás a legmagasságosabb egekig és megremegett hétszáz ezer rejtett világ... És sírt az Úr Isten is Rejtekében, amint írva van...

A pásztor megrázkódott, szemei megteltek könnyekkel és zokogni kezdett. A Baal-Sem irgalmas pillantást vetett feléje és folytatta a Fényesség fejezetéből:

— Sírt Rabbi Simon és szólt: Ó, jaj, hogy a száműzetés oly sokáig húzódik és ki bírja elviselni?... Mielőtt a Legszentebb, áldott legyen, átadta Izraelt ama cseléd kezébe, Edóm uralmába, összehívta az Egek minden seregeit és hívta Gábiel arkangyalt, kinek író toll van az övében és szólt: Tartsátok vissza a végzést, míg megsiratom én gyermekeimet. Hadd gyászoljam őket és ó, ne próbáljatok vigasztalni, Egek Seregei... És belehasított az egekbe hasításokat és nyílásokat és szólt: Gyermekeim, én drága gyermekeim, hívom a világ négy szélét és szólok hozzájuk: Kelet, Kelet, Dél, Dél, ha hozzád jönnek gyermekeim, tekintsd arcukat, hogy megváltozott és megfeketedett szenvedésükben, Észak, Észak, Nyugat, Nyugat, könyörülj rajtuk és óvd őket... Gyermekeim, én gyermekeim, ó, mit tettem tinéktek!... Végzést végeztem, de én és ti együtt megyünk a száműzetésbe... Mózes hűséges pásztor, miért nem vigyáztál gyermekeimre, a szent nyájra, melyet kezdedbe adtam?...

— Mózesnek vigyázni kellett volna a nyájra — szakította meg izgatottan a pásztor.

— Most a Világ Ura is velünk bolyong... A Sechina száműzetésben... Hallottad, pásztor? Hallgasd hát tovább a Három Virrasztás rendjét:

— És szólt a Legszentebb, áldott legyen, Ráchelhez: Leányom, nővérem, pásztornőm, egyetlenem, aki kiterjeszted szárnyaid a világ négy széle felé, kérve kérlek, menj velük, maradj gyermekeinkkel, hogy oltalmazd őket a világ

négy szélén... És felelt Ráchel: Világ Ura, nem megyek, ne lássam, hogy ellenségeid pusztítják gyermekeimet és te ott felejtesz minket közöttük... És szólt a Legszentebb, áldott legyen: Meg fogom váltani és fel fogom támasztani Izraelt, amint írva van: „Tartsd vissza hangodat a sírástól és szemeidet a könnytől, visszatérnek a gyermekek a határukba...”

A pásztor szinte öntudatlan magábamerülésben ült a helyén és nézte a forrás tükrében alkonyodni készülő eget és a lehülő, növekedő napkorongot. Hirtelen ráriasztott a Baal-Sem szava:

— Mózes pásztor, akarod megváltani a Világ Urát a száműzetésből?

— Mit tehetek én tudatlan? — felelte a pásztor szomorúan.

— Ha kérdezel, akkor erőtlen vagy. De ha akarsz, tied a nagy teljesülés... Tiszta ember tiszta akarata hozza a megváltást.

— Én csak egyszerű pásztor vagyok.

— Ráchel is pástorleány volt, atyja juhait őrizte ingyen és várta azt, aki neki rendeltetett és anyja lett Izraelnek... Mózes pásztor, emelkedj föl és mondd, hogy akarod a megváltást... Őrizni akarod Isten nyáját ingyen, ahogy énekelte és táncoltad a sziklán és az árok körül. Akarod?

A pásztor hirtelen felugrott, fölemelte botját és torkaszakadtából kiáltotta:

— Akarom! Akarom!

Ebben a pillanatban a völgyből zúgó, éles harangszó csapott bele a levegőbe és a hegyen ideges, ziháló kolompolás lett reá a visszhang. A Baal-Sem felállott és a tanítvány megremegeve követte. Lent a völgyben a szélső faluból piros lángnyelvek lendültek és lobogtak a magasság felé, varázsló gyorsasággal lilára festve a horizontot. Szikrák röpködtek a kis házak fölött és a templomtorony vészharang hangjait ontotta köröskörül. Egymás után kondultak reá a falvak harangjai és összekavarodtak a mélyek és a magasak, a hűgök és csilingelők és fent a hegyen a nyáj ijedten szétszéledt, a juhok ide-oda futkostak bégetve, kolompolva.

— A nyájam! — kiáltott fel kétségbeesetten a pásztor. — Esteledik! Haza kell terelni aklukba! A nyájam!

Kiszakította karját a Baal-Sem kezéből, nekiiramodott és néhány ugrással fent termett a tisztáson, a szikla tetején.

A Baal-Sem fájdalommal nézett utána. Ott állt a pásztor a sziklán, az alkony pirjában. A fejére reáhullottak az utolsó napsugarak glóriásan. A szája elé tartott tenyerén keresztül füttyentett hosszán, mélán és úgy hangzott, mintha templom hosszú kürtszava volna... És köröskörül az erdőből, a sűrű fák közül, az ágbogas bokrok közül gyülekeztek, jöttek, sorakoztak a juhok, csilingelve, csoportosan és magányosan, a pásztor köré...

A Baal-Sem megbűvölve nézte a látványt. Tudta, hogy a tűz, a vészharang mind a Gonosz hatalmának műve volt. Hogy ne teljesedjék a megváltás. Még nem érkezett el az ideje... De mikor a magasba nézett és látta az Ég bíborát, amint tele van szakításokkal és foszlányokkal, mint ha király gyászában a fia után megszaggatja bíborpalástját, megtelt a szíve irgalommal és könnyesen imádkozott:

— Világ Ura, tekints le ez egyszerű teremtményedre, aki úgy szeret téged és úgy szereti nyáját. Egy füttyentéssel össze tudta terelni szétszóródott juhait... Teljesítsd már prófétád ígését és gyűjtsd össze szétszórta nyájadat a világ széleiről, amint ígérted: „És lészen azon a napon füttyentek nekik és összegyűjtöm őket...”

DR. VIDOR PÁL:

A PÁRIZSI VILÁGKIÁLLÍTÁS PALESZTINAI PAVILLONJÁBAN

A világkiállítások eszméjét, akárcsak az olimpiászok vagy jamboreek eszméjét, a zsidó lélek is megértő szeretettel köszöntheti. *Egy atyánk van mindnyájunknak*, hirdeti a prófétai tanítás, közös őstől származnak, közös eszmények csillagfényében kell, hogy haladjanak mind az emberek és mind a népek. Az emberiség azonban senkitől sem követelheti, hogy lemondjon egyéniségéről és megtagadja önmagát. Aki hűtelenül kiszakítja magából őseinek minden reáörökített gondolatát, törekvését, hagyományát és álmát, az magának az emberiségnek szellemét is elszegényíti és elszínteleníti. *Zászlaik szerint táborozzanak, nemzetségeik szerint, atyáik háza szerint vonuljanak.* Minden nemzet, minden felekezet annál hűségesebben szolgálja az emberiséget, mennél több egyéni értéket teremt meg és bontakoztat ki a maga áldozatosságával és munkájával.

Ezt éreztem, ezen gondolkodtam, ahogyan a párizsi múzeumokban vagy a világkiállítás pavillonjai között jártam és a nemzetek, felekezetek, kulturák és szellemi törekvések nagy találkozójában a szeretet izgalmaival kerestem a zsidó mult emlékeit és a zsidó jelen műveit...

A világkiállítás Palesztina-pavillonja figyelmünket a zsidó jelenre téríti. Arra a zsidó jelenre, amelyik bármennyire is friss és mai, mégis a többezeréves multból táplálkozik, annak eszméit, gondolatait, céljait, reményeit szívta fel magába.

Kék és fehér ez a pavillon. Az öreg zsidóembernek, aki megáll előtte, a *tálsz* színeit jelentheti, az alijázó ifjúnak már a Holttenger kék vizét és a Libánon hófedte csúcsait idézheti. Külső architektúráját *Tamir* végezte, a belső architektúra, a kiállítási tárgyak művészi elrendezése és a fotomontázs Saposchnikoff — *Él Chanani* — műve.

A pavillon hivatalos neve, felirata „*Israel en Palestine*” alatta héber betűkkel: *ארץ ישראל*, „*Erec Jisráél*”.

A pavillon előtt a kék-fehér lobogó alatt és benn a pavillonban kisebb csoportok héberül beszélgetnek. *Sálóm, sálóm...* — hallom innen is, onnan is —, *semi... todá... lehitraót...* Úgy érzem, más nyelven is meg tudnák magukat egymással értetni, de jobban esik nekik a héber beszéd, *semen turák sömechó*, élvezik szavainak illatos olaját.

Zsidók, nem-zsidók tömegesen áramlanak a pavillon felé, az érdeklődés és a figyelem egyre erősödik iránta. *Lau mérubchem...* Nem mintha nagyobb, impozánsabb, feltűnőbb lenne más pavillonoknál, hiszen a legkisebbek közül való, Oroszország, Németország, Olaszország, Belgium stb. kiállításához nem hasonlítható, hanem mert ideális mozgalmakat, kultúrateremtő, önértéktápláló törekvéseket hirdet és még a ridegnek tetsző táblázatok, statisztikák és grafikonok között is valami szent lángot lobogtat, a pillanatnyi kényelmet és előnyt elvető, a megszokottságot és biztonságot feláldozó prófétai megszállottságnak a lángját.

És a pavillon iránti érdeklődést fokozza az a lelkesedés és izgalom, amellyel e perchen a világ Palesztina sorsa és jövője felé tekint. Ez a pavillon is érvvé, bizonyítékká, politikai tetté válik. Annak szimbolumává, amit a francia közélet és a zsidó szövetségek vezetőinek jelenlétében a megnyitó ünnepségen dr. Weizmann mondott: „*Minden csak a mi tetterönktől függ.*”

Ahogy belépünk, az ajtó mellett szobrok állnak. Budapest két nagy szülöttjének: *Herzl*-nek és *Nordau*-nak, azután *Sokolow*-nak és *Balfour*-nak a szobra. A falon jelentős írások szövege: a *Balfour-deklaráció* stb. A süllyedés, hanyatlás képeivel, a lengyelzsidó-nyomor meg-

döbbentő dokumentumaival szemben a megújulás, a feltámadás jelenetei, a palesztinai letelepedés, a palesztinai zsidó népesedési mozgalom beszédes adatai sorakoznak fel. A bejáratnál szemben pedig 30 négyzetméteres fotomontázs mutatja a munkás és dalos chalucok diadalmas felvonulását az Émek virágzó földjein, művészi képbe formálva át a tényt: *1920 óta 285.000 zsidó bevándorló.* Tel-Aviv, Nahalal, Kirjat Anavim fejlődésének ábrázolása mellé odakerülnek az arabok is: a cionizmus bizonyítja, hogy a zsidó építőmunka nem az arabok rovására, hanem ellenkezőleg, az arab lakosság életszintjének emelésével jutott el mai magaslatára.

A második teremben *Dizengoff* szobra körül főleg Tel-Avivra vonatkozó anyag csoportosul. Két tétel fogalmazza meg a város jelentőségét. Az egyik *szellemi* sikon állapítja meg: „*Tel-Aviv jelenleg a világon a héber kultúra tűzhelye*”. A másik *gazdasági* sikon méri le 25 esztendő eredményeit: „*Tel-Aviv budget-je 25 év előtt 47.685 frs volt, ma több mint 50.000.000 frs*”. Itt lep meg egy táblázat, amely *a világ zsidó munkásainak munkaterületek szerint való megoszlását tárja föl.* Kelet Európa országaiban a zsidó munkások 4.4 százaléka foglalkozik földműveléssel és 4.3 százaléka építkezéssel, Palesztinában 25.0, illetve 23.5 százaléka. Kelet Európa országaiban zsidó tengerészt egyáltalában nem találunk, Palesztinában a zsidó munkásság 1.5 százaléka már *a tengerészetben helyezkedett el.* A harmadik terem egyik oldalán inkább *mezőgazdasági* terményeket és ipari készítményeket, másik oldalán inkább művészi és iparművészi alkotásokat találunk: *Rison Lecion* keramikáját, mezuzákat, menórákat, serlegeket stb. A negyedik — már az udvar felé vezető — terem egyik mottószerű héber felirata: „*A zsidó ügyvivőség (Jewish Agency) és a cionista szervezetek építik az országot a nemzeti alapok segítségével.*” Itt látható, a zsidó birtokból mennyi van magánkézben, mennyi tartozik a Picához és mennyit bocsátott a KKL a nép rendelkezésére. A nevelő és kulturális munkát, főleg pedig *a jeruzsálemi egyetem átfogó tevékenységét* is gazdag anyag szemlélteti. Szembeszökő tabellákról olvasható: 1918-ban volt az egyetem alapkölététele, 1925-ben felavatása, 1937-ben már felállították az orvosi központot. 1925—26-ban 34 tanító és kutató volt és 120 hallgató, 1929—30-ban 59 tanító és kutató és 177 hallgató, 1936—37-ben 99 tanító és kutató és 731 hallgató 20 országból.

Míg a telepítés anyaga *Edmond Rothschild* képét, ez a kulturális anyag *Bialik* szobrát fonja körül.

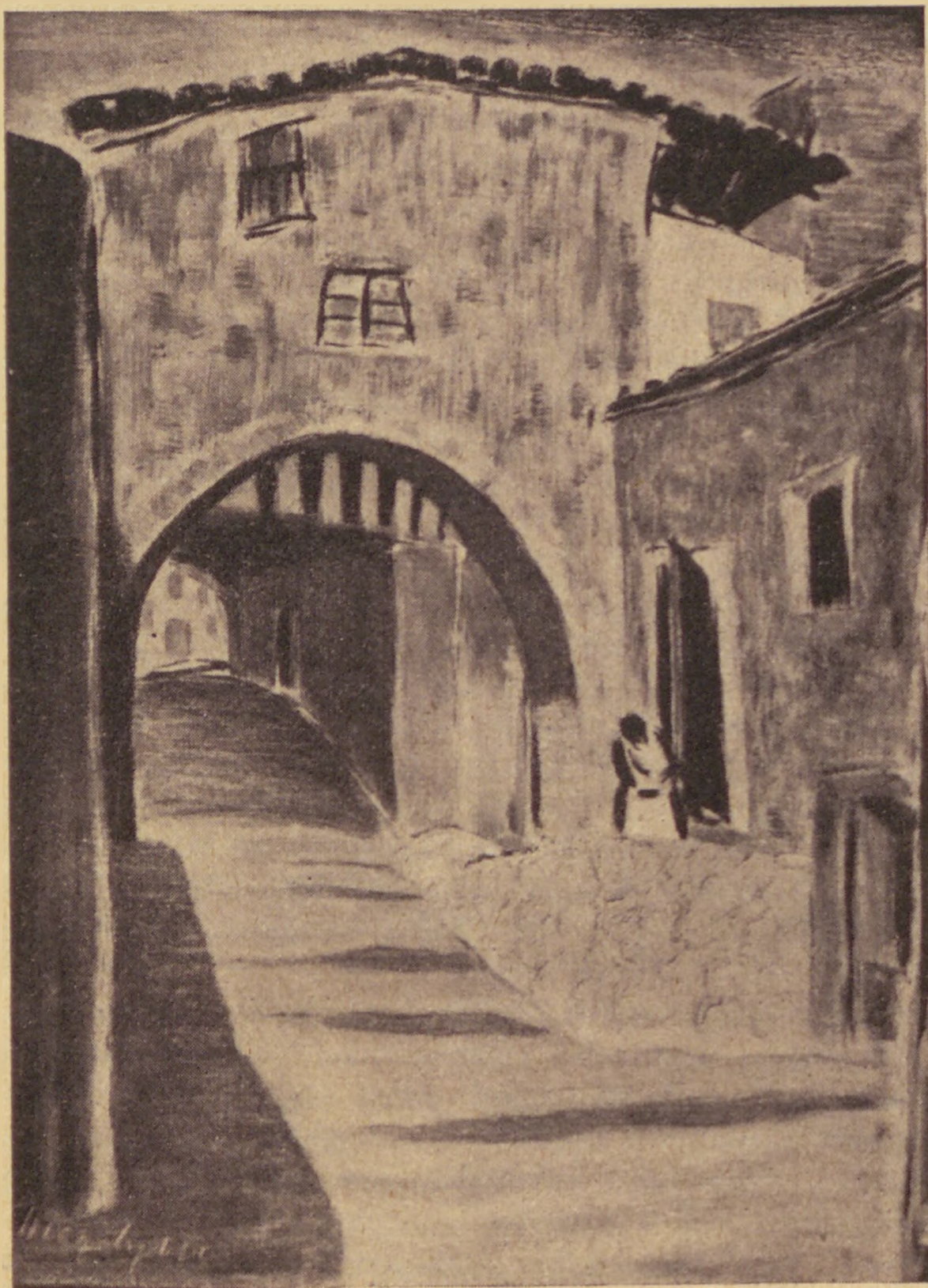
A pavillon udvarán nemcsak szentföldi tájképek, típusok, tervek, modellek váltakoznak, hanem megtekinthetők a *Habimah* és az *Ohel* állandó műsordarabjainak kicsinyített színpadai is. A *Habimah* programjából *An-Sky Dibuk*-ja, *Levik Gólem*-je, *Guzkov Uriel Acosta*-ja stb. — ezeket a *Habimah* október második felében a Trocadero-ban játszani is fogja — az *Ohel* programjából *Bisztrizky Sabbatáj Cevi*-je, *Zweig Jeremiás*-a stb.

A Louvreban a zsidó mult emlékeit, a Palesztina-pavillonban a zsidó jelen műveit, amott a háromezer esztendő moabita diadaloszlopát, emitt a ma héber munkásszínházát csodáltuk. Vajjon van-e közöttük kapcsolat, közelség? Vajjon van-e egymáshoz szavuk, beszédük? Úgy érzem, igen. Mésa diadaloszlopának háromezeresztendő szövege azzal dicsekszik: *legyőzte, leigázta Izraelt.* Az *Ohel*, a palesztinai munkások színpada válaszol: „*Egy népet le lehet igázni, de szellemét soha.*”

PATAI EDITH: MUNKÁS-MÉSZÖLY BÉLA

Képeinek mély hatása két összetevőből adódik: egyik tudásunk a ma világáról, az ellenséges feszültségekről a felszínen és a felszín alatt, a sok kegyetlen forrongásról, harcról, szenvedésről ezen a vulkános földgolyón. A másik tisztán a festő ajándéka, ragyogó szín, puhán omló fény, távoli tájak pompásan érzékeltetett egyéni levegője, a művészet feledtető, felemelő hatása.

És minél kegyetlenebb kép él bennünk a valóságról, annál meghatóbb, hogy ugyanezt a valóságot hogyan látja, hogyan ábrázolja a művész. Munkás Mészöly Béla sokat utazott, szereti Spanyolországot, Hollandiát, Dániát, Londont, Párist... Az utóbbi években is járt Spanyolországban, de csodálatos módon az ő számára nem léteztek a repülőgépek, tankok, messzevívő ágyúk. A veszély tudata kiesett az öntudatából, csak a táj szépségét látta, a csodálatos színeket, a fekete csuhás barátok sötét színfoltjait a nap aranyában fürdő, fénytől átítatott fal előtt. Talán az összeomlott paloták, templomok udvarában is meglátta a nap játékát, a gránátok okozta szakadékokban a gyorsan növekvő apró kaktuszcsemetéket. Eleinte sötét, nehéz színei Spanyolországban kapták meg fényüket, Londonban könnyedségüket. Londonban legutóbb két nagyszerű kiállítása volt,

Munkás-Mészöly Béla: Öreg kapu (Spanyolország)

Munkás-Mészöly Béla: Én

kritikusai ott Turnert, a nagy angol festőt, a tengernek, a finom ködnek a halványan irizáló fényeknek nagymesterét emlegették vele kapcsolatban. Maga ez a tény nagy sikerét bizonyítja. Mégis, ha egész oeuvre-jét áttekintjük, nem találjuk helyénvalónak ezt a, bár nagyon megtisztelő, összehasonlítást. Ha végigtekintjük művészi útját, látjuk, hogy ezen az úton nem volt megállás, állandóan fejlődik, változik, mélyül, keres, újabb és újabb problémák felé közeledik — csak művészi áhítata marad ugyanaz. Ez az áhítat uralkodik képein, akár az impresszionizmus, akár az expresszionizmus felé hajlik felfogásában, akár a színekre, akár a vonalakra helyezi a hangsúlyt. Akár olajjal, akár pasztellel, akár szénrel dolgozik. Még állatképeit is áthatja ez a mély művész áhítat, különösen azt, ahol egy fehér és egy fekete ló állnak barázdás táj közepette, a természet és a szépvonalú állatatestek közötti mély, örömteljes harmóniában.

Csak figurális kompozíciói nem illeszkednek bele harmónikus, holdog világképébe. Ezeket többnyire egy nagy emberi eszme harcos szolgálatába állítja, ezeknek mindegyike azt hirdeti: a természet jó, a világ szép, de ebben a jó és szép kerethen szenvedve, küzködve, érthetetlen és kegyetlen törvények súlya alatt görnyed az ember. Ennek a nagy emberi tragédiának kifejezésére egyszerű eszközöket alkalmaz, mint ahogy egész művészetében a monumentális hatásoknak minél egyszerűbb úton való elérésére törekszik. Ez adja meg önarcképeinek jellegét, ez teszi hatásossá nagykalapos zsidójának képét, aki úgy bújik, olyan csendes-fájdalmasan lélegzik a nagy kalap árnyékában, hogy megéreztetni az egész zsidó tragédiát.

MASARYK HALÁLÁNAK VISSZHANGJA A ZSIDÓ SAJTÓBAN

Az egész világ zsidó sajtója a földkerekség minden nyelvén nagy cikkeket szentelt az elhunyt elnök méltatásának. Masaryk kapcsolata a zsidósággal szinte ifjukurától kezdődött, amint ezt ő maga emlékirataiban megörökíti. Mint a hatalom birtokosa is hű maradt liberális felfogásához és most, halála után az egész zsidó nép leróttá háláját azzal a férfival szemben, aki oly mélyen átérezte a zsidó tragikumot.

Mikor a zsidó nemzeti otthon alapításának kérdése foglalkoztatta a világ közvéleményét, Masaryk az elsők között volt, aki ezt az építő munkát megértéssel kísérte és elősegítette. A palesztinai héber lapok most felelevenítik azokat a napokat, melyeket 1927-ben ott töltött. Ő volt az első államfő, aki érdeklődését ilyen reális módon tanúsította az épülő zsidó otthon iránt. Mint egyszerű zarándok járta végig a Szentföld nevezetes helyeit, de a történeti emlékek mellett a legteljesebb figyelemmel fordult a legkisebb kolóniának legapróbb ügye-baja felé.

Dr. Hugo Bergmann, a jeruzsálemi héber egyetem rektora, aki akkor az egyetemi könyvtár élén állt, kísérte az elnököt és most halála után feleleveníti vele kapcsolatos emlékeit, visszamenve egészen addig az időig, mikor Masaryk professzornak előadását hallgatta a jelenkor vallási áramlatairól, amely keretben minden vallással, fajjal szemben való liberális felfogását hirdette.

Az amerikai zsidó sajtó Masaryk elnöknek főképp a vérvád elleni küzdelmét méltatja és az ő érdemének tudja:

Munkás-Mészöly Béla: A háború mártírjai

Munkás-Mészöly Béla: A nagy háború

be, hogy ez a babona nagyjában letűnt a kultúrnépek körében. Stephan Wise Masaryk és Wilson közös munkájáról ír a Palesztina építés érdekében. A Jewish Agency elnöke, Weizmann professzor Masaryknak a Balfour-deklaráció idejében kifejtett ténykedésére mutat rá, Leo Hermann feleleveníti Masaryknak Achad Haam, Sokolov és Semarja Levinhez való baráti viszonyát.

A prágai *Selbstwehr* legújabb számában Irma Singer megírja az elnök látogatását *Daganjában*. Csodálatos, milyen részletesen érdeklődött a kvucák sorsa és gazdálkodása iránt. Megjegyzései mindig némi humorral vegyültek. Amikor az istállóban egy tehenet mutattam neki, mely 4000 litert ad évente, tréfásan megjegyezte: „Ha ez nálunk volna, aranyéremmel tüntetném ki.” Különösen érdeklődött a kvucák tagjainak egymáshoz való emberi viszonya iránt. Egyszer megkérdezte: „miért nincsen itt templom?” És kifejtette, hogy az ima és a vallásosság szerénységhez és alázathoz vezet, mely a boldogság alapja. Csak most, érettebb koromban, értem Masaryk szavainak mélységét. Amikor a vendégnek egy pohár hideg tejet nyújtottam, bánatomra beleesett egy légy. Új pohár tejet akartam adni, de az elnök megelőzött, a kisujjával kidobta a legyet és megitta a tejet. Búcsúzásul megható emberi szavakkal buzdított bennünket kitartásra és igaz testvériségre. „Kell, hogy bekövetkezzék egy szebb korszaka az emberiségnek.”

Így áldoz a zsidó sajtó az egész világon a nagy tudós, államférfi és emberbarát koporsójánál emlékének és az összes róla írott cikkek abban a reményben csendülnek ki, hogy eszméi nem szálltak sírba vele, hanem tovább élnek, mint az európai kultúrának el nem múló értékei.

JAROSLAV VRCHLICKY: ABISÁG

Jaroslav Vrchlický, az újabb cseh irodalom egyik legkiválóbb költője, 1853-ban született. 1893-ban a prágai cseh egyetemen a modern irodalomtörténet tanára, 1901-ben az osztrák urakháza tagja lett. Meghalt 1912-ben. — Több mint másfélszáz kötetben lírát, epikát, drámát, elbeszéléseket írt. Ezenkívül irodalomtörténész, kritikus, essay-író. Mint műfordító, a nyugati, főleg a román népek irodalmára irányította a

figyelmet. Victor Hugo és a francia újromantikus költészet, Leopardi, Dante, Tasso hőskölteményei, olasz költők, a spanyol Calderon, a portugall Camoens, továbbá Byron, Shelley és más angol költők, Goethe Faustja, Miczkiewicz, de Arany János és Madách is az ő tolmácsolásában vonultak be a cseh irodalomba. — Zsidó szempontból nevezetes egyik eredeti hőskölteménye, melynek hőse *Bar Kochba*.

Bibliai elbeszéléseiből közöljük „Abiság” történetét, melyet finom romantikával dolgozott fel.

*

Illatos libanoni cédrusokból készült, díszes ágyán feküdt a nagybeteg Dávid király. A mennyezetről függő nehéz bronz edényben halvány tűz pislákol, mely csak alig világította meg az aranyszögekkel kirakott, dúsfaragású, sötét faburkolatot.

Az éjszaka csendes és derűs volt. A városból időnként idehallatszott az örök lépteinek egyenletes kopogása, kardjuk és vértjük ütemes csörrenése; a dombokról pedig, melyek dús szőlőtőkékkel zöld koszorúként övezték Jeruzsálemet, csak elvétve ért ide egy-egy elmosódó, elnyújtott emberi hang.

A hold fénye arany csillámmal hintette be a házak lapos teteit, kísérteties árnyképekkel népesítette be a város tizenkét kapuját, végtelen fehér falait, a közeli tavakat, zöldelő kerteket és virágzó domboldalakat. Beezüstözte a rejtelmes szavakat suttogó, sötét szikomor-, pálma- és fügefák napközben felhalmozódott porrétegét, belopódzott a város kereskedő-negyedébe, hol szabad ég alatt nyugtalankodtak a cölöpökhöz erősített tevék, türelmetlenül várva a hajnal érkezését. Alámerült a ciszternák mélyeibe, a sírok dohos üregeibe, hol Jisrael atyáinak földi maradványai pihentek.

A király mozdulatlanul feküdt ágyán. Körülötte négy komoly, gondterhelt arcú, díszes köntösbe burkolt aggastyán ült. Nézték a királyt. Hosszú hajukon, szakállukon illatos olajkenetek. Ruhájukat megszagatták szívük mérhetetlen gyásza és bánata jeléül. Reszkettek királyuk életéért, melynek fénye szemlátomást kialvóban volt. Dávid még mindig mozdulatlanul feküdt. Testét állig oroszlánbőrök takarták. Arca halványsárga és merev, akár a halotté...

— Náthán még mindig nem jön, — szólalt meg az egyik aggastyán.

Senkisem válaszolt. A sötétben mély sóhajlás hallatszott csupán. És ismét hosszú, kínos, síri csend.

— Betsabé ismeri-e Náthán szándékát?

— Igen, ismeri.

— És helyesli?

— Nem ellenezheti, mert vajjon nem beszél-e Náthán szájából maga az Örökkévaló? Ám vessen magára, hogy urának és királyának nem ő nyújtja a végső segítséget!

— Ő maga is meggörnyedt az évek és gondok súlya alatt.

— Csend! A király megmozdult.

— Nem, csak rabszolgák lépteit halljuk, kik izzó parázssal telt edényeket hoznak a király ágya köré.

Valóban így volt. Hét skarlátvörös, kurta köntösbe öltözött szerezsen lépett a terembe. Kezében mindenik izzó parázssal telt edényt tartott, melyet a király ágya körül állítottak fel. Kettőt a lábaihoz, hármát a fejéhez és egyet-egyét minden oldalára. Tömjént és mirrhát szórtak a parázsra, majd ismét eltávoztak, halkan, miként a fantomok. A király arca a parázs rőt fényénél még halványabbnak, még kísértetiesebbnek látszott. Fojtó meleg terjengett. A négy férfi homlokán az izzadság lomha gyöngyszemei jelentek meg s apró cseppekben futottak le zsíros, göndör szakállukba.

Az ajtó nyílt. Szolga lépett be, halkan közeledve, valamit jelentett. Az öregek helyeslően bólogattak és kíváncsi tekintettel néztek a bejárat felé.

Nesztelen léptekkel jött egy mélyen hajlongó, megilletődött ember. Kézenfogva elfátyolozott, fiatal leányt vezetett. A lány testét, sőt fejét is sűrű fátyol borította, melyen csupán szemei tündököltek át, mint két csillag.

— Vigyétek a leányt a király fürdőjébe, hogy tisztálkodhassék és illatos testtel, méltón felkészülve lépjen Dávid ágyába, Jisrael megmentésére!

A szolgák feltárták a fürdőbe nyíló ajtót. Tündéerkerthez volt hasonlatos a fürdő. A jaspiskővel borított hatalmas helyiség háttérében fekete márványból faragott óriási medence állott, melybe a mennyezetről aláfüggő, rubint-szemű tengeri kígyók szájából rózsavíz ömlött.

Két ifjú rabnő kézenfogta a fiatal leányt és bevezette a megvilágított fürdőbe. Halkan zárult be mögöttük az ajtó...

Az öreg ember, ki idekísérte őt, még mindig görnyedten, mély megilletődéssel állott a bejárat mellett.

— A te lányod-e ő és te vagy-e az atyja?

— Igen, az én leányom, bár szebb, mint én vagyok és mint elhalt anyja volt.

— És beleegyezel-e abba, amit Náthán, az Örökkévaló igaz szolgája neked mondott?

— Ha Jehova úgy akarja és ezáltal szabadulása támad népemnek, én nem ellenkezhetek.

— És ő, vajjon ő beleegyezik-e?

— Leányom nem tudja, mi vár reá, de ártatlan, engedelmes gyermek, ki nem szokott ellene szegülni atyja akaratának.

Mind hallgattak. Majd az egyik aggastyán felállott, intett a leány apjának és a hálóterem egyik sarkába lépett, ahol nehéz pántokkal ellátott, faragott láda volt elhelyezve. Felnyitotta fedelét; mélyéből mérhetetlen kincsek fénye csillámlott elő. Két kézzel nyult bele és tele marokkal szórta a kincset az előtte kuporgó öreg zsidó ölébe. Ez mohó szemmel, kapzsi vigyorgással meredt még mindig a láda tartalmára. A főpap lehajolt és még két nehéz aranyrudat emelt ki s a többi ajándék tetejébe rakta.

A fürdő ajtaja feltárult és Abiság megjelent a küszö-

bön. Előbbi ruhái eltűntek és testét most már csak lehelletnyi vékony fátyol fedte. Karjait és lábát nehéz aranykarikák ékesítették, hosszú fekete hajába pedig aranycsilagok voltak szórva.

Egyedül, minden kíséret nélkül állott a szunami Abiság és nyugodtan tűrte az aggastyánok szomorú, fürkésző pillantásait. Szemét lesütötte, teste reszketett és ijedten várta, mi történik vele. A főpap hozzálépett és gránátalmához hasonló, piruló orcáját megsimogatva, Dávid ágyához vezette. A skarlátvörös, puha takarókkal és oroszlánbőrökkel állig betakart király még mindig mozdulatlanul feküdt. Félrevonva a takarókat, az egész testében remegő angyali szüzet gyengéd mozdulattal felemelte és a király mellé fektette.

És Abiság engedelmesen átölelte Dávid jéghideg testét, miként a szerető gyermek halódó atyját öleli magához, hogy önnön fiatal, meleg testével keltse életre annak kihűlt, megbénult tagjait.

Az öregek nesztelenül vonultak ki. Csak a főpap térdelt Dávid ágyánál és halk imát rebegett.

Az aggastyánok nem sejtették, hogy mikor Abiságot uralkodójuk ágyába vezették, a hálóterem ajtajában fehérköntösű ifjú állott, kinek ábrázata a naphoz volt hasonlós. Észrevétlenül el is távozott, már sebzett szívében hordva a szunami szűz gyönyörű képét. A fehérköntösű ifjú — Salamon volt!

*

Ettől a perctől fogva Salamon szívének nem volt nyugalma. Hirtelen támadt szerelmén kívül semmi sem érdekelt. Azzal sem törődött, hogy féltestvére, Adonia, Dávid király és Hagith fia, fegyveresei és barátai által királlyá kiáltatta ki magát s kicsapongó dorbézolásaival éjjel-nappal hangossá tette Jeruzsálem utcáit. Nem tudta, hogy anyja, Betsabé tehetetlen féltékenységében éjszakákon át a királyi hálóterem ajtaja mögött zokogva nézi, mint fekszik ura és királya mellé a szunami leány, hogy ifjú testével melengesse életre Jisrael halódó uralkodóját. Nem látta, nem tudta, mint dugják össze fejüket sötét összeesküvésre atyja udvaroncai, várva királyuk közeli halálát. Semmit sem tudott, semmit sem látott és fáradt szívvel, égő aggyal, csupán két hűséges szolgájától kísérve, vonult vissza baalhamon-i kastélyába. Bezárkózott ide, került mindenkit, egyedül, türelmetlen, hosszú léptekkel járta a százeszten-dős szikomorfák végnélküli sorait.

Egy napon, mikor keserű gondolatokkal, leverten fektet kerevetén, vágatva jelent meg előtte egy ziháló jeruzsálemi hírnök.

— Nagy hír! — kiáltá örömmel. — A király magához tért és beszélt!

Salamon felkelt kerevetéről és kérdő tekintettel várta az újabb híreket.

— Atyád és királyod arra kér, hogy sürgősen jöjj velem, mert királlyá kíván felkenni.

Salamon egykedvűen feküdt vissza kerevetére.

— Nem megyek sehova.

— Atyád kívánja így és anyád Betsabé. Náthán vár minket Gihon patakjánál, kezében a megszentelt olajjal telt kürt. Afonia a hegyekbe menekült.

— Nem megyek sehova! — ismételte Salamon keményen.

— Az egész nép terád vár, a bírák és fejedelmek a te oldaladon vannak, a katonák a te nevedet kiáltják, egész Jeruzsálem téged kíván. — És mindezt Abiságnak, a szunami szűznek köszönheted!

— Abiság — ismételte lassan, tagolva Salamon. — Valóban, mindezt Abiságnak köszönhetem-e?

— Igen, csakis Abiságnak, mert ő keltette életre Dávidot, különben nem tudott volna beszélni.

— Ám legyen, követlek — mondotta Salamon.

*

Ritka eset, hogy felkenésének szent pillanatában olyan közömbös legyen egy király, mint Salamon. Bármit tettek vele, semmit sem kérdezett, semmi sem érdekelt. Királlyá történt kikiáltása után szeretett volna nyomban visszatérni Baalhamonba. De Dávid állapota rövid javulás után ismét rosszabbodott, majd hirtelen aggasztóvá vált. Így Salamonnak maradnia kellett. Dávid mereven, az élet legkisebb jele nélkül feküdt ágyán; sűrű, nehéz takarók és izzó parázssal telt bronzedények vették körül.

Náthán, a próféta a legrosszabbtól tartott. Abiság napról napra eljött a királyhoz, de fáradozása már hiábavalónak bizonyult.

Késő este volt, mikor Salamon halódó atyja szobájába lépett. Abiság után vágyódott, látni akarta, mikor atyjához jön. És mint minden este, ma is felkereste Abiság, a szunami szűz Dávid király fekhelyét. Nem vette észre, hogy a mennyezetről aláfüggő lámpában már kialvóban van a fény és a király testét még gondosabban takarta be egy féltő kéz és azt sem vette észre, hogy a sötétben két égő karbunkulusként tüzelt feléje Salamon szeme.

Lefeküdt és csakhamar mély álomba merült. Alma szép volt és tarka. Zöldelő erdőben járt, évszázados, illatos cédrusok között. Abiság tisztán hallotta a nagylevelű páfrányok alatt a patak csörgedezését, látta a fatörzsekre kúszó liána-gyökereket és érezte, amint arcához két nagy nárcisz hajolt, két illatos nárcisz-virág, emberi szempárhoz hasonló. És a liána két karja átölelte őt, szorosan átölelte őt, lábait, csipőit köré tekerődött. Édes aléltság vett erőt rajta. Édes, verőfényes, napsütötte, diadalmas érzés, mely hatalmas volt, mint az élet és erős, mint a halál. Igen, ilyen erős és megsemmisítő lehet a halál, karjaiban annak, kit mindenkefelett szeretünk. Ezt gondolta Abiság és tovább szötte aranyfonállal átszőtt, gyönyörű álmát. Feje felett, a cédrus lombkoronájában egy madár ült, hatalmas aranymadár, mely szárnyaiból puha, meleg, skarlátvörös virágszirmokat hullatott, melyek ajkain, keblén, homlokán és szemein emberi csókok gyanánt égtek, tüzeltek és éneke rejtett szavaiból halkán muzsikáló szerelmes hang csengett lágyan a fülébe.

A fülébe sugott lágy hangok nőttek, növekedtek, majd órási erejűvé dagadtak, mintha egy egész nép diadalujongása üdvözlőné fenn trónoló, ismeretlen bálványát. És Abiság édesen szendergett tovább a zúgó fák, csörgedező patakok álomringató, lágy ölén. Mintha ezer esztendeje aludna már illatos virágok párnáján. Szívéből illatos virágok sarjadtak, kecses mozdulatokkal felkapaszkodtak a csillagos égig és elárasztották az egész világot.

A piros hajnal fénye hozta vissza a valóságba... Felébredt. Mellette nem a nagybeteg, ősz király feküdt, hanem egy fehér köntösbe burkolt, angyali szépségű ifjú. Ajka körül boldog mosoly játszott. Egyenletesen, mélyen lélegzett, arcán békesség és derű.

Abiság rémült kiáltással ugrott ki az ágyból. Lábujjhegyen az ablakhoz szaladt.

És ime, lent Jeruzsálem utcáin hatalmas néptömeg özönlött és pálmaágakat lengetve kiáltotta:

„Éljen Salamon, Jisrael felkent királya!”

A szunami Abiság csak most tudta meg, hogy míg ő szerelmes csókokkal átszőtt édes álmát aludta s azt hitte, hogy ifjú testével a halódó Dávidot melengeti, az már megszűnt élni és helyét az ágyban Salamon, az ifjú király foglalta el...

Gróf La Rosée Erzsébet fordítása

DR DONÁTH GYULA EGYETEMI TANÁR: MEGJEGYZÉSEK A MAGYAR DELEGÁTUS JELENTÉSÉHEZ A ZÜRICHI JEWISH AGENCY ÜLÉSÉRŐL

Delegátusunk, Szegő Béla vezérigazgató a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének legutóbbi, erősen látogatott választmányi ülésén a legélénkebb érdeklődés mellett számolt be a Jewish Agency councilján lefolyt eseményekről. Az előadó ismertette a kongresszus komoly hangulatát. Mindenkin látszott a bátor önérzet, melyet a döntő sorsnak bármely fordulata iránt tanusított. Weizmannnak ékesszólása elragadó volt; kitünőbb szónokot a referens, aki mint ujságíró sok kiváló orátornak fültanuja volt, nem hallott. Megkapó volt, amint az egyik pártvezér a másikhoz sietett, hogy őt kapacitálja, de különösen tragikus az ész és szív tusája. Az *igen*-t mondó Weizmann és a *nem*-et mondó Stephen Wise, az amerikai zsidók vezére közt, mindegyik a másiknak szent meggyőződését és nemes akaratát legbensőbbben elismerte.

Hozzászólásomban köszönetet mondtam a referensnek, valamint az ott működő többi delegátusainknak, különösen pedig a nekünk nyújtott tiszta képért és kíváncsiságnak tartottam, hogy mi is itten gondolkodjunk afölött, hogy mi történjék Zürichben a legközelebbi jövőben. Fölémleltem, hogy az én álláspontomat már tavaly kifejtettem az arab terrorizmus alkalmából a *Mult és Jövő*-ben közölt cikkemben, melynek címe: „A Szentföld a zsidóké”. Dr. Patai a cikket lelkesen fogadta és első helyet adott fejtegetéseimnek. De a többi európai és amerikai zsidó sajtó többnyire az elismerés kifejezésével, el nem fogadta. Egy londoni lap sürgönyileg is megköszönte, de visszaküldötte. A „Manchester Guardian” is, amely a zsidó ügy iránt mindig jóindulatot tanusít, szintén megköszönte, de eltekintett tőle. Lord Melchethez is fordultam, aki fölkért engem, hogy szándékomtól elálljak és az ügyet a Jewish Agency kipróbált és kiszemelt embereire bízjam. Ekkor járt Budapesten Tracy Philipps kapitány, a kiváló angol ujságíró, ki egész Afrikát beutazta, 12 néger idiómát elsajátított és évek óta Palesztinában tartózkodik. Mint ennek alapos ismerője, a Hungarian Quarterly Society felhívására előadást tartott Palesztina gazdasági jelentőségéről. Bemutatkozásom után, átadott angol cikkemre kijelentette, hogy tekintettel praktikus voltára, mindent el fog követni annak közzétételére. Szinayból, ahová gyorsan el kellett utaznia, szakértőkkel való megbeszélés után beküldötte a Royal Palestine Commission-nak Londonba. A Palesztina sorsát talán döntően befolyásoló Angol Királyi Bizottság, Lord Peellel az élén, *azonnal elfogadta* a *Mult és Jövő*-ben megjelent cikkemet, mint „dokumentum”-ot és engem erről a bizottsági titkár hivatalosan értesített.

E cikkemben javasoltam, hogy az angol kormány az egynegyed millió chalucból, kik a különböző országokban a palesztinai munkára készen állanak, egy 10.000 főnyi sereget Máltában, Cyprusban kiképeztesse Palesztina védelmére; továbbá, hogy azon arab földbirtokosoknak és háztulajdonosoknak, kik a zsidó bevándorlásba beleszándózkodni nem akarnak, birtokukért, valódi érték szerinti becslés után, zsidó pénzzel kártalanítást kapjanak és őket magukat Transjordániába átköltöztessék. Amint ez az Egyesült-Államokban történt az indiánokkal, kiket rezervált területre helyeztek el, úgy ahogy Törökország tette a kisázsiai görögökkel. Palesztinából pedig, a zsidók beleegyezésével, brit dominium is lehet. A zsidók Nyugat-Ázsia kapuján az angoloknak mindig megbízható őreik és

hű barátaik lesznek, az arabok pedig nyílt vagy titkos ellenségeik, mert az angolok felsőbb lényébe beletörődni nem fognak.

Amint látjuk, az Angol Királyi Bizottság javaslatában ez az eszmemenet jutott érvényre. Zsidó hadsereg létesítése, arabok transzferálása, stb.

Azonban számolnunk kell Palesztina felosztási terve után a jelenlegi lehetőségekkel. Könnyű az amerikai zsidóknak, kik mintaszerű állapotoknak örvendenek, a Szentírásból biztosított egész Erec Jiszáelt követelni. — Ott vannak a lengyelországi zsidók, kiktől pedig az amerikai zsidók tetemes része származik, ők hihetetlenül nyomorgó tömegeik számára a felajánlott zsidó államot, korlátlan bevándorlásával, azonnal kérik. Még lehetne ehhez a Negev-t (Dél-Palesztina) sziklás pusztaságát követelni, melyet az arabok úgy sem fognak megművelni. Ezen területen több millió lélek megtelepedhetik. Az angolok jól tudják, hogy a világháború alatt csak Trumpeldor légióinak segítségével hódíthatták meg oly hamar Palesztinát. A kongresszusi többség úgy vélekedett, hogy fogadjuk el egyelőre a teljesen független, szuverén zsidó államot, melyről még pár hónap előtt — Herzl jóslata dacára — még álmodni sem lehetett. Az eleinte kis terület nagy területté terjeszkedhetik ki, amint az ó- és újkori nagy államok csak kis országokból keletkeztek. Ellenségünk pedig, a német nemzeti szocializmus nemcsak Ausztriában és nálunk terjed, hanem már Amerikában és Dél-Afrikában is. Gondoljunk a német közmondásra is: „Besser ein Sperling in der Hand, als eine Taube auf dem Dache”.

De mi történjék akkor, ha az arabok Palesztina felosztását visszautasítják, ami az eddigiek szerint valószínű is? Akkor természetesen mi ugyanazt tesszük, de követelni fogjuk, hogy saját fegyvereinkkel mi magunk védjük magunkat, mert fegyvereinkkel mi nem fogunk visszaélni.

De akárhogy forduljon a kocka: a Szentírás három és félévezredes tanusága, Kánaán véres meghódítása a Bené Iszráel által, a Galuth kétévezredes csüngése az ősi hazán, a világháborúban a zsidók által újra történt véres meghódítása, a zsidó kultúra új felvirítása meg nem semmisíthető bizonyítékai népünk teljes jogának a Szentföldre. És lehetetlen, hogy az ős zsidó anyát elfelejtse keresztény leánya, elfelejtse mohamedán leánya.

*

Végül még egy megjegyzés: Ha magyar zsidó Palesztináról beszél, mindig hálával gondol arra a férfúra, aki a magyar nyelv területén műveivel és cselekedeteivel a Szentföld szeretetét a lelkekbe plántálta. Mit szólunk ahhoz, hogy dr. Patai József mélyen tisztelt elnökünk, a Szentföld újjáépítésének lelkes harcosa, minden nemes zsidó ügynek meleg védője, a magyar zsidóság ünnepelt vezére és reprezentánsa a külföld előtt, minap azon alkalomból, hogy intő szöveget emelt a magyar zsidóság sorvadása miatt, elfogult kifakadásoknak lett céltáblája! De vigaszt találhatott ama szívből fakadó üdvözlésekben és elismerésekben, melyek mérvadó részről, az egész országból és az ország határán túlról is hozzájutottak. A „Pro Palesztina” hívei is ezekhez szeretettel hozzájárulnak, kívánva, hogy e szent ügy lobogóját még sokáig diadalmasan előttünk vigye!

DR FRIEDMANN IGNÁC LEVELE

Szeretett Barátom! Julius óta távol voltam Budapest-ről. Hazatérve, olvasom gyönyörű cikkedet és meg nem értően szemlélem a zavargó kedélyeket és az okozott vihart.

A hitélet terén uralkodó tohuwabohuba bevezetted az „*isteni szellem*“-et, mely a heti fejezet szerint a „vizek felett lebegett“. Ezt az isteni szellemet, mely a magasabbrendű zsidó közélet után sóvárgó sok hittestvérünk éjében élt, láthatatlanul összefogtad és egyszerre világosság derengett. „*Legyen világosság és lőn világosság!*“ Így szól a Teremtés első fejezete. A sötétség elbujt. Még nem tűnt el, kikívánczozik odujából és a világosság hirdetője ellen löveli Kájin mérges nyilait... Lám nem új dolog történt Veled. Erről is szól szentírásunk. Kájin megirigyelte Ábelt, mert áldozata tetszetősebb volt az Úr előtt. Azóta bolyong Kájin és igyekszik a tisztaság szent áldozatait megzavarni. Írásod valóban szent áldozat.

Ilyen emelkedett szellemben és ilyen irodalmi hangnemben csak az írhat, ki Mózes szellemében nevelkedett és ki teljességgel átérzi Mózes Izrael gyülekezetéhez intézett nemes intelmét: „*Nem egyedül a kenyérért él az ember.*“ Te úgy variálsz, hogy „nem a könyvelés, hanem a könyv népe vagyunk“. Én még Mózes parancsát idézném: „*Legyetek szentek, mert szent vagyok én az Örökkévaló.*“

Az anyagiasságtól ment etikum a zsidó vallás parancsolata. E követelményt köznyelvre ültetted át és ime mekkora morajt, vihart váltott ki. Erről is szól szentírásunk. Mózeset nem az egyiptomiak, hanem saját testvérei próbálták Pharaónál bevádolni. Vádakat keresnek és kovácsolnak.

Boldog ember! Egész életedben csak két bűnt tudnak felhozni. Az egyik, a „hivatalos“ vezércikk, hogy én, a gonosz Belzebub inspiráltalak erre; a másik, „vádát emelek“, mondja Bettelheim Samu a hivatalos lapban. Horribile dictu, Patai huszonegy éves korában nem volt cionista, holott ő már akkor azon hitvalláson volt, melyet a „hivatalos“ hazaárulással helyezesz.

Milyen tiszta az életed, hogy a multad rosszakarató kutatásánál csak e két vádat röpítik Feléd. Az egyikkel gyorsan végezhetsz. *Büszke lettem volna, ha én inspiráltalak volna.* Fájdalom, nem rendelkezem a csodarabbi abbeli tehetségével, „Kücc“-jával, hogy még az északi sarkvidékről, ahol akkortájt utaztam, benézhettem volna szent könyvekkel körülvett dolgozószobádba. „Doch wozu in die Ferne schweifen? Sieh, das Gute liegt so nah.“ Itt volt Hypokréne forrása, a Síp-utcában és mindenben és mindabban, ami ahhoz tartozott. Biztos, hogy ez inspirált!

A másik önmagában megdőlni. Ne is próbálkozzál ezt megcáfolni; még az esetben sem, ha 21 éves korodban még nem követtél volna Herzlt rajongással és szeretettel, mint ma. Isteni ihlettel megírtad róla könyvedet és én meg vagyok győződve, „Ő“ meg fogja Neked bocsátani, hogy csak egy-két évvel később fogtad fel isteni szikráját.

Herzl íródiákját vedd körül sajnálkozással és megbocsátással. Szegény jobb sorsra érdemes ember, ki nem tudja megbocsátani, hogy Barsinéval, a Budapestről Tel-Avivba költözött kitűnő írónővel és nem vele ültetted át német nyelvre Herzlről igaz zsidó szívvel, imádatlaltal írt művedet. Levegő után kapkod és bolyongásaiban olyan helyekre téved, amelyeket más körülmények között került volna.

Neked pedig azt kívánom, amit a szentélyépítő Isten sugalta művészeiről, Bezálélról és Oholiábról mond szentírásunk: Adjon Neked az Úr bölcsességet és belátást, hogy végezhessz szent feladatodat a Szentély szolgálatára, a gyülekezet dicsőségére, ahogy azt Isten megparancsolta. Végül mindehhez erőt és jó egészséget. Chazak veemác!

Igazi testvéri szeretettel, régi híved *Friedmann Ignác*

DR FODOR LAJOS:

„A PESTI HITKÖZSÉG SORVADÁSA“

Éppen a cionista kongresszusról érkeztem haza, arról a tragikus, könnyes kongresszusról, melynek hangulatát senki oly megrázóan nem tudta visszaadni, mint ahogy dr. Patai József a „*Könnyes kongresszus*“-ról szóló cikkében megírta. Ebben a könnyes, tragikus hangulatban kerültek a kezembe az Egyenlőségnek azok a számai, melyek éles, támadó cikkeket tartalmaznak Patai József ellen „*A Pesti Hitközség sorvadása*“ című augusztusi cikke miatt.

A zsidóság sorvadásának és ezzel kapcsolatban a zsidó ifjúság lelki szegénységének kérdésével magam is több ízben foglalkoztam s ezért úgy érzem, joggal szólok e kérdéshez.

Dr. Patai Józsefnek inkriminált cikke, melyet újból és újból elolvastam, *mentes minden személyes vonatkozástól* és ha én kifogásolnivalót keresek ebben a nagyszerű és igaz írásában, akkor az csak az lehet, hogy nem „*A magyar zsidóság sorvadása*“ címet adta cikkének.

Hiszen az egész magyar zsidóság szervezeti és lelki sorvadásban szenved és a különféle zsidó szervezeteknek jól-rosszul való funkcionálása már nem képes leplezni a zsidó lelkeknek ijesztő pusztulását.

Nekem nincs szerencsém a támadó írások szerzőit személyesen ismerni. *Am azt mindenki tudja, itthon és hazánk határain túl is, hogy a magyar zsidóságnak lelki vezére, a zsidó fiatalságnak nevelője és a Palesztina-gondolatnak legkiválóbb apostola dr. Patai József.*

Patai Józsefet nagyon sokan reklamálták a cionista kongresszuson, melyen ezúttal meg nem jelenhetett. Nekünk, magyar delegátusoknak bizony sokszor kellett restelkednünk a magyar zsidóságnak és különösen a magyar zsidóság úgynevezett hivatalos képviselőjének az egész Palesztina-kérdésben tanúsított szégyenteljes és érthetetlen magatartása miatt, anyagi és erkölcsi vonatkozásokban egyaránt: mégis a *Patai* név varázsa volt az, amely egyetlen és kizárólagos értékként jelentkezett részünkre. *Herzl* és *Nordau* elévülhetetlen érdemei és *Patai* fáradhatatlan Palesztina-munkája *adta meg a magyar delegátusoknak az erkölcsi hátvédet.*

Bizony sokszor éreztem, hogy ezen a nagy kongresszuson nem az én csekélységem volna hivatott, hogy a dolgozó Palesztinát képviselje, hanem dr. Patai József. És ha valami mégis megnyugtató, akkor az csak az volt, *hogy a Palesztina-szeretet tisztaságában, önzetlenségében és határtalan odaadásában az ő lelkes tanítványának érzem magam.* Bizony engem és minden magyar zsidót az *ő* írásai, az *ő* költeményei és az *ő* „*Feltámadó Szentföld*“-je vezetett a Palesztina-munka szolgálatába és ha igaz is volna, hogy Patai diákkorában, 34 év előtt állítólagos „cionista-ellenes“ nyilatkozatot tett volna, annál nagyobb és tiszteletreméltóbb az érdeme. *Hiszen maga Herzl is nem 21, hanem 34 éves korában írt a cionizmus és a zsidó haza lehetősége ellen és nemsokára megírta a Judenstaat-ot.*

A Szentföldre pedig csak vezesse tovább is hittestvéreinket! Engem is ő vezetett, és amint nekem is *örök élmény volt az ő* varázslatos egyéniségének társaságában a Szentföld látása, ilyen volt az minden más együttutazóknak és mindazoknak, akiknek később adatott meg, hogy vele zárandokoljanak, vele lássanak, érezzenek, hallgassák az ő egyetemi előadásait a Scopus hegyén, részesei lehessenek annak a megható megbecsülésnek, amelyet az ő személye jelentett az oda zárandokló egész csoport részére.

Csak hallassa tovább és még harsányabban feddő szavát, mint engesztelőnapj haftarában a próféta mondja:

קרא בגרון אל תחשך בשופר הרים קולך ודגד לעמי
שעם ולבית יעקב חמאתם

SÓS ENDRE: SORVAD-E A PESTI HITKÖZSÉG?

Patai Józsefnek a pesti hitközség állítólagos sorvadásáról írott cikke széles körökben keltett feltűnést. A cikkben foglalt szokatlanul erős kritikának úgy az ország határain belül, mint az ország határain kívül, pro és kontra nagy visszhangja támadt. Hogy csak egyet említsek, a szegedi községkerület legutóbbi közgyűlésén majdnem mindvégig erről az „esetről” volt szó. Ez a visszhang nem lep meg, hiszen érthető, ha Patai József szavai rendkívüli fogadtatásra találnak a zsidó értelmiségnél. Elvégre a zsidó intellektuális rétegek tisztában vannak azzal, hogy Patai József versei, műfordításai és tanulmányai: maradandó kultúrértékek, amelyeknek alkotóját nem lehet a hiúság vásárán fel-feltűnő akarnokokkal egy kalap alá venni.

Patai Józsefnek ez a különleges súlya késztet arra, hogy vitába szálljak vele és — szíves engedelmével — éppen folyóiratának, a Mult és Jövő-nek a hasábjain vessem fel a kérdést: Nem túlozott-e Patai József? Lehet-e a pesti hitközség sorvadásáról beszélni?

Nem tartozom azok közé, akik a pesti hitközség elöljáróságának minden gesztusát feltétel nélkül helyeslik. Magam is erőteljesen kifogásolom, például, hogy ez a vezetőség mindeddig adós maradt azzal az új hitközségi választójoggal, amely hivatva volna a zsidóság újabb tömegeit bevonni a felekezeti alkotmány sáncába. Nem tudom megérteni a hitközségi vezetők egy részének túlzott érzékenységét sem, amely nem hajlandó eltűnni a jogos kritikát és minden ilyen kritikára idegeskedéssel felel. Pedig hasznára van minden közületnek, ha akadnak kebelében férfiak, akik vállalkoznak a bírálók háládatlan szerepére. Egészséges közélet bírálat nélkül épűgy elképzelhetetlen, mint jó termés eső nélkül.

Én tehát egyfelől köszönöm Patai Józsefnek, hogy kritikát mondott a pesti hitközségről, másfelől azonban nem tartom szerencsésnek, hogy e kritika során túlzásokra ragadtatta magát. Mert a pesti hitközség mai rezsijének lehetnek hibái és hiányai, de az bizonyos, hogy ez a rezsij többet alkotott az előző rezsimeknél.

*

A Bethlen-téri templomkörzet vacsoráján figyelmesen végighallgattam Stern Samu elnök higgadt, megfontolt beszámolóját és most megkísérlem, hogy e beszámoló alapján — legszűkebbre szorítva kommentáromat — összefoglaljam azokat az alkotásokat, amelyek ékes cáfolatai a pesti hitközség sorvadását hirdető állításoknak.

Kezdjük azzal, hogy a pesti hitközség mai vezetősége tökéletesítette a zsidókórház berendezését; új pavillonokat építtetett és fűtési centrálét létesített. A korszerű átalakítás után az ágyak száma 360-ról 640-re emelkedett. A zsidókórház hírét és presztizsét — amelyet egyébként Patai József is elismert — semmisem mutatja jobban, mint az a statisztika, amely arról számol be, hogy az ambulancia betegeinek 70 százaléka és a fekvőbetegek 40 százaléka más felekezetek tagjai közül kerül ki. A zsidókórház iránti bizalmat az antiszemita izgatás sem tudta kiölni a keresztény társadalom lelkéből.

A pesti hitközség mai vezetősége elkészíttette a Hősök-emléktemplomát és a Hősök-árkádorsót, továbbá a Zsidó Múzeumot és a Goldmark-termet. Az utóbbit a Magyar Cionista Szövetség és a Pro Palesztina Szövetség is több ízben megkapta nagyobb előadások és ünnepségek céljaira. Amíg a Goldmark-terem nem készült el, a pesti zsidóság nem rendelkezett megfelelő reprezentációs helyiséggel. A pesti hitközség mai vezetősége tataroztatta és kibőví-

tette a Dohány-utcai templomot, amelyet új orgonával is ellátott. Ezenkívül úgy ide, mint négy körzeti templomba bevezettette a központi fűtést és ezzel lehetővé tette, hogy a hívek fagyos télidőben se dideregjenek. Meg kell említeni a Bethlen-téri templom építését, valamint a Páva-utcai és Bosnyák-téri tultúrterem és népkonyha létesítését is.

*

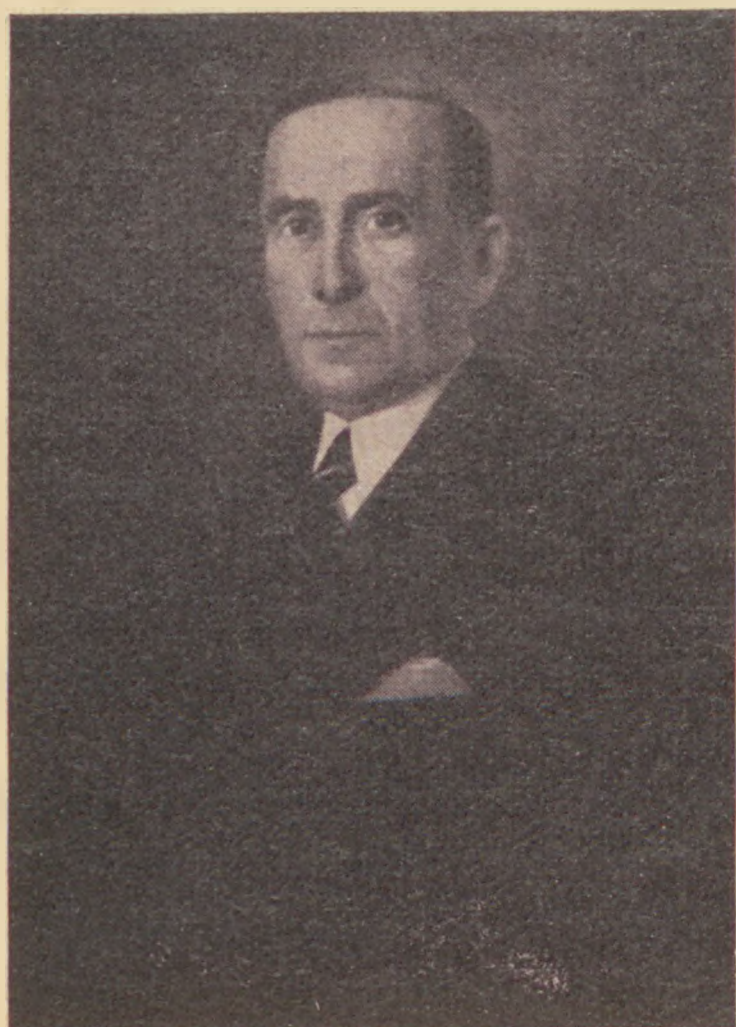
Patai József sok kifogást emelt a pesti hitközség kulturális munkájával szemben. Hogy e téren valóban egyes hiányokra bukkanhatunk, az nem vitás, de hogy a mai vezetőségben megvan a szándék a hiányok kiküszöbölésére, az is kétségtelen. Nem szabad lekicsinyelni, hogy a sokat ócsárolt Stern—Eppler-rezsím teremttette meg a Magyar Zsidó Szabad Egyetemet, amelynek katedráján az utolsó ciklusban 42 előadó 73 előadást tartott. A látogatók száma 18.000-re rúgott. Lehet, hogy e nagyszámú közönség soraiban nemcsak tanulnivágyó fiatal emberek és lányok, hanem úgynevezett „melegedő nénikék” is akadtak, de az semmit sem von le a Magyar Zsidó Szabad Egyetem értékéből. Egyébként még mindig jobb, ha a „melegedő nénikék” idejárnak, mintha filléres külvárosi mozikat látogatnak.

Nem szabad kézlegyintéssel elintézni a szülők pedagógiumát, a nevelési tanácsadót, a péntekesti írásmagarázó előadásokat és a Patronázs Egyesülettel közösen rendezett szociális tanfolyamot sem, amelynek egyik legérdekesebb felolvasását éppen Eppler Sándor főtítkár tartotta a hitközség szociális munkájáról. Külön elismerés illeti a pesti hitközség mai vezetőségét a zsidó ifjúság testnevelésének a felkarolásáért, továbbá a VAC és a cserkészlet fejlesztéséért. Idetartozik a hitközségi könyvtárnak a Wesselenyi-utcai iskolába való áthelyezése is. A könyvtárnak, amelyet évente 1300-an látogatnak, 15.000 kötete van.

Joggal hivatkozhatik a pesti hitközség mai vezetősége arra is, hogy — ahol lehet — segíti az ifjúságot. A még nem iskolaköteles gyermekek nevelésének előkészítésére és vallásos szellemű gondozására két napközi otthont létesített. A VII. és IX. kerületi napközi otthonokban a gyermekek kora reggeltől késő estig tartózkodhatnak, képzett felügyelők vezetése mellett. Az iskolás ifjúság számára a hitközség vallásos önképzőköroket szervezett, a 16—35 éves fiatalságot pedig 12 ifjúsági csoportba tömörítette. Mind-egyik csoport külön helyiséggel rendelkezik és egy-egy fiatal rabbinak a felügyelete alatt működik. Az ifjúsági csoportok, amelyek tagjainak száma ma már 8000, az elmúlt évben 200 összejövetelt tartottak. A középiskolákban érettségizettek számára a hitközség pályaválasztási tanácsadót állított fel. Újabban kísérlet történt állás-közvetítésre is és eddig több, mint 100 ifjút sikerült a hitközség révén keresethez juttatni. Stern Samu elnök maga is hangsúlyozta, hogy ez a szám nagyon csekély. Bizony, más eredményeket lehetne elérni, ha az úgynevezett „zsidó vállalatok” több gerincességet mutatnának és a zsidó nagytőkések nem lennének olyan közömbösek a nyomorgó fiatalsággal szemben.

Ami a hitéletet illeti: a templomlátogatók száma 30.000-ről 40.000-re szökött fel és az istentiszteletek egyre magasabb nívóra emelkedtek. A vallásoktatás fejlesztésére a hitközség egyfelől továbbképezte a vallásoktatókat, másfelől új és olcsóbb hittankönyvekkel látta el a diákokat. Az ifjúsági istentiszteleteket sikerült annyira kiszélesíteni, hogy azokon már elemisták is részt vesznek.

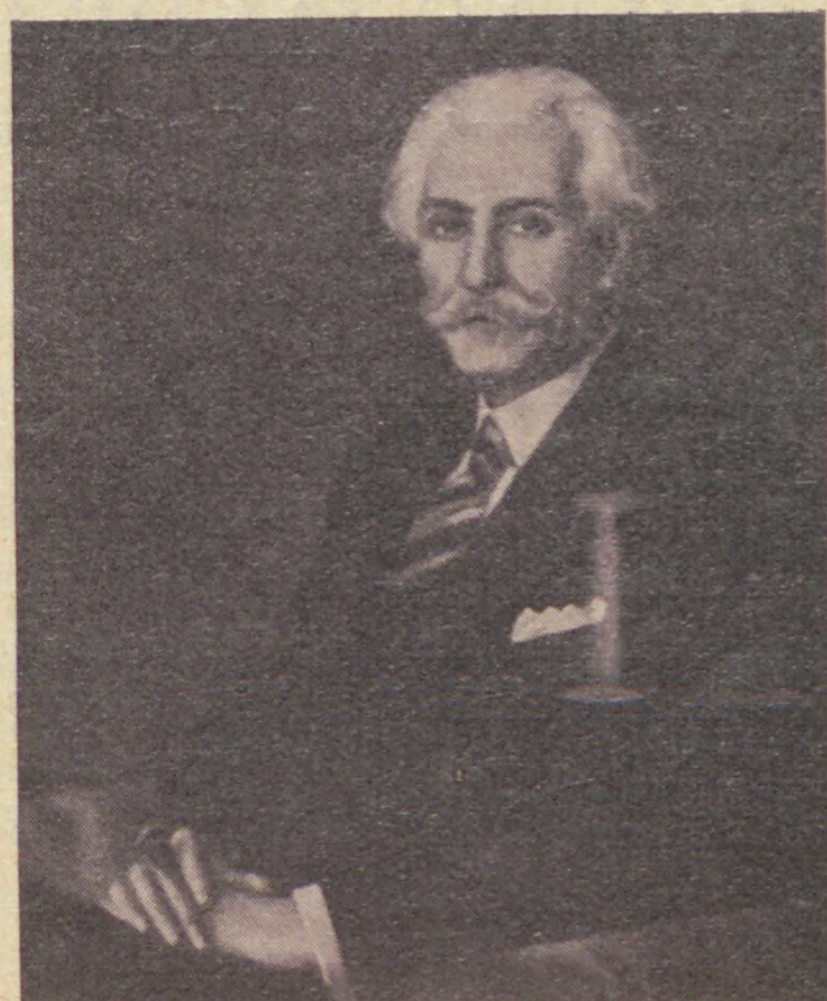
A szociális munka főképpen a jótékonyság újjászerve-

Dr. Hajdu Miklós
(Zobor Jenő festményei)

Csákváry N. zongoraművésznő
(Az őszi műteremkiállításból)

Zichermann Antal
az óbudai Chevra Kadisa elnöke

vezéséből, a téli inségakcióból, a nőegyletek útján életre-hívott szeretetotthonok felkarolásából, a főiskolai hallgatók beiratási és tandíj-segélyének a megszerzéséből és tüdőbetegszanatóriumokban való ágyalapítványok létesítéséből állott. De a hitközség nem feledkezett meg az úgynevezett „Wanderfürsorgé“-ről sem és gondozásban részesítette, valamint vasuti jeggyel látta el azokat a szerencsétlen hontalanokat, akik átutaztak Magyarországon más államok, vagy a Szentföld felé. A palesztinai munka céljaira a hitközség mai vezetősége új egyesületet alakított, amelyet a nemcionista zsidóságnak is kötelessége támogatni. Stern Samu elnök egyébként hangsúlyozta a Weisz Miksa Kulturtársaság vacsoráján tartott beszédében, hogy — bár nem cionista — *nem áll hadilábon a cionizmussal*. Mint látható, a hitközség elnöke nem hagyta magát „beugratni“ a hiperkonstruktívok által meghirdetett anticionista kereszteshadjáratba. *Most már csak az van hátra, hogy a komoly cionista elemeket bevonja a pozitív hitközségi munkába.*

A hitközség szociális tevékenységének a körébe tartozik az is, hogy ingyen, vagy kedvezményesen helyezi el a zsidókórházban az arra rászoruló szegény betegeket. A zsidókórházat ma már a fekvőbetegek 70 százaléka ingyen, vagy kedvezményesen veszi igénybe. Ez az adat, azt hiszem, alaposan rációfol ama mendemondákra, amelyek szerint a zsidókórházat ugyanúgy csak fizetéssel lehet igénybe venni, mint más gyógyintézetet.

A pesti hitközség — említsük meg — az utolsó időben birtokába jutott több alapítványnak. E jelentős összegű alapítványok nem tartoznak természetesen a hitközség mai vezetőségének az alkotásai közé, de azért vitathatatlan, hogy a hitközségi vezetőség iránt érzett bizalmat juttatják kifejezésre.

*

Ha az eddig elmondottakhoz még hozzátesszük, hogy a hitközség mérlege hat esztendő óta deficitmentes, pedig az adóbevétel azóta évi 500.000 pengővel csökkent és figyelembe vesszük, hogy a hitközség évi 1.000.000 pengőt fordít az ifjúság vallásos nevelésére, 500.000 pengőt karitatív tevékenységre és 1.500.000 pengőt kórházára, akkor teljes képet alkothatunk magunknak ama munkáról, amelyet a hitközség mai vezetősége végez.

Ezek az adatok alighanem Patai Józsefet is meggyőzik

arról, hogy talán mégis túlpesszimiztikus a pesti hitközség sorvadásáról beszélni. A pesti hitközség a mai nehéz időben, amikor a zsidó kispolgárság egyre jobban lerongyolódik és napról-napra nagyobb zsidó tömegek kerülnek proletársorba, megérdemli nemcsak a magyar zsidóságnak, hanem az egész világ zsidóságának az elismerését. Természetesen kíváncsú lenné, ha néha kissé háttérbe szorulna az anyagiasság. Bár kétségtelen, hogy a kulturális, szociális és karitatív működés sikerének az előfeltétele a pénzügyi egyensúly.

Az azután más lapra tartozik, hogy talán *nem kellett volna a polgári iskolát „leépíteni“ (a tervezett ipariskolával kapcsolatban életre is lehetne kelteni), hogy az ifjúság megszervezése terén tanulni kell a katolikusoktól és a Palesztina-munkát fokozottabb támogatásban kell részesíteni.* Mindezekről Patai József komoly javaslatai, amelyekre igenis szükség van, meggyőzhetik majd a mai vezetőtséget, amelynek kötelessége megszívlelni az igazi zsidó lélek mélységéből fakadó aggodalmakat.

Várjuk Patai József hivatott kritikáját. *De a pesti hitközség, mint olyan, csakugyan nem sorvad; sajnos, — ami nagyobb baj — bizonyos vonatkozásban az egész magyar zsidóság sorvad; lélekszáma állandó esést mutat, mivel a nyomorúságos időkben, a gazdasági válság közepette és a horogkereszt árnyékában, a zsidó anyák egyre kevesebb gyermeket szülnek.* Erről azonban beszélni kell, minél többet és minél hangosabban, hogy azok is meghallják, akik ünnepi játéknak tekintik a felekezeti közéletet. *Némasággal nem lehet segíteni a vészes problémák hosszú során.*

ZOBOR JENŐ PORTRÉI. A fiatal magyar zsidó művészgárda egyik erős, egyéni tehetsége, Zobor Jenő, akinek képeivel és rajzaival már találkoztunk a Mult és Jövő nasábjain, műtermi kiállításán mutatta be legfrissebb termését. Amit alkotásainak együttesében produkál, megerősíti a róla szóló véleményt, hogy művészi a látása, elgondolásban és kivitelben egyaránt intuitív erővel jelentkezik értékes és színvonalas egyénisége. A portrék, amelyeket legutóbb festett, olyan bizonyítványt állítanak ki Zobor Jenő művészi képességeiről, amellyel bizakodva mehet tovább fejlődésének ígéretes útján.

(d—s)

„A HANG JÁKÓB HANGJA“

Patai József beszéde a Bethlen-téri templomkörzet vacsoráján, Stern Samu elnöki beszámolója után

Testvéreim! Elfogadtam a meghívást ehhez a fehér asztalhoz, *habár tudtam, hogy az ünnepi lakoma rendjén föltálatásra kerül az én kritikái írásom „a pesti hitközség sorvadásáról“*, amellyel annyi vihart arattam, — magam sem tudom, miért? — A fehér asztalnál ülnek a viharok, letompulnak az ellentétek élei és közelebb jutnak egymáshoz azok is, akiket különböző meggyőződések világa választ el. Nem volt mélyebb ellentét a zsidó történelemben, mint Sammaj és Hillel házai között és összejöttek a vita csarnokaiban és a fehér asztalnál felzengett a zsoltár verse: „Íme mily szép és mily kedves, ha együtt ülnek testvérek.“

A zsidó tradíció nagy jelentőséget tulajdonított mindig a hivek közös testvéri lakomájának. Szinte ebben látta a túlvilági jutalom szimbólumát. És a zsidó képzelet tündöklő keleti színekkel festette le az igazak lakomáját az Éden kertjében. Az asztali áldás után az Úr elhozza a Tórát, ölébe veszi és becézi és olvas belőle törvényeket és tanításokat, Dávid, Izrael királya megpengeti hárfáját és zsoltárokat énekel, befejeztével felkel Zerubábel, a második Szentély építője és elmondja a mesterek kadisát: „*Jisgadál vejiszkadás*“... és hangja elhallatszik a világ végétől a világ végéig. És nincs szükség fűszerekre és szagos olajokra, mert az északi szél és a déli szél felsöpri és magával sodorja a Gan-Éden minden mirrha és aloé virágának illatát és az egész mindenség megtelik a béke lehelletével...

Ilyen értékelést nyert a zsidó hagyományban a „szseudáth micva“. És a Talmud egyik bölcse hozzáfűzi: „*Gdólah szeudah*“. — „*Nagy dolog a közös lakoma, mert megakadályozza a vérontást*...“ És levezeti ezt a bibliai József esetéből, akit testvérei — ne méltóztassanak célzásnak venni — meg akartak ölni „*al chalomóthav veal dvarav*“, „álmai miatt és szavai miatt“. Talán mert álmodott napról, holdról és csillagokról és kvékről, mik kalászaikat lengetik a magasság felé ott az Émekben, a Karmel mögötti völgyben, vagy talán mert túlsokat kereste testvéreit „*veeth selom hacón*“ és a nyáj üdvét, amit a nyájörzők hivalkodó „ellenőrzésnek“ véltek. És bedobták Józsefet a verembe, melyről az Írás mondja: „*nem volt benne víz, de voltak benne kígyók és skorpiók*“... És a testvérek leültek lakomához és mikor áldásba fogtak, megszólalt Jahúda: „*Leiket akarunk ölni és Istent áldjuk?*“... És hang hallatszott a magashól: „*A hang Jákób hangja és a kezek Ézsau kezei!*“...

Ez a mondás lett a zsidó nép történetének örök motója. Ézsaué az erőszak, Jákóbé a szó. Nincs az a hatalom és külső erő kifejtés, amely úgy óvhatná, védhetné a zsidóság jövőjét, mint a belső megmerülés az Igében, az Írásban. „*Mindaddig, amíg Jákób hangja csicsereg gyermekei ajkán a Tanítás házaiban, nincs hatalma rajta Ézsau kezének*.“ Ezt hirdették bölcseink. És nem először történik, hogy ezt jelöltem meg zsidó közösségeink munkájának vezérfonalául.

Nem először szögeztem le, hogy a zsidó élet jövődjének legbiztosítóbb sziklavárai a zsidó kultúra intézményei.

S ne vegye zokon az ifjúság szó noka, ha ezúttal is hangoztatom meggyőződésemet, hogy annál a numerus claususnál, melyet kívülről erőszakolnak reánk, sokkal katasztrofálisabb az a másik numerus clausus, amelyet magunk idéztünk elő: *hogy a zsidó ifjúságunk 5%-a sem érti már a héber betűt! Minden zsidó ifjúsági munkának értéke attól függ, hogy milyen mértékben ápolják a zsidóság kulturáját.* Vannak egzisztenciális, életbevágó kérdések, amelyekkel természetesen foglalkozni kell. Az ifjúságért küzdöttem mindig egész szívemmel, övém az Igéret földje a tűnő sivatag-nemzedék után. De az egyetemes zsidóság jövődjé szempontjából csak akkor bástya és védővár, ha a zsidó szellem szolgálatába szegődik. Ha kitépődnek a gyökerei a zsidó kultúra talajából, hiábavaló minden. „*Elvész az én népem, mert tudás nélkül való.*“

Nem először fejtettem ki ezt fiataloknak és öregeknek egyaránt. És valóban nem tudom, miért keletkezett annyi port és homokot föl kavaró szélvész írásom körül éppen most, amikor a zsidóságnak annyi más viharzás ellen kell feszítenie vitorláit? Mielőtt idejöttem, olvastam el először újra cikkemet a sok pergőtűz folyása óta. És igazán nem látok benne semmi mást, mint tárgyilagos megvilágítást egy tragikus folyamatnak, melynek tudata mindnyájunkban oly fájdalmasan sajog. Nem volt megállapításomban semmiféle személyeskedés, és ha ilyennek hatott volna, fájlalnám és sajnálnám. Nem lehetett sebző szándéka szavamnak a férfiú felé, aki mély gyász sebé t hordja szívében a drága asszony után, akit én is megindultan láttam sokszor betegágyán hímezni és horgolni az Úr templomának díszait. De szomorúságban és örömben egyaránt fölöt te lebeg mindennek a zsidó nép félelmetes, végzetes sorsa.

Nem helyi jelenség a sorvadás, a lemorzsolódás. Egyetemes tragédiája lett ez a zsidóságnak az egész szétszórt-ságban, hol az asszimiláció pusztító munkáját végezte és végzi. Bejártam Európát, nyugaton és északon és délen, Németországban és Franciaországban, Dániában és Svédországban mindenütt a zsidó nép döbbenetes gyökértelenedéséről, sorvadásáról számoltam be.

És ha mindenütt ilyen hatást keltett volna szavam, mint idehaza, bizony elsöpört volna engem a nagy vihar és forgószél, és nem maradt volna belőlem az a por szem sem, mely az elnök úr szavai szerint, a szembe megy és nem lehet tőle dolgozni. Ám Elnök úr, mindnyájan por szemek vagyunk Isten szemében s az Úr maga mutatott példát, hogy nem parancsszóval, hanem így szól Izraelhoz: „*Lechu na venivachecha*“, „*Jertek hát és vitatkozzunk!*“

Az ellenvélemény nem ellenségeskedés és a kritika nem ártó cselekedet. Szükség van nézetek és felfogások összemérésére és tisztázására a közösség keretében. Ez adja a lük tető elevenséget, mely nélkül a zsidó közélet halott massa va volna. A bírálat fokozza a tetterőt és nem csökkenti. „*Községvezér, tedd füledet tölcsérré, hogy halljad a helyeslők és helytelenítők szavait*“ — tanítják bölcseink. —

„Csak a hízelgőket kell kipellengérezni, rontásuk miatt.”

A zsidóság testi és lelki sorvadása a világ népei között, villantotta fel Herzl agyában Palesztina újjáépítésének nagy gondolatát. Itt látom a fehér asztalnál Eppler Sándor főtitkárt és feleségét és még sokakat testvéreink közül, akik velem együtt járták be mint zarándokok a Szentföldet. Tegyenek tanúságot, hogy könnyező meghatottsággal szemlélték a veszélyben, vérben és verejtékben folyó heroikus építőmunkát az ősök földjén, mely kétezer esztendő s hontalanság után visszaadja a hecsületét Izrael népének és önérzetét ég és föld közt lebegő ifjúságának.

És hármennyire az egyetemes zsidóság szemszögéből nézem mindig a történeteket, érzem magam annyira a magyar zsidó történelem részesének, hogy *szégyenpír szökik arcomba, valahányszor a Szentföldön, vagy bárhol a külföldön járva, hallanom kell, milyen lenézéssel beszélnek mindenütt a magyar zsidóságról, mint elszáradt ágról, mely letöredezik Izrael fájáról. Lehetetlen, hogy ez így maradjon tovább!* A magyar zsidóságnak bele kell kapcsolódnia az egyetemes zsidóság szellemi áramlatába és örömmel hallottam az imént az Elnök úr beszámolójából az intenzívebb Palesztina-munkának felvetett szándékát.

Elnök úr, deres fővel állunk itt mindketten egymással szemközt; én már dértelennel. Ilyenkor elérkezik az idő, hogy az eseményeket az örökkévalóság szemszögéből nézzük, abból a magasabb szférából, melyben minden helyi és személyi szempontok eltűnnek.

Egyikünk sem „Chaszán Berésith“, jegyese a Kezdesnek, aki a szenvedély szekeren száguldhathat előre. „Chaszán Maftir“ vagyunk, amikor már fölemelik és begöngyölitik a Tórapergamentet és befejező fejezeteket olvasunk és próféta-látomást és áldásokat, melyek között fülünkbe cseng: „Rachém el Cijon ki hi beth chajénu.“ — „Irgalmaz Cijonnak, mert életünk háza az.“ — S ha újra szóba került itt is, hadd szögezzem le újra, hogy *Cion szeretete nem csökkenti szeretetünket a haza iránt, melynek nyelvén, kulturájában, történetében gyökerezünk.* S ez nem közhely. Mikor az örök karaván csengetyűinek csilingelését hozza már felénk a szél, megjelenik előttünk az Absolutum, melyhez mérnünk kell életünket és igazságainkat. Politikai áramlatok jönnek és eltűnnek, de a zsidóságnak fenn kell maradnia örökké.

Testvéreim! Ilyenkor, Szombat este, mikor a zsidó kilép egynapos királyságából és a Királynő búcsújának lakomája után elébe néz a küzdelmes hétköznapiaknak, melyekben lépten-nyomon feléje acsarkodnak Ézsau fenyegető kezei, éneket hall a magasból: *Al tira avdi Jaakob.* „Szól az Úr Jákobnak: Ne félj szolgám, Jákob!“ És végigzeng az egész alfabetán: „Megváltja Isten Jákobot, ne félj szolgám, Jákob! Csillag száll fel Jákobból, ne félj szolgám, Jákob!“ És befejeződik: „Titén emeth lejackov.“ „Igazságot adsz Jákobnak, ne félj szolgám, Jákob!“ De ahhoz, hogy ezeket az égi visszhangokat halljuk, kell, hogy a szívünkben éljen az Ige. „Hakól kól Jaakob.“ Testvéreim, az én hangom Jákob hangja és az én köszöntésem: „Salom!“ Béke!

SZEGEDI VITA A „SORVADÁS“-RÓL

A XXII-ik izr. községkerület ülésének nagy részét az a vita foglalta le, melyet Patai József cikke körül indított meg dr. Biedl Samu elnök. Felszólalása természetesen parlamentáris formák között mozgott. Elismeréssel idézte „a Mult és Jövő gyönyörű folyóiratot“ és dr. Patai József személyét, mint a magyar zsidó irodalom prominensét, a magyar zsidó ügy előharcosát stb., akihez baráti kötelék kapcsolja. — De a cikkel szemben tárgyilagos tónusban védelmébe veszi a pesti hitközséget és vezetőségét. Természetes, hogy ez ellen semmiféle kifogást emelni nem lehet. Annál kevésbé, minthogy Biedl Samu, mint községkerületi elnök módot adott arra is, hogy többen Patai József cikkének igazát fejtsék ki. Amit a megjelent községkerületi hivatalos jegyzőkönyvben ki is nyomattak és amit a pesti hivatalos felekezeti sajtó elhallgatott.

A gyűlésen dr. Weisz Pál hódmezővásárhelyi főrabbi a következőket mondotta többek között:

„Az Elnök úr megnyitójában említést tett a Mult és Jövőben megjelent cikkről. Nem tartom magam illetékesnek, hogy erre Patai József nevében válaszoljak. Csak az igazság mellett akarok szólni. Azt hiszem, sokkal elfogultatlanabb vagyok, mint az Elnök úr. Az Elnök úr barátjának nevezi Patai Józsefet. Én nem vagyok ebben a helyzetben, Patai Józseffel szemben csak az igazság és az etika követelményeivel állok, amikor, mint az igazság fanatikus küzdője és nem, mint barát szóvalok fel.

„Ha csak az Elnök úrnak baráti szempontból összeválogatott mondatait ismerném a cikknek, elítélném azt. Teljes tárgyilagossággal elolvastam a cikket és miként megítélni tudom, abban nem látom azt a tónust, amelyet az Elnök úr mint barát látott.

„Kijelentem, hogy Patai József nem érintette az országos elnök úr személyét, csak annyiban, hogy nagyrabecsülésének és tiszteletének adott kifejezést vele szemben. Amit Patai József említett, nem volt más, mint tárgyilagos esetek felsorolása. Ez a közgyűlés jegyzőkönyvéből ki is vehető. Megtörtént, hogy egy blokk — meggyőződéseim szerint Stern Samu elnök úr intenciói ellenére — tüntetni kezdett és a kritika hangját elfojtották.“

Dr. Czukermann Andor: Mivel az Elnök úr azt hangoztatta, hogy a kritikára szükség van, mindenekelőtt mély megdöbbenéssel veszem azt, hogy ennek a kerületnek közgyűlését az a kérdés foglalja le, hogy a Pesti Izraelita Hitközség előljáróságát megtámadta-e egy felekezeti lap szerkesztője. Akkor, amikor a községkerület hitközségeiben is óriási bajok vannak, a közgyűlés azzal foglalkozik, hogy Patai József megsértette-e Stern Samut. Ezt nem tartom helyesnek.

Mint világi ember olvastam Patai József cikkét. Egyes kifejezésektől eltekintve, lényegében azt mondhatom, hogy Patainak igaza van. Nemcsak pesti viszonylatban van igaza, mert a hitközségek sorvadnak anyagilag és lelkiekben is. (Közbeszólás: A pesti nem.) Igen, a pesti is.

Kérdem, ebben az évben hány gyűlést tartott a községkerületi előljáróság? Csak az a dolgunk, hogy évenként összejöjjünk és megvédjük az országos elnök személyét Patai Józseffel szemben?“

Meg kell még említenünk, hogy a községkerületi ülésen dr. Durchschlag István főrabbi a Palesztina-építőmunka támogatásáról terjesztett elő méltó javaslatot.

A községkerületi ülés ünnepi beszédét Dr. Frenkel Jenő rabbi mondotta, dr. Hercog Henrik, dr. Adler Ignác és dr. Lidenfeld Ferenc a magyar zsidóság legmélyebb problémáit érintették és főképpen az elzsidótlanodásáról és hanyatlásáról szóltak.

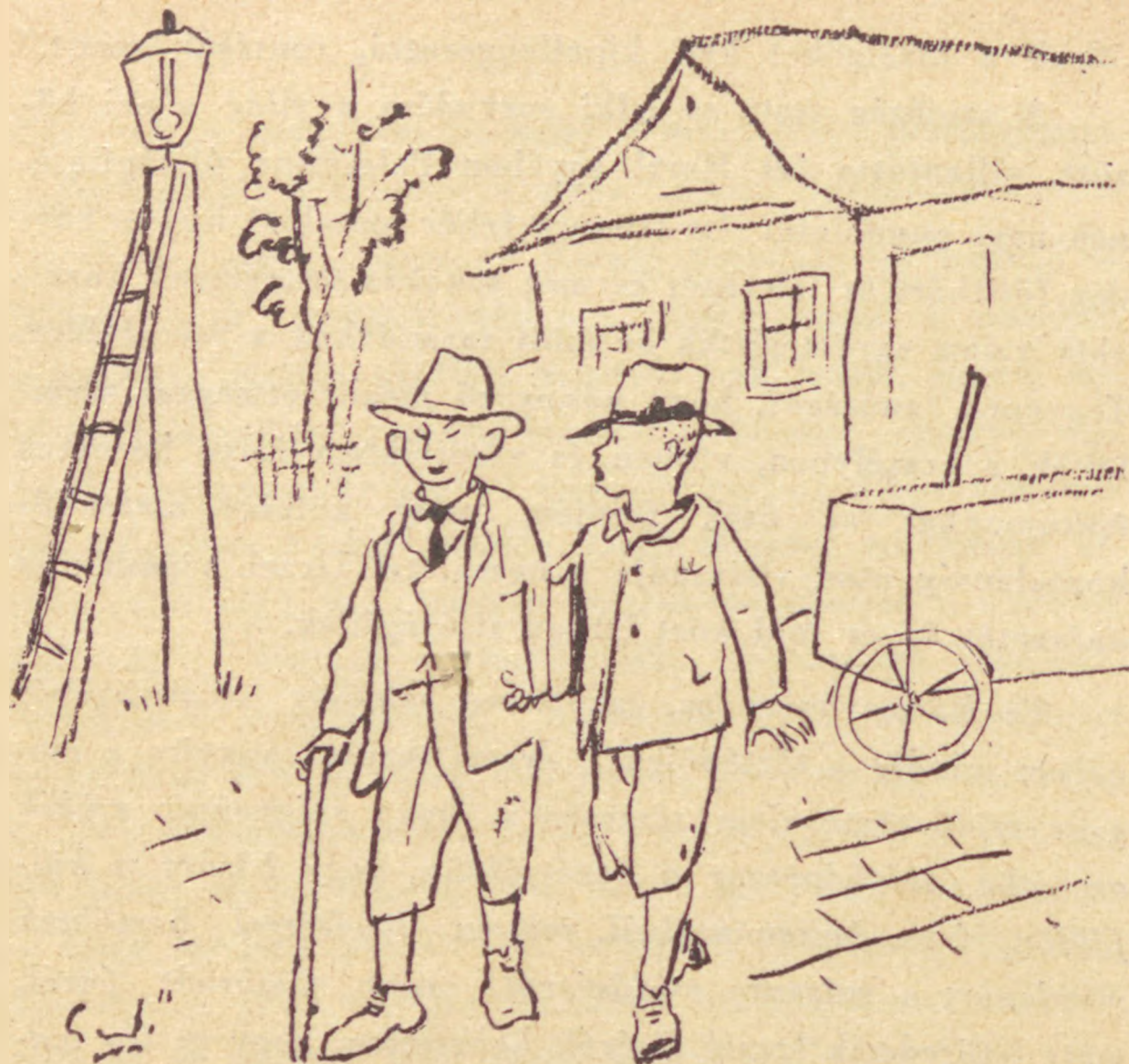
GEDŐ LIPÓT: A VAK FIÚ ÉNEKE

A kisfiú is a kórusban énekelt. Minden másodnap eljártak a kántor úrhoz, hogy betanulják a szólamokat. A nyolc kórista között volt egy vak fiú is: a Führer. Ennek volt a legszebb hangja. A „kedusa“ szólóját mindig ő énekelte. Ilyenkor feszült csend terjengett a templomban és mi, apró társai is őt irigyeltük. Szótlán, magabazárkózott gyerek volt, nem hancurozott velünk a templomi szünetekben. Ha valamelyikünk szólt hozzá, arcán furcsa fintor jelent meg, amelyből nem lehetett tudni, hogy mi a véleménye erről, vagy arról. Valami nyugtalanító titokzatos-ság vette körül egész különös alakját, amely magára a kántor úrra is hatott. Bennünket sokszor szidott és néha a próbák alatt meg is ütött, ha hamisan énekeltünk, vagy egy-egy melódiát nehezen fogadott be fülünk. Őt hagyta énekelni, úgy, ahogy akart. Szinte nem is vett részt a próbákban, csak úgy ögyelgett magában a próbaszoba bútorai között, sohasem vettük észre, hogy közénk áll tanulni. Úgy tűnt nekünk, mintha az összes melódiákat tanulás nélkül már jóelőre tudta volna. A kántor úr csak akkor hívta közénk, a harmónium mellé, ha meg akarta mutatni, hogy ezt-azt hogyan kell énekelni.

Ó, a kántor úr! Magas, szép ember volt. Kék szemével és szőke, középen elválasztott szakállával a férfiszépség, erő megtestesítője volt a kisfiú szemében. Ha énekelt, szoborszerű alakja megnőtt és szemével a messzeségbe nézett, abba a mocsoktalan világba, ahol Verdi és társai hallgatják az ő nemes csengésű baritonját. Verdi volt az ideálja. A „Traviata“ szárnyaló muzsikáját a „Lau hamészim“ (Nem a halottak) héber szövegére énekeltük és a szólót Führerre osztotta. Óvatos ember volt a kántor úr és

mindig egy másikkal is betanultatta a kérdéses részt, hogy ha netán valami baj történne a „főszereplővel“, legyen, aki „beugorjon“ helyette. Ezúttal a kisfiú volt ez a másik. Ó, milyen büszke volt erre a szerepére! A premiért váró színész izgalmával várta a bemutatkozást, amely, hogy egyáltalán bekövetkezik, nem volt valószínű. Hiszen Führer még sohasem maradt el se próbáról, se a templomból. A kisfiú mégis remélt. Ha egyedül maradt otthon, vagy a liget fái alatt ödöngött, szüntelen ezt a melódiát énekelgette lefojtott hangon. Minden hangnak az erősségét és a terjedelmét megállapította, aszerint, ahogyan az az ő értelmezésében szükséges volt.

Szelichosz ideje volt. A kis énekesek ott aludtak a kántor úrnál, hogy még szürkület előtt felébredjenek. A szokatlan éjsza-

A kisfiú megijedt

kai óra titkokkal és rejtelmekkel volt teli. Amíg a kántor úr a másik szobában inhalált, ők lehalkított hangon a próbaszobában beszélgettek. Arról, hogy az „Örökkévaló“ milyen lehet? Láttá-e már emberfia valaha? Führer ott ült az ablakmélyedésben szótlánul és mosolyogva. Ha a vita során kérdezni valójuk volt s egyik vagy másik megérintette Führer vállát, hogy mondjon valamit ő is, az szótlánul mosolyra rándította az arcát és hallgatott. Meg voltak róla győződve, hogy tud valamit, csak éppen szigorú fogadalma tiltja attól, hogy erről a kérdésről valamit is eláruljon.

Aztán elindultak a templom felé. A kisfiú hóna alá vette a kottakönyveket és vezette Führert. A többiek elől jártak a kántor úr körül. Egy ideig szótlánul mendegéltek, aztán megszólalt Führer:

— Te, Lejbele, én máma meg fogom látni az Örökkévalót.

A kisfiú megijedt. Führer beszél?! Már ez maga is olyan szokatlan itt ebben a derengő, nyári hajnalon, a néptelen pesti kövezeten!

— Igen, én ezt érzem — folytatta a vak fiú. — Olyan szép ez a szóló, amit énekelni fogok!

— Mért éppen te látod majd meg? — kérdezte a kisfiú, inkább azért, hogy további beszédre bírja Führert.

— Azért, mert én mást nem látok. Én mindig magamba nézek. Én azért tudok olyan szépen énekelni, mert én csak az Úr hangjára figyelek; ő megsúgja nekem, hogyan kell énekelni.

A kisfiú lelkében zürzavaros dolgok kavargtak.

— Igen, most már meg van fejtve minden! Führer ezért tud olyan gyönyörűen énekelni, mert a Jóisten súgja neki a melódiákat! De mi lesz vele? Ő rá nem kerül a sor?! Ő hiába tanulgatta a „Lau hamészim“ fenséges dallamát!?

Igen, ezentúl majd ő is próbál magába nézni. Behúnyja a szemét, hogy csak az Örökkévalót lássa és akkor talán ő is fog tudni úgy énekelni, mint Führer. Már próbálta is magában. A grundon, amelyen keresztülmentek, hepehupás dombok, gödrök, téglarakások álltak össze-visszaságban és egy pillanatban, amikor a kisfiú behúnyva tartotta a szemét, belezuhantak egy mélyedésbe. A kottakönyvek szerteszóródtak, a kisfiú hasravágódott, Führer

A vak fiú elkezdett énekelni

pedig a bokájában hasító fájdalmat érzett. Kificamította a lábát... Nagynehezen feltápáskodtak és folytatták az utat. Führer a kisleány vállára támaszkodott, de gyakran meg kellett állniok. Már majdnem a templom előtt álltak, amikor a kisleány megszólalt:

— Ha fáj a lábad, Führer, hogyan fogsz tudni énekelni?

— Én is azon gondolkodom — felelte az.

— Ha nem bírsz, én szívesen... — mondta szorongva Lejbele és leste a vak fiú arcát.

— De fogok bírni! — mondta aztán határozottan és türelmetlenül. — Muszáj! Ha állok, akkor nem fáj nagyon!

Mire beértek a templomba, már a szentély mellé kellett állniok. A kántor úr és a többiek is mind ott voltak.

A bűnbánó imák komor hangulata magával ragadta az ájtatos híveket. A kántor csengő baritonja, amely időnkint sírásba csuklott, hogy aztán újra magasan szárnyaljon, vitte, emelte, méltó módon közvetítette a gyülekezet imáit... Végül elhallgatott mindenki és a kórus izgatottan készülődött. A kántor úr halkán megfújta az apró sípot és megadta a különböző szólamok kezdő hangjait. Csengett, ujjongott, könyörgött a kórus, aztán lassan pianóba szelídült minden és a kántor úr megérintette Führer kezét. A vak fiú elkezdett énekelni. Feszülten figyelt mindenki. A gyönyörűség izgalma morajlott végig a gyülekezeten. De egyszerre... Igen, éppen a pillanatban Führer meglökte Lejbelt, ő maga pedig két karjával a karfára támaszkodott. Fájdalom hasított a lábába.

Az éneket hát a kisleány folytatta... Gyengébben csengett a hangja, mint Führeré, de annyi érzéssel vitte tovább az elejtett melódiát, hogy a kántor úr — aki az első pillanatban nem tudta mire vélni a dolgot — meglepődten mosolyogott. A kisleány behúnyt szemmel énekelt. Nem figyelt se jobbra, se balra, nem látta a kántor úr taktusintó kezét, csak énekelt átszellemült arccal, könnyes szemmel, úgy, ahogy a belsejében súgta neki valami. Valami fényesség járta át minden porcikáját. Ettől olyan könnyűnek érezte a testét, mintha a levegőben lebegne. Most már csak arra gondolt, hogy ez a fényesség maradjon meg benne minél tovább. Ez a vágya a melódia panaszos, kérő motívumaiban is kifejeződött.

Apró társai és maga a kántor úr is némán nézték a kisleány átszellemült arcát. Mindnyájan látták, hogy valami szokatlan dolog történik, mert így még nem énekelt sohasem.

A szünetben körülvették az apró énekesek.

— Mi volt veled, Lejbl? — kérdezték —, hogy olyan gyönyörűen tudtál...

— Gyertek — szólt a kisleány. És félrevonta a kis társaságot. Tudjátok-e, hogy a Führer mért tud olyan szépen énekelni? Azért, mert vak! De nem egészen vak. Mert lát valamit. Olyat, amit csak behúnyt szemmel lehet látni. A behúnyt szem az befelé néz. Aki pedig magába néz, az meglátja ott az Örökkévalót. A Führer elárulta nekem, amikor jöttünk a templomba. Láttátok? Amikor énekelttem, én is behúnytam a szememet. És én is úgy vettem észre, hogy valaki súgja, hogyan kell énekelni. Aki súgta, az nem lehet más, csak az Örökkévaló...

A kisleány aztán odament Führerhez, aki arcán a furcsa mosolyával magányosan állt az egyik szögletben.

— Igaz-e, Führer, amit Lejbele mesél? — kérdezték ámulva a gyerekek.

Führer mosolyogva bólogatott.

A fiúk összenéztek és tágra nyitott szemekkel áhítattal nézték a két fiúra, akik látták az Örökkévalót.

ÚJ KÖNYVEK

A SCHOCKEN-KÖNYVSOROZAT

A zsidó népművelés nagy problémája, miképpen lehet hozzáférhetővé tenni az olvasók számára a sokrétű héber, jiddis és egyéb nyelveken írt zsidó tárgyú irodalomnak szinte áttekinthetetlen és gyakorta nehezen hozzáférhető anyagát. Ez a probléma foglalkoztatta a nagy héber költőt, Bialikot is és az ő elgondolásai adtak lendületet a zsidó népművelés hatalmas fejlődésének. Bialik elgondolásai valónak valóra a berlini Schocken-könyvkiadó tevékenységében is, különösen abban a könyvsorozatban, mely kisterjedelmű kötetekben, csinos papírköntösben, olcsó áron nyújtja a mai olvasónak mindazt, ami szellemi gyarapodást, felemelő vigaszt, önértetbeli erősödést jelenthet számára. E sorozatnak nyolcvan kötete jelent meg eddig és ha végigtekintünk ezen a sorozaton, a töméntelen gazdagságnak, bámulatos sokoldalúságnak benyomását nyerjük.

A gyűjtemény minden egyes kötetének eleven, aktuális vonatkozása van. A zsoltárokból vett szemelvények a közösség szorongattatásáról és megszabadulásáról szólnak. Az eredeti szöveg mellett Martin Buber új fordítását olvassuk. Jesája könyvéből a vigasztaló fejezeteket kapjuk Buber—Rosenzweig fordításával. Jehuda Halevi cion-dalai mellett Franz Rosenzweig fordítása áll. Ugyancsak kétnyelvű kiadását kapjuk a peszachi haggadának, melyben a fordításhoz magyarázatok is fűződnek. A szombatnapi otthoni énekek gyűjteménye a dalszövegeken kívül közreadja az askenázi-lengyel rítus körében szokásos dallamokat is. A hitélet szolgálatában áll továbbá az egész esztendő liturgiai szokásait ismertető kötet és egy antológia, amely a szombat-

Munkás-Mészöly Béla: A caddik

napnak az irodalomban való tükröződését mutatja. A zsidóság történetére vonatkozó kötetek is lehetőleg a forrásokhoz és kútfőkhöz vezetik az olvasót. Josephus Flavius írásai közül Herodes életrajzát kapjuk. Egy kötet alexandriai Philo feljegyzéseit közli Caligula zsidóüldözéseiről. Egykorú feljegyzések szólnak a frankfurti gettó életéről a harmincéves háború utáni korban. Kisebb monografiák nyújtják a zsidóság történetíróinak különösen nevezetes írásait: így Graetz tanulmányát a zsidóság történelmének alapvonalairól, Theodor Mommsen római történetéből a Judaeáról szóló részt, Gregorovius leírását a római gettóról, stb.

Történeti forrásoknak tekinthetők az életrajzi dokumentumok is, melyeket nagy számmal közöl a Schocken-sorozat. Ezek a dokumentumok a legvonzóbb olvasmányul szolgálnak és a zsidó sorsot minden történeti leírásnál elevenebben tükrözik. Különösen érdekes a legutóbbi három évszázadból származó emlékiratok gyűjteménye. Zsidó vándorok úti levelei és útirajzai a szentföldi élet képét mutatják a török uralom idején a tizennyolcadik század közepéig. Nevezetes emberi dokumentumok Salamon Maimonnak, Kant lángeszű kritikusának önéletrajza, Moses Mendelssohn levelei menyasszonyához és Heinrich Heine vallomásai a zsidósághoz való megtéréséről. Életrajzi dokumentumoknak tekinthetők a talmudból és midrásból vett történetek, melyek a törvényt magyarázókról szólnak Simontól az igazságostól Hillel fellépéséig, valamint a legendászerű anekdoták a zsidó misztikusokról.

Azok számára, kik a zsidó vallásbölcsezet főműveit nem tanulmányozhatják eredetiben, egy kötet rendszeres kivonatban ismerteti Rabbi Mose ben Maimon munkáját és a kabbala főművének azt a fejezetét, mely a teremtés történetének magyarázatát adja. A zsidó miszticizmus gondolatvilágát Martin Buber tanulmányai ismertetik.

A jelenkor zsidó életére vetnek világot a jiddis és újhéber irodalom mesterművei. A sorozat jiddis nyelven anekdotagyűjteményt közöl, továbbá zsargonban novellákat és egy közmondásgyűjteményt. A modern német irodalom jelentékeny zsidó íróin kívül a régebbi német irodalomnak a zsidó sorsot rajzoló mesterművei is sorra kerültek. Az ifjúság számára alkalmas olvasmány is bőven akad a sorozatban.

Ez a futó áttekintés világosan mutatja, hogy a Schocken-könyvecskék mindenekelőtt a zsidó népművelés szolgálatában állanak.

Dr. Gedő Simon.

SZÉFER HAJÓVÉL, ÜNNEPI MŰ KRAUSS SÁMUEL PROFESSZOR 70 ÉVES JUBILEUMÁRA. Hatalmas jubileumi művet adtak ki Jeruzsálemben Krauss professzor tanítványai, barátai és tisztelői. Az egész zsidó tudósvilág színe-java adta közre ebben a kötetben tanulmányait Krauss Sámuel professzornak, a zsidó tudományok nagymesterének a tiszteletére. A műben, mely Ruben Mass kiadásában jelent meg, a következő tudósok dolgozatai szerepelnek (a héber alef-bét sorrendjében): Elbogen, Albeck, Assaf, Aptowitzer, Epstein, Baron, Buchler, Brody, Brawer, Bergmann, Guttmann (Budapest), Davidsohn, Heinemann, Torczyner, Jellin, Liebermann, Löw I. (Szeged), Muntner, Marmelstein, Marmorstein, Sukenik, Posner, Patai J. (Budapest), Patai R., Zimmels, Cassuto, Klar. Klausner, Klein, Kristianpoller, Schwabe.

BORIS KADER: LACHEN UND WEINEN. (Berthold Levy Verlag, Berlin, 1936). A keleti zsidók életéből vett vidám és szomorú elbeszéléseket tartalmaz ez az ízléses kiállítású kötet, mely kedves szórakoztató olvasmányul szolgálhat azok számára, akik érdeklődnek a valódi, sajátosan zsidó élet mindennapi megnyilvánulásai iránt.

FEKETE GÁLYÁN. Telekes Béla versei. Telekes Béla vérbeli lírikus, az élet minden jelenségét a saját lelkében dolgozza fel, versei az igaz emberi érzések egész skálájában ragyognak. Hogy e fényükön ott borong az árnyék, mélységükön a rezignáció köde, nem lep meg a ma lírikusánál. Szezelem, család, távoli földek, hit és kételkedés mozgatják költészetét és mindezek felül az élet-harc mindenféle megnyilatkozása. Azé a harcé, amely talán még az életen túl is folytatódik.

*Ha egyszer örökre eltűnik arcod,
Testeddel, hiszed-e, hogy elnyughatol?
Nem kezdesz-e újra valami harcot
Vad, dőre harcot — Isten tudja hol?!*

MUNKÁCSI BERNÁT

Még nem is olyan régen hoztuk Munkácsi Bernát-nak édesapjáról való megható írását és most, hogy ő is megtért őseihez, újra és újra eszünkbe jutnak azok a sorok, amelyekből oly világos kép alakul ki Munkácsiról, az emberről. És oly világos kép alakul ki arról a házról, melyet át meg áthatott a zsidóság szeretete, a zsidó kulturáért való ra-

jongás, amely nemzedékről nemzedékre öröklődik át.

Ez az egész életet átható érzés otthonról plántálódott Munkácsi Bernátba, akit a magyar tudományos élet terén a legnagyobb megtiszteltetéssel vettek körül és aki, bár élete munkájának legnagyobb részét a magyar tudománynak szentelte, mindig megőrizte a szülői ház tradícióit. És ezt az öröklött bensőségeséget plántálta tovább gyermekeibe, ez a bensőség megnyilatkozott unokáinak küldött utolsó üzenetében, amelyet Hevesi Simon beleszólt megindító gyászbeszédébe. Munkácsi Bernát, mint a hitközség tanfelügyelője is a vallásos élet ápolására fektette a fősúlyt. Emellett a tudomány mindig szívügye volt, olyan szeretettel ápolta, nyesegette, igazgatta a magyar nyelv ágacskáit, virágait, szirmait, porzóit, akár érdekes dolgozószobájának ritkasép növényeit.

Gyermekei, testvérei nagy szeretettel vették körül, egész életén keresztül egy meleg családi kör központja volt és most családja gyászában a magyar tudomány és a zsidó génusz is osztoznak.

Munkácsi Bernát pályafutásának és tudományos munkásságának beható méltatására visszatérünk.

*

Az elhunytban dr. Munkácsi Ernő hitközségi főügyész, dr. Winkler Ernőné Munkácsi Noémi, a nagykanizsai főrabbi neje, Munkácsi Sándor (Basel), apjukat gyászolják, Munk Gábor körzeti elöljáró fivérét veszítette benne.

A kultuszminiszter táviratilag fejezte ki részvétét a hitközségnek és dr. Munkácsi Ernőnek, a Magyar Tudományos Akadémia pedig részvétlevelet intézett a hitközséghez.

**Miklósi György: Rohanunk...
Futunk... Ballagunk...**

*Bús bohóc a népek cirkuszában,
Mázokba mázgált a mi fajunk,
Míg ott fenn a saltóra készülnek,
A porondon csak addig maradunk.*

*S mikor véres, izgató játékra
A sok kötél biztosan feszül,
A háttérből valaki jelet ad
S az auguszt-had riadtan menekül.*

*Egyiptomban csodák éjszakáin
Így rohantunk gyermekek meg vének,
Mögöttünk karddal, nyíllal, gyilkokkal
Harcsekéren vágatott a Végzet.*

*Így vettük fel remegő kezekkel
A tarisznnyát, meg meztelen botot,
Míg a tüztől izzottak a máglyák,
Fizettünk sarcot, róttunk robotot.*

*Így szállott ránk az orosz sötétség,
Vérrel festettük be a hómezőt,
Templomainkból csak üszkök maradtak
És futottunk a szuronyok előtt.*

*Így tört közénk rémek vak tornáján
S feltépte mellünk a germán madár,
Megnyíltak a messze országutak:
Utítársunk szégyen, gyász, halál.*

*Kályháinkban hiába is fűtünk,
Mire cirógná bőrünk a meleg,
Már készen áll és új utakra indul
Könnyesen, kínban a szomorú menet.*

*A keselyük felettünk keringve
Hallgatják a temető dalunk
És lihegve cafatokba marnak
Egyet, ha felfordul, s mi ballagunk,
Ballagunk tovább...*

Peterdi Andor: Jeruzsálem uccái

*Az örök élet bús terhével élnek:
nevetnek, sírnak, gyászolnak, remélnek
s álmodnak is, ha házaik felett
Palesztina holdja tündöklőn lebeg.*

*Élnek az uccák: lihegnek, dalolnak
és messze zengő ritmust zakatolnak,
diadalt zúgnak, vihart is kavarnak,
ha egyszer nagyot és merészet akarnak.*

*Van hősi multjuk is, mely vadregényes,
sok emlékük fájdalmasan lidérces,
lengett felettük felhő és szivárvány
és bujdosott ott árulás meg ármány.*

Munkás-Mészöly Béla: Estefelé Tarragoniában (Spanyol)

*Kövüket taposta: vándor, betyár,
tiporta: török, arab, szenegál
s minden fajtájú messzi idegen,
költő, próféta és fejedelem.*

*Minden időből állnak rajtuk házak,
tűrik a viskókat, kőpalotákat...
évezredes vénségük, ki se látja,
úgy mosolyognak bele a világba.*

*Jeruzsálem uccái olyanok ép,
mint Izrael, kit száz balsorsa tép,
egyenetlen, szakgatott, hepehupás,
nincs rajtuk gög, se képmutatás.*

*S ki egyszer rajtuk el-el ballagott,
az a szívéből egy részt otthagzott,
és visszavágyott, bármily messze járt,
ilyen uccákat seholsem talált.*

Munkás-Mészöly Béla: Pihenés

DR WOLF GYULA: S A TEVE MÉGIS REPÜLNI FOG...

— Jegyzetek palesztinai utamról —

Erec Jisraelnek nem lehet nekivágni, mint egy más utazásnak. Bár az ország a turisztika minden kényelmével és ingerével fogadja a chuc laarechelit, zsidónak az útja ide mégis valójában zarándokút, melyen véges végig az érzelmi összetevő túlsúlyozza az értelmi és anyagi tényezőket. Ország, hol tapodtat sem mehet az ember, hol ne ölelkeznek a múlt a jövővel, hol minden szikla beszél, hol minden patakon, fűszálon, minden kis emberpelántán a szent lélek, a Genius loci tükrözteti magát. Fölkészülés: „Hachsara“ nélkül ne merészeljen odamenni zsidó, mert szürke turistaképpen fog visszajönni, lelke tarisznyája kincsektől üresen marad, pedig egy életre valót szedhetett volna magának. Az én fölkészülődésem ide s tova ötven éves. Az anyatejjel kezdődött, a héber betűvel folytatódott. Amiért nagyapáink imádkoztak, amit apám egy hosszú életen át remélt, nekem most megadatott.

Ha a városokra gondolok vissza, ditirámbust kellene zengeni az orosz, lengyel, német, magyar ipari munkásról, mérnökről, soffőrről. Ha a mezőkre és farmokra nézek vissza, a zsidó paraszt érdemel hősi éneket. A városépítő munkás és az országépítő paraszt, kéz a kézben a zsidó tudomány égisze alatt; ez az a hármasság, amin megtörik minden poklok hatalma, ami kivéd minden gyarló és gonosz támadást s ami ki fog bírni minden alacsonyrendű közönyt és részvégtlenséget és biztosítja a zsidó renaissance jövőjét. Dacára a gyásznak, dacára a gondnak. Az első 24 óra varázsa zsidó földön teljes, várakozást fölülmuló. Csak héber szót hallok mindenfelé, megelégedett, boldog, egyenes tartású szabad emberek, szabad tekintete fogad. De egyúttal szégyellem is magam. Negyvennégy éve tanulok héberül és egy kis cukrászdai kiszolgáló kislány kijavítja beszédemet: „Ugy-e, az úr itt idegen, vagy csak nem rég jött az országba? Az utcán, étteremben, a kőműves-állványon, a kovácsműhelyben, az esztergapadon Ézsaiás szavait hallom, dallamos gyönyörűen. 20—25 éves atléták, mosolygós lányok szájáról. Este a korzón (és milyen vídám itt a nép) kart-karba öltő párok szerelmes csevegése: a megelevenedett „sir hasirim“. Énekek-éneke. Nem csoda, párszáz méterre feljebb a Karmel kertjeiben és pásztorkunyhóiban született meg az eredetije, az első és legszebb idillikus költemény. Amellett minden kis utcában, ahová bekukkantok, egy-egy Bész-Hamidrás, hol fiatal és öreg tanulja a tant.

Általában, ahol csak megfordultunk, három dologgal dicsekedtek az emberek: a könyvtárszobával, a közös étkezővel és az egészségügyi berendezésekkel. A munkásotthonokban egy polcon egymás mellett láttam Marx könyveit a talmuddal és használják, forgatják őket.

Paradoxonnak hangzik, hogy a legelőbb, leghangsúlyosabb zsidó városban, Tel-Avivban első utam a temetőbe vitt. Engem ebből a darab Westendből, Varsóból, egy darab Budapestből összegyűrt, lüktető energiákban tobzódó városban nem a jelen, a jövő, hanem elsősorban a múltja vonzott. Csupán 25 éves a város és a temetőjében már mennyi szent sír, egy pár év csak és mennyi ész, erő és szent akarat ide pihent el végül. Az út oda Achad Haam háza, Bialik kertje előtt visz el. Ide is oda is benézek.

Majd a meghatottság könnyeivel lépünk be az új zsidóság eme pantheonjába. Itt fekszenek Bialik, Nordau, Arlosorov, Joel Engel a zeneköltő és az a rabbi, aki hét év előtt kiállt őrségre a jaffai útra a többi zsidó közé Bialikkal együtt, Bialik maga jött haza reggel, a rabbit halva hozták a hívek. Itt fekszik Brenner, a munkásvezér és író és a társaság koronája: Achad Haam, Majmuni óta a legnagyobb és legtisztább lelkű zsidó gondolkodó. Két sírban a háromszor hét évek, 1922—1929—1936 martírjai. Itt nincs kriptá, itt édes, lágy zsidó anyaföld van, ez a világ legszentebb temetője. Achad Haam sírjáról egy marék földet és pár fűszálat vettem fel: az első szerzeményem Palesztinában.

Látom a vásár zászlaján a repülő tevét. Okosabb, jellemzőbb heraldikai szimbólumot még nem láttam zászlón, mint ez a repülő teve volt. A lomha, cammogó, egykedvű, igénytelen, teherhordásra kihasznált, ütött, döfött, kórón és bogáncskosztan tartott állat egyszerre szárnyakat kap, repül, nevet a teve, pegazus lesz belőle. A tömeg tombolva tapsol és én szégyenkezve megértem a szimbólum értelmét, mi, galutbeliek nem fogunk soha szárnyra kapni, a teve csak Erec Izraelben repül. A mi életünk itt lomha, lusta, önző, kényelmes, bridzselő, kávéházas, gseftelő és spekuláló, szürke bujkáló és kétkulacsos céltalan vegetálás, ott künn pedig a teve is megtanult repülni!

Szombat! Töltöttem már Sabbatot chaszideus környezetben, parádés, modern zsinagógában, de a szombat értelme, a szombat jelentősége sose világosodott annyira meg előttem, mint itt. Péntek délután négy órakor a kőműves ott-

Békeünnep egy kolónián zsidók és arabok között

A békeünnep a sátor előtt

Palesztinai arab nő

Chaluca munkában

Egyiptomi arab nő

hagyja az építőállványt, a bankhivatalnok az íróasztalt, a soffőr rohanva beállítja kocsiját a garázsba, a kereskedő lezárja a boltot s megy haza a sabbatot köszönteni. Otthona várja. Ma estére minden zsidó otthona templommá válik, mert nincs annyi imaház, ami befogadná ezt a királynőt váró tömeget. Bár ezrek és ezrek szabad ég alatt imádkoznak. Ma este nincs kinó, nincs színház, nincs bár, bridzsszalón, tánciskola. A szombat a zsidó energia regenerátora.

Nem zenés miséért jönnek itt a templomba, nem is konvencióból, de nem is unatkoznak. A tóraolvasás egy és fél óráig tartott és mindenki, gyerek, legény, öreg türelmesen, beszélgetés és zajongás nélkül ölében bibliával végighallgatta, persze érti minden betűjét, érzi az értelmét, könnyű neki. Mégis, mint szenzáció hatott, mikor negyediknek Salom Ascht szólítják a Tóra elé. Az elkényeztetett íróprimadonna fölteszi a pápaszemét és rákönyökölve otthonosan az asztalra, figyel és engedi át magát a szó bűvöletének. Szentek legyetek. Utána hálaimeit mond, hogy csak az autója ablakát és nem az ő fejét verték be az arabok, Názaret határában.

Stendhal mondja, hogy: „mindenkinek látni kell legalább életében egyszer Ráffael stanzáit, még ha e célból el is kell adnia vánkösát.” Ez zsidóra fordítva azt jelenti, hogy mindannyiunknak legalább egyszer életünkben ki kell oda mennünk. Mert csak Erec Jisrael levegőjétől, kultúrájától, szemléletétől megittasodva alakulhatunk teljes zsidóvá. Erec Jisrael talaján egy nap alatt több etikát, több lelki felmagasztosulást tanulhatunk, mint amit iskoláink és úgynevezett kultúrpalotáink nyújtanak egy életen át. A zsidó renaissance átélése megnyitja szívünket és erszényünket, a szent munkában való résztvételhez szükséges olthatatlan vágyra: ott boldogan ujjong fel bennünk az érzés, hogy a megváltást váró vergődő világ számára nagy ajándékot rejt a mi népünk!

Erec Jisraelben tudjuk meg igazán, hogy a Messiást hozó népnek, az Isten népének a fiai vagyunk!

PATAI JÓZSEF: HAZATÉRŐK

Bevezetés a napokban megjelent fametszet-albumhoz

A hazatérők hangulatát, érzéshullámvázát vetítette papírra egyszerű fehér-fekete vonalakkal Vadász Endre, a kiváló grafikusművész. Nyugatról keletre vándorolnak ezek a hazatérők, mint a melegebb tájak felé rajzó vándormadarak hideg tél és vihar elől. Nem várnak rájuk kiépített fészkek és füves virányok. Nekik kell még a hazatérés után hozzáfogniok a fészakrakáshoz, mocsár-felszárításhoz, földtermékenyítéshez, hogy a kizöldülő lombok között felcsendülhessen az ősi ének és az új fészkekben szárnybontogató fiókák dala csicsereghessen.

Egyszerű fehér-fekete vonalakkal érzékelteti a művész a hazatérők útját, vágódását, sóvárgását, célhoz-közelledését, megérkezését. Nem a kelet ragyogó színeit választotta az érzések tolmácsául. Nem hangos hallelujázás és kápráztató képzelet-villogtatás volt a célja. Hanem csendes, artisztikus ábrázolása a nagyszerű kezdés komolyságának, a heroikus fészakrakás hangulatának, mely mögött lecsendesülő viharzások és megnyugvó nyugalanságok sejtése huzódik meg. Ez rejtőzik minden öröm mögött, ez borít melankólikus fátyolt minden feltörő ujjongásra. A zsidó bánat ez, mely az áldott zsidó optimizmust anyagi, földi odaadásból, légies vallásos áhitat komor szféráiba emeli.

Vadász Endre művészi feladatot oldott meg kitűnő grafikai lapjaival, amelyeket Fazekas Lajos eredeti elgondolásai inspiráltak, Schnabel László poétikus szövegei pedig oly megindítóan és bensőségesen egészítik ki azokat.

A hazatérők művészi albuma méltó arra, hogy befogadják azok a zsidó otthonok, amelyekben féltő szeretettel kísérik a hazatérők útját.

VEZESSÜK BE A ZSIDÓ ISKOLÁKBAN A SZEFÁRD HÉBER KIEJTÉST

Ezt az eszmét veti fel a Mult és Jövőhöz intézett levelében. Mr. Ph. Burger Hugó, gyógyszerész Banská Bystricából (Besztercebánya). "A kérdés aktualitást nyert most a tanév kezdetével, de sokkal nagyobb horderejű, semhogy éppen egy tanévnek beosztásától lehetne függővé tenni.

— Nézetem szerint — írja Mr. Ph. Burger — nagyjelentőségű és a jövő nemzedék vallási nevelését illetően alapvető fontosságú probléma ez. A helybeli hitközség által fenntartott elemi iskolában például a vallásoktatás (héber olvasás, chumesch, berachák stb.) askenáz dialektusban történik. Így van ez a legtöbb helyen. Magam is annak idején vagy 30 évvel ezelőtt így tanultam Ungváron és bizony nem hittem volna, hogy valaha is problematizálnom kell azon, helyes-e ez a tanítási módszer? Súlyos lelki válságok, eddigi életszemléletünk teljes csődje, asszimilációs törekvéseink teljes meddősege, ezek a mai apokaliptikus idők vezettek el a kérdéshez: *helyes-e még ma askenáz dialektust rögzíteni a tanulni kezdő zsidó gyerek agyába, fülébe, nyelvébe, ma, amikor a héber nyelv többé nem csak az imakönyv, a templomi liturgia nyelve, hanem eleven, léltető kifejező eszköze a mindennapi életnek, élő nyelve egy lázasan kibontakozó nemzeti létnek, kifejező eszköze az utat építő chalucoknak éppúgy, mint a Scopus-hegyi Egyetem hallgatóinak? Ez az élő nyelv pedig szefard dialektusban kultiválódik.*

A két dialektus közötti különbség saját tapasztalatom szerint nehézségeket támaszt az élő nyelvet elsajátítani akaró számára, nehézségeket, melyek mind elkerülhetők volnának, *ha a nyelvet mindenütt egységesen szefard kiejtéssel tanítanák, tekintet nélkül arra, hogy világi tananyagot vagy vallási ismereteket kell közvetítenie a tanulásnak.* Miért kell más dialektus templomi használatra, más a hétköznapi érintkezésre? Vallásos nevelést kaptam otthon, mindennapi imáim szövegét értettem, a liturgia szókincsét bírtam, tudtam mit imádkozom, de dacára e ténynek, az élő héber nyelv elsajátítása során súlyos akadály, komoly nehézség volt az évtizedek során állandóan ismételt imaszövegek *askenáz dialektusban való beidegzettisége.* Ha héber ismeretemet a zsidó iskola annak idején szefard kiejtéssel közvetítette volna, *szórakoztató játék lenne a héber nyelvi studium, amely fárasztó munka ma az állandó transzponálási kényszer folytán.*

Számtalan példával tudnám illusztrálni ezt a majdnem panaszos töprengésem, de fölösleges. *A nyelvi egységesítéssel két dolgot vélek elérhetni:* A merev, megkövesült imaszöveg elevenné tétele *értelmileg közelebb hozná az imádkozót a rituáléhoz,* mely, valljuk be, a mai templomlátogatók nagy részének döbbenetesen sötét, meg nem értett és csak a „szent nyelv“ misztikuma, régi emlékek, tradíciók babonás tisztelete készíti az imádkozók nagy részét imagépszerű mormolásra. A dialektikai különbségek kiküszöbölése másrészt azt eredményezné, hogy a mindennapi imák állandó ismétlése nem volna többé gyakorlati érték nélküli memorizálása egy alig értett szövegnek, hanem a mindennapi gyakorlás által fáradtság nélküli elsajátítása egy élő, ragyogó kulturát közvetítő nyelv alapvető szókincsének.

Elgondolásom szerint az iskola értékesebb munkát teljesíthetne, ha nem csak imádkozni tanítana, hanem a *vallási tananyag teljes megtartása mellett héber nyelvi tudást közvetítene* s ily módon elérhető volna az, hogy aki imádkozni tud, az héberül beszélni is tudna s aki héberül beszél, az értené mit imádkozik. Mai héber nyelvtanulmányaim során tapasztalom, hogy az élő héber nyelv tel-

jesen a régin alapszik. A biblikus, vallási műveltség az élő nyelv teljes bírását biztosítaná, ha nem lennének dialektusbeli differenciák. E differenciáltság oka annak, hogy *nagyon sok vallásilag művelt ember, ben torah, köztük rabbik is, zavarba jönnek, ha valaki héberül próbál beszélni velük.* Minthogy egy mozgalom, mely a szefard kiejtés teljes hegemoniáját célozná, nem lehet lokális jellegű, elszigetelt jelenség, kívánatos volna, ha e mozgalom egy oly korporáció részéről indulna ki s szerveztetné meg, melynek autoritása, morális súlya már eleve biztosítaná a mozgalom sikerét. Sejttem, hogy konzervatív részről erős ellenállást kellene leküzdeni, dacára annak, hogy az egész hitélet elmélyítését eredményezné e reform.

A Mult és Jövőt 14 éve olvasom állandóan, figyelemmel. Hivatottabb, illetékesebb, döntőbb fórumot nem ismerek a vázolt kérdés megítéléséhez, mint a Mult és Jövő szerkesztőjét. Véleménye és állásfoglalása — igen tisztelt Szerkesztő úr — annyira döntő és irányt jelző számomra, hogy ettől teszem függővé a helybeli zsidó iskolában reformtervemnek megvalósítása iránti küzdelmem. Ezen esetben pedig a Jeschurun rabbi-szervezet befolyását is igénybe venném, hogy az akció országos jellegűvé, a héberoktatás egyöntetűvé váljék Szlovenszko iskoláiban.

Hiszem, hogy a Mult és Jövő erkölcsi súlya s a zsidó közéletben közel három évtizedes munkájával méltán kiérdemelt tekintélye elősegíti javaslatom megvalósítását.

Mr. Ph. Burger Hugó javaslatához csak azt tesszük hozzá, hogy azzal *teljesen egyetértünk.* Oly logikus és meggyőző minden érvelése, hogy tulajdonképpen ellenérvet alig is lehet felhozni a javaslat ellen. Hozzá kell fogni a megvalósításhoz. Minéi előbb, annál jobb!

DR GLÜCKSTHAL SAMU

Lapzárta után kaptuk a lesújtó hírt a magyar közélet és a zsidóság nagy veszteségéről, dr. Glücksthal Samu felsőházi tagnak, a Pesti Hitközség h. elnökének és oktatásiügyi előljárójának elhunytáról. Glücksthal Samu egy olyan generációból származott, amely egész energiáját érvényesíthette a köz érdekében. Így emelkedhetett fokról-fokra a legmagasabb pozíciókba, emelve tekintélyét a köznek és a felekezetnek, melyhez tartozott. Glücksthal szívvel-lélekkel jogász volt és a magyar jogtudománynak egyik legavatottabb művelője. A jog fegyverével közeledett a zsidóság ügyeihez is, küzdve a magyar zsidóság egyenjoguságáért és sérelmeinek orvoslásáért. Aki pedig közelebbről ismerték őt, tudták, hogy nem csak a jog, hanem a szív embere is volt. Nemcsak szűkebb családját vette körül gyengédséggel és becéző szeretettel, hanem számíthatott segítségére mindenki, aki hozzáfordult. A Pesti Hitközség a maga nagy halottjának tekinti, de halottjának tekinti az egész magyar zsidóság. 73 éves kort ért el, sikerekben és tettekben gazdag életet élt. Özvegye, szül. Seifensieder Róza és gyermekei, dr. Rónai Sándorné, dr. Glücksthal Andor és dr. Szeben Dezsőné, vejei, unokái, menyé, nővére és kiterjedt nagy, előkelő rokonság gyászolja. De részt vesz gyászukban az egész magyar zsidóság és a felekezet határain túl is mindenki, aki Glücksthal Samut, az embert, a közéleti férfiút, a jogtudóst és társadalmi vezérferfiút közelebbről ismerte.

TOLLHEGYRŐL

DR. RÓZSA IGNÁC: „BUDAPEST MULATTATÓI“

Ilyen című cikk jelent meg egyik felekezeti hetilapunkban. Az írója bizonyos örömmel és büszkeséggel sorolja fel azokat a zsidók által alapított mulatóhelyeket, ahol jórészt zsidó színészek terjesztették a „kulturát“.

Talán túlságos érzékenység tölem, de mindig elszomrododom, ha a zsidó színészeket ilyen bohózatokban, durva tréfákban, trágár és izléstelen szerepekben látom. *Ilyenkor könnyeim nem a kacagástól, hanem a szégyentől és az elkecsereledéstől potyognak.* Hogy ezekben a mulató „intézményekben“ nagyobb arányban szerepeltek a zsidók, mint a Nemzeti Színházban, vagy más, nemesen tanító célzatú színházakban, mint hasznos mulattatók — az a zsidóságnak nem büszkesége, hanem *tragikuma*.

Az úgynevezett *zsidó vice* sem egyéb, mint öngúny és világhíressége, hármennyire is terjeszti a zsidó szellemességet, éppen nem szolgál a zsidók etikai magaslatának elismerésére.

Nem vagyok hajlandó zsidó irodalomnak elfogadni ezekben az intézményekben előadott prózai, vagy verses darabokat. Mindig sajnáltam és nagy anyagi előnyei ellenére sem irigyeltem azokat a zsidó testvéreimet, akiket hivatásuk arra kényszerít, hogy saját népüket, a Tóra szent tanait, a zsidók szigorú erkölceit olyképpen figurázzák ki, hogy a tudatlan zsidó hallgatók önfeledten kacagjanak és a nemzsidók hahotázó kárörömmel vonják le gyorsan a tanulságot: „*Ilyenek ők*, ilyen ledérek, ilyen aljasok, ilyen szemérmetlenek, ilyen tisztátalanok!“

Minden nép színpadja arra való, hogy nemesen szórazkoztatva tanítson, javítson, ostromozza a gyarlóságot és a bűnt, hirdesse a nemzeti erényt és ezzel az egyetemes emberinek is szolgálatot tegyen. A gáluth zsidósága a színpadról nem hirdetheti még saját eszméit, nem viheti a színpadra a próféták feddő beszédeit, nem szórhatja szét rádiója útján az igazságra, békére, emberszeretetre intő tanításait. Kénytelen tűrni, hogy történetének és törvénykönyvének anyagából a világ összes írói azokat a részeket válasszák ki és úgy állítsák a néző és hallgató elé, amint az ő művészi céljaiknak és világnézetüknek megfelel. A zsidó színész még arra is kényszerül mindenütt a világon, hogy gyűlöletet hirdető, vagy a zsidóság eszméit eltorzító darabokban is fellépjen. Azonban Izrael földi őrzőinek, a hitközségek vezetőinek, rabbijainak és tanítóinak arra is kellene ügyelniük, hogy híveik olyan darabokat ne nézzenek meg, amelyek ugyan zsidó tárgyúak és sokszor zsidó nyelvűek, de nem zsidószelleműek és szégyenpírral borítják minden jóízű ember arcát.

A mult század közepének pesti lakossága nagyrészt németajkú volt. Így még a nemzsidó is felkereste ezeket az „intézményeket“, mert a zsargon zsidónyelvet is jobban értette, mint a magyart.

A magyar kultúra kiszorította ezeket a színpadokat is és Budapest ilyen mulattatói letűntek. Egypár öreg színész még próbálkozik azokban a darabokban, amelyekben hajdani dicsőségét aratta, de ezeket csak a régi, tanulatlan, önérzetnélküli zsidók nézik meg és kacagják végig, nem gondolva arra, hogy ezek a zsidó színészek öntudatlanul is szégyenpadra hurcolják a zsidóságot.

Szeretnők, ha Budapest zsidó mulattatóinak az ilyen darabokban való szereplése szomorú kulturtörténeti emlék maradna csupán és a zsidó irodalmi és vallási élet renaissance-a, nem ezeknek, hanem a klasszikus zsidó irodalomnak felélesztésében és új, ezekhez méltó művészi alkotásokban mutatkoznék meg.

ZSIDÓ HUMOR

100% ÉS 200%

Szegő Béla vezérigazgató beszélt el a Pro Palesztina legutóbbi ülésén tartott zürichi referátumában. A Jewish Agency nagy council-ülésén történt, hogy Lady Reading, a volt indiai alkirály, Reading gróf menyje, kérdezte: nem tudja, tulajdonképpen miért választották őt meg delegátusnak a Jewish Agency „nem cionista“ felébe, mikor ő igenis cionista. Amire Lord Melchett, a council elnöke, így felelt: Tulajdonképpen csak az a különbség a két kategória közt, hogy a cionistának 100%-osan kell dolgoznia Palesztináért, a nem-cionistának meg 200%-osan. Lord Melchett maga egyébként mint cionista delegátus vett részt a kongresszuson.

A HÁROM SZOMBATI LAKOMA.

Mi az oka annak, hogy a szombat első lakomája oly fényes, a második gyengébb és a harmadik már csak szegényes szokott lenni? — A magyarázat az, felelt egy caddik, hogy a szombat három lakomája a három ősatyának, Ábrahám, Izsák és Jákobnak felel meg. Az első Ábrahámé, akinek csak egyetlen fia volt és tellett bőven borra, hússal, csemegére. A második Izsáké, akinek két fia volt, ennek lakomája már szűkebbre volt szabva. A harmadik a „salos-szeudoth“, Jákobé, akinek tizenkét fia volt, ennek már megfelel egy kis kenyér és hering...

BORJÚ, DE KÜLFÖLDI

R. Eizikl Charif elé jött egy talmudtudós és panaszkodott községére, hogy közöttük nevelkedett, tanult, hírt szerzett, mégis mikor megüresedett a rabbiszék, nem őt választották meg, hanem hoztak egy kis embert kívülről.

— Nyugodj bele, válaszolt R. Eizikl, régi zsidó szokás ez. Mózes se járt különben. A sivatag nemzedéke látta, hogy Mózes az égbe szállt, kerestek utódot és akkor csináltak maguknak egy aranyborjút. Pedig ott volt Aharon, akit megválaszthattak volna vezérnek. De többet ért a szemükben egy kívülről jött borju, mint Aharon, a főpap.

HA ÉN ÉN VAGYOK...

Mikor a szaszovi rabbinak valaki azt magyarázta, hogy őt csak úgy lehet megérteni, ha összevetik a lublini rabbival, mosolyogva felelte:

— Ha én én vagyok azért, mert én én vagyok, és te te vagy azért, mert te te vagy, akkor én én vagyok és te te vagy. De ha én csak azért vagyok én, mert te te vagy és te csak azért vagy te, mert én én vagyok, akkor te nem vagy te és én nem vagyok én...

EGY NÉMET ZSIDÓ LEÁNY MONDOTTA:

Ich bin auch sehr stolz darauf, dass ich leider als Jüdin geboren bin.

NÉHAI DR. KECSKEMÉTI LIPÓT

N A G Y V Á R A D I F Ö R A B B I

művei újból kaphatók

minden könyvkereskedésben leszállított áron:

Jeremias próféta, 3 kötet	8.— P
Ezsaias próféta, 3 kötet	8.— P
Egy zsidó vallás van-e, több-e?	2.50 P
Vallási zsidóság és nemzeti zsidóság . .	2.— P

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ: **VIII., Baross-utca 85** * Telefon: 1-302-37

DR ABRAHÁMSOHN HERMANN

A legfinomabb egyéniségek közé tartozott, akik Bialik szavaival, mint „a világ szerényei járkák életük pályafutását és lelkük tisztasága sugárzik arcukon és szívük fénye tüzel szemükből, és ők maguk sem tudják.” Abrahamsohn Hermann már fiatal korában szegődött a zsidó reneszánsz szolgálatába. Hűséges tisztelője lett Herzlnek, akit a tanítvány alázatával követett és akinek eszméit hirdette csendben és mélységes meg hatottsággal. Régi tekintélyes rabbicsaládból származva a zsidó hagyományos

élet harcosa, vagy — halk egyéniségének megfelelően — inkább élője volt. Lényétől távol állott a harciasság, inkább élete példájával hatott és olyan tiszta atmoszférát teremtett maga körül, melyet mindenkinek meg kellett éreznie, aki hozzá közeledett. Ez az általános tisztelet nyilatkozott meg iránta utolsó útján is, amikor „megsíratta őt Izrael háza”, amint a bibliában olvassuk. Korai halálát kiterjedt család gyászolja. Feleségén, gyermekein kívül testvérei, közöttük Abrahamsohn Manó főkantor, nővére, dr. Löwy Józsefné Kassán. A pesti orth. szentegylet egyik lelki vezetőjét vesztette el benne. Temetése nagy részvét mellett ment végbe Sárbogárdon, ahol atyja rabbiszekének méltó örököse volt.

JUBILEUM. Rosenberg Sándor igazgatót a Gschwindt-gyárnál töltött 40 éves működése alkalmából a gyár igazgatósága és tisztviselőkara bensőséges ünneplésben részesítették. Melegen köszöntötték nejét is, akinek a jótekonyság és szociális munka terén kifejtett tevékenysége közismert.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG budapesti anyaegyesületének közgyűlése nagy érdeklődés mellett folyt le. Dr. Miklós Gyula, a szövetség elnöke nagyszabású beszámolóban vázolta a mozgalom jelenlegi helyzetét, kapcsolatban a zürichi kongresszussal, amelyben mint delegátus vett részt. Meggyőződés és belső hev szölt az elnök szavaiból, dr. Miklós Gyula, aki hosszú esztendő óta szenteli munkáját a legnagyobb szeretettel és áldozatkészséggel a mozgalomnak, igaz ünnepélyességet ad a pódiumnak, valahányszor a zsidóság nagy, égető problémájának a fejtegetésére áll a közönség elé. Tudatában van annak, amint ezt újévi szözatában kifejtette, hogy olyan csónakon evez, amelynek nem jön segítségére a szél, hanem ellenkezőleg, támadások leselkednek rá minden oldalról. Ez a tudat adja meg egész felfogásának azt a komoly, felelősséggel teljes súlyát, amely nem téveszti el hatását egyetlen hallgatójára sem. Utána dr. Fried Frigyes, a szövetség ügyvezető elnöke összszefoglaló beszámolót adott a szövetség működéséről és annak különböző ágazatairól. Dr. Buck Miklós főtitkár betérjesztette az évi jelentést, majd dr. Neumann Emil a számvizsgáló bizottság jelentését mutatta be. Hozzászóltak dr. Richtmann Mózes, Lefkovits Sándor, Kardos Ödön, dr. Ostern Lipót, Weisz Farkas. Dr. Miklós elnök reflektált a hozzászólásokra, majd Székely Mór indítványozta, hogy a közgyűlés fejezze ki köszönetét dr. Patai Józsefnek a Mult és Jövő július—augusztusi számában írt hatalmas vezércikkéért és rosszalását az emiatt különböző lapokban megjelent személyes támadások fölött. Elek Szilárd előterjesztette a jelölőbizottság javaslatát, amely után egyhangulag újból megválasztotta a közgyűlés a régi vezetőséget.

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
l e g o l c s ó b b a n

ANTI KART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

SIRKŐRAKTÁRA

átköltözött a Helvétia-üzletházba

Budapest, Károly király-út 17

Telefon 1-414-92

Fiókraktár Dob-utca 2. szám, Diana-házban

KATZ JENŐ főkántor Londonban egyházi művészetével nagy sikert aratott. Most az Országos Bikur Cholim templomban fejti ki működését és a jomkipuri istentisztelete olyan magas színvonalú volt, hogy bármilyen nagy templomnak is díszére válhatna. Lírai tenorja különösen az *avodánál* keltett szívbe markoló hatást. Akik hallották, annak a reményüknek adtak kifejezést, hogy Katz Jenő főkántor alkal-

mat kap, hogy művészetét szélesebb keretben fejthesse ki.

A „MULT ÉS JÖVŐ“ A KASSAI FŐRABBI KOLNIDRE-BESZÉDÉBEN. Kassai tudósítónk írja: Dr. Enten Manó főrabbi rendkívül mélyhatású Kol-Nidre beszédet tartott az új templomban, melyet tudvalevőleg Kozma Lajos épített nagy művészettel és közel háromezer embert fogad be. Dr. Enten főrabbi a Tesuva, Tefila és Cödaka eszméit méltatta, mint a zsidóság létalapjának három legfőbb oszlopát. A Tesuvával, megtéréssel kapcsolatban többek között a következőket mondotta: „Ha fel akarjátok fogni egész mélységében, ájtatos híveim, a megtérés igazi útját, akkor olvassátok, kérlek benneteket, a legnagyobb figyelemmel és áhitattal a fenségesen szép klasszikus vezércikket, melyet a legnagyobb magyar zsidó író, dr. Patai József, a Mult és Jövő augusztusi számában írt és az ehhez kapcsolódó fejtegetéseket, amelyeket a messze híres budai főrabbi, dr. Kiss Arnold ugyancsak a kitűnő Mult és Jövő folyóirat legújabb számában tett közzé. Szilárd meggyőződése, hogy e גדולי ישראל Izrael eme két nagyjának idézett írásai benneteket a mélységes megértés és a zsidósághoz való visszatérés érzéseit ébresztik, a legnemesebb cselekedetekre serkentenek és a Mult és Jövő fáklyájánál felgyújtott lángoló szeretet lobogni fog és megerősíti szívetekben az Izrael iránti megrendíthetetlen hűséget.“

Frau Dr. Leo Deutschländer Wien

staatl. geprüfte Pädagogin

nimmt zum 1. Oktober 1937. junge Mädchen auf. Geboten wird in traditionell religiös geführtem, kultiviertem Heim mit grossem Garten Unterricht in Fremdsprachen (mit anschliessendem Examen an der Universität), in jüdischen Fächern, Kunstgeschichte, Weltliteratur, Gymnastik, Haushaltung und kaufmännischen Fächern mit fremdsprachiger Korrespondenz.

Für an Wiener Hochschulen oder sonstigen Bildungsanstalten studierende Mädchen und für Wiener Schulen besuchende Kinder wird ein angenehmes Heim, sowie Hilfe bei den Studien und Schulaufgaben geboten.

Referenzen: Gimnasialprofessor Direktor Dr. Aladár Fürst, Budapest, VI., Teréz-körut 21. Telefon: 12-85-50.

Anmeldungen und nähere Auskünfte durch Frau Dr. Leo Deutschländer, XIX., Hofzeile No 12.

SÜTEMÉNYEK ÉS DESSZERTEK
KÉSZÍTÉSÉHEZ NÉLKÜLÖZHETETLEN

KLEIN SÁMUEL PROFESSZOR ELŐADÁSA A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGBEN. A nagyünnepek előtt Budapesten tartózkodott dr. Klein Sámuel, a jeruzsálemi egyetem nagynevű professzora és a Pro Palesztina Szövetség felhasználta az alkalmat, hogy felkérje a jeruzsálemi egyetem legújabb fejlődésének ismertetésére. Klein professzort dr. Patai elnöki megnyitójában melegen üdvözölte a magyar zsidóság nevében.

Adriatica Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából
Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,
hetenként kétszeri járatok
Ragusába és a Dalmát tengerpartra.

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci ucca 4. és az összes utazási irodákban.

A GÖDÖLLŐI RABBINÉ, Dr. Eisenbergné tragikus halála nagy részvétet keltett a legszélesebb körökben. Zokogó tömeg kísérte utolsó útjára. A boldogult a közszerepet és rajongás középpontjában állott.

CSODÁKAT TUD MŰVELNI A REMÉNYSÉG! 43.000 nyereményt több mint 9 és fél millió pengő összegben sorolnak ki ismét a 39. m. kir. osztálysorsjátékban. Szenzációs főnyeremények! Minden második sorsjegy nyer! Ezért siet most mindenki az osztálysorsjáték főárusítókhöz, hogy egy szerencse-sorsjegyet biztosítson magának. A húzások október 16-án kezdődnek.

Függöny, Függönyanyag, Fonál
WEISZ MARISKA
V., SZENT ISTVAN-KÖRUT 22. SZ.

Ismét itt az alkalom

Ezer meg ezer ember nyert már a
m. kir. osztálysorsjátékon.

Ma ma! Mindenkinek vesz osztálysorsjegyet, mert kis összeggel nagy vagyont nyerhet készpénzben.

Október 16-án kezdődik az új sorsjáték, nagyon ajánlatos, hogy **rendeljen egy sorsjegyet bármelyik főárusítónál**, mert akkor reménye biztosan lesz.

Legnagyobb nyeremény szerencsés esetben:

700.000

Jutalom és nyeremények készpénzben:

400.000	70.000	45.000
300.000	55.000	40.000
100.000	50.000	35.000

stb. stb. pengő, összesen több mint **9 1/2 millió pengő**, mely összeget azonnal kifizetik.

Az I. osztályú sorsjegyek hivatalos ára:

Egész 28 P	Fél 14 P	Negyed 7 P	Nyolcad 3 1/2 P
---------------	-------------	---------------	--------------------

Intézet

*fehéreneműek,
ruhák és cipők
nagy választékban*

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-utca 9 és Váci-utca 7

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközllet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Fej, arc vagy nyakborotválásra hölgyeknek és uraknak

legtökéletesebb a Sevilla depilator

Kiváló új készítmény! * 1 tégely ára P 1.40

Szaküzletekben kapható és a készítőnél Barbien Vegyipar
Budapest, VI., Király-utca 30 * Telefon 1-195-64

Orthodox kóser penzió

a Svábhegy déli lejtőjén, magaslati levegő. Minden szoba terrasszal és folyóvízzel. Külön diétás konyha. **Nyáron állandó minjen.** Üdülők és nyaralók kellemes otthona. Elsőrendű és olcsó ellátás.

Farkasvölgyi Park Penzió tulajdonos:

KRAUSZ MÓR

I., Torbágyi-út 112. * Telefon: 1-652-75

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B

Telefon 1-238-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek árkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ARANYLAKODALOM. *Mandula* Mór és neje mult hó 30-án ünnepelték házasságuk 50 éves évfordulóját. *Mandula* Mór a borsodmegyei és miskolci közéletben négy évtized óta fejti ki a legelismerésreméltóbb működést. Mint a miskolci izr. hitközség kultuszelnöke és az országos tizes vezérőlbizottság tagja, a hitéletben évtizedek óta vezető szerepet játszik. E téren sok más országos jelentőségű ügy mellett az ő nevéhez fűződik a miskolci izr. tanítóképző-intézet, izr. polgáriiskola, a miskolci jesiva, a talmud és kézművesiskola és különböző karitatív intézmények alapítása, valamint a felekezeti belső és külső béke fenntartása.

INTIM ÜNNEP A BUDAI TEMPLOMBAN. A Budai Hitközség meleg ünneplésben részesítette pénzbeszedőjét, *Schwarz* Ferencet, 25 éves működésének jubileuma alkalmából. Egymás után járultak eléje a hitközség és chevra elnökei és előljárói, valamint az egyesületek vezetői, hogy melegen üdvözlőjk a Tóra előtt megjelent érdemes tisztviselőt. A példaadó cselekedetre még visszatérünk.

HAZASSÁG

Dr. Bán Gyula (Sibiu) és *Csillag Irén* (Vásárosnamény) augusztus 24-én házasságot kötöttek.

Schiller György, a jaffai Poller-művek irodafőnöke és *Jakobovits* Magda Tel-Avivban házasságot kötöttek.

Fried Miklós (Oradea) és *Hirschler* Klári (Arad) jegyesek.

Öhlbaum József (Carei Mare) és *Komornik* Bruszi (Jibou) jegyesek.

HALÁLOZÁS

Breuer Gusztáv, a pesti izr. hitközség választmányának tagja és dohányutcai templomának előljárója érdemes, munkás életének 72-ik évében Budapesten elhunyt. A megboldogult odaadó, buzgó, hűséges munkatársa volt a zsidó közéletnek és áldozatos szeretettel szolgálta felekezetének javát.

Frankfurter Mihály budapesti ruhanagykereskedő e napokban hirtelen elhunyt. A budapesti orth. izr. hitközségnek 20 éven át választmányi tagja volt. A boldogult, akit jótékonyága, nemes jellemvonásai és tóraszeretete miatt általánosan nagyrabecsültek, a háború alatt a menekülteknek áldozatkész segítője volt. A *Biró* Dániel orth. kórháznak első alapítói közt volt. Sok árvaleányt házasított ki. Özvegye a híres rimanovi rabbi unokája. Öt gyermeke és kiterjedt nagy család gyászolja.

Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára *Blockner* Izidornét, az ismert hirdetési iroda alapítójának özvegyét. *Dr. Fischer* Gyula főrabbi és *dr. Dési Géza* kormányfőtanácsos méltatták e nemeslelkű asszony érdemeit. Kiterjedt rokonság gyászolja, közte fiai, *dr. Balázs* ügyvéd, az ismert szakíró és *Balázs Pál*, a hirdetési iroda igazgatója.

A VAC SPORTHIREI. A VAC női és férfi tornatanfolyamai megkezdődtek. A Bethlen-téri iskola tornatermében kezdődő új női tornatanfolyamra jelentkezések a titkárságban (Wesselényi-utca 44) még elfogadtatnak. A vívóoktatás lovag *Santelli* Italo vívómester, a boxtanfolyam *Rózsa* Jenő bajnok, a birkózó edzések *Pongrácz* József bajnok vezetésével megkezdődtek. Turistaösszejevetelek hetenként kedden este 8 órakor a VAC klubhelyiségében.

PALESZTINÁBÓL VISSZAÉRKEZETT ÉRETTSÉGIZETT FIATALEMBER hébernyelvű oktatást vállal. Cím a kiadóban.

IFJÚSÁGI ANKÉTOT rendezett 1937 szeptember 27-én este a MCSz Ifj. Szakosztályának *Makkabea* csoportja a középiskolát az elmúlt évben elvégzett fiatalság számára. A MCSz Herzl-termét zsúfolásig megtöltő intellektuel fiatalság előtt *dr. Patai* József vázolta Herzlnak, a zsidó embernek útját „A Dohány-utcai templomtól a bázeli kongresszusig”. *Dr. Lantos* Tivadar a zsidóság XIX. és XX. századbeli történeti és társadalmi fejlődését elemezte és rámutatott a cionizmus megoldására. *Weiss* Farkas „A magyar zsidó intellektuel fiatalság problémái” címmel megvilágította a mai fiatal zsidó ember szerepét a magyarság életében és viszonyát a zsidó közösséghez.

DR. PERLS ÁRMIN EMLÉKE PÉCSETT. Évről évre Elul 17-én, évforduló napján, kegyeletes érzéssel záródkolnak ki a hívek néhai *dr. Perls* Ármin pécsi főrabbi sírlakához, hogy lerójják hódolatuk adóját. Az idén is, hagyományos imák keretében nagyszabású emlékbeszéddel hódolt *dr. Wallenstein* Zoltán főrabbi nagy elődje szellemének, megrajzolta *Perls* kiemelkedő tudását és rendkívüli szónoki képességét. Az emlékünnepelet a főrabbi „kadis derabbanau” imája zárta be.

GYERMEK- ÉS CSALÁDVÉDELMI KIÁLLÍTÁS A MŰCSARNOKBAN, e címen nyílt meg minap *Lukács* György ny. miniszter elnöklete alatt egy társadalmi megnyilatkozás, mely általános érdeklődés központjában áll. Felekezetünk e kiállításon valóban méltó módon van képviselve: a pesti izr. hitközség és területén működő jóléti intézmények összesített munkáját művészi kivitelű domborművek, rajzok, fényképek, modellek, térképek, statisztikai táblázatok révén *Deutsch* Ernő kórházi főorvos mutatja be. A pesti izr. hitközség, a pesti Chevra Kadisa, a pesti izr. nőegylet és intézményeik, valamint az országos zsidó múzeum, az OMIKE, IMIT, MIKÉFE, VAC, ISzGyE, az országos rabbi- és tanítóképző stb. karöltve törekedtek a kiállítás színvonalának emelésére. Vallásos ihlet, hazafiúi érzés, magas kulturális színvonal, szociális tudás és orvosi rátermettség jellemzik felekezetünk kiállítását, melynek részletes megbeszélésére jövő számunkban térünk vissza.

Kendi Antal lakásberendező
ipar
Simmelwels ucca 7
Külön javító és bőrfestő műhely

Karmel ארטה כשר **Penzió Budapest**

VI., Andrassy-út 43 * Telefon 1-289-67

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen ujonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

Dr. Frenkel Bernát
vallástanár

Zsidó nevelőintézete

XIV., Szabó József-utca 14. Telefon: 1-354-71

Nyáron: I., Zalai-út 11. Telefon 1-656-08

Internátus a városligeti villanegyedben, kertes villában, minden iskolatípus közelében, fiúknak és lányoknak.

Leánytovábbképző 14 évesnél idősebbeknek közművelődés és gyakorlati irányú tanfolyamok.

Gyermekek- és diáküdülő a Svábhegyen subalpin, klimatikus gyógyhatású helyen, 1700 négyszögöles parkban.

D i j t a l a n p r o s p e k t u s

A most befejezett sorsjátékban a

400.000 P

nagy jutalmat ismét

TÖRÖKNÉC

nyertek.

Nyereményhúzás

október 16. és 19-én

TÖRÖK A. ÉS TSA

BANKHÁZ RT.

Budapest, IV., Szervita-1ér 3

Egy sorsjeggyel elérhető
legnagyobb nyeremény

700.000 P

I. osztályu sorsjegyárak:

Egész sorsjegy :
P 28.—

Fél sorsjegy :
P 14.—

Negyed sorsjegy :
P 7.—

Telefon : 1-820-66, 1-809-61

Pension Stern Abbazia

Modern, szigorúan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kivánatra prospektus

Az iskolai idényre

a vidéken lakó izraelita
szülők, ha gyermeküket
a fővárosban jól akarják
elhelyezni, úgy fordulja-
nak VIRÁG GYULÁHOZ,
ahol szigorúan rituális
elsőrangú ellátás, gondos
felügyelet és kitűnő ne-
velésben részesülhet két-
három fiúgyermek

**Az összes közép-
iskolák és a Zene-
akadémia közelében
A legjobb referenciák!**

Cím:

Virág Gyula

**Budapest, VI.,
Ó-utca 42, II.em.**

F Ü R T H

lakástakarító- és léregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégemspeciálitásai: (házi kezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
klítőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz”

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idő-
sebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegségeknél,
asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknél
nagyon fontos, hogy a „Residenz” nem fekszik
magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt
diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A
«Residenz»-ben minden kényelem és az összes mo-
dern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg
víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos
meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes
szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz” egészen
a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal
szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzió-
árak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől
este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5).
Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.
Telefon: 1-316-19.